परिच्छेद एक
१. वस्तुगत विवरण निर्माणको परिचय

१.१ पृष्ठभूमि

वस्तुगत विवरण सूचनाको सँगालो हो, जसमा कुनै पनि संघसंस्था, तह, निकाय या कार्यालयका सम्पूर्ण सूचनाहरू संग्रह गरिएका हुन्छन् । छरिएर रहेका सूचनालाई संग्रह या एकतृत गरी वस्तुगत विवरण तयार पारिन्छ । यसमा कुनै पनि निकायको सम्पूर्ण सूचना रहने हुँदा वस्तुगत विवरणलाई पार्श्वचित्र पनि भनिन्छ । ऐनामा हेर्दा आफ्नै अनुहार देखिए सरह वस्तुगत विवरणले कुनै पनि निकायको सम्पूर्ण सूचना या यथार्थ स्वरूप चित्रण गर्ने गर्दछ । तसर्थ विभिन्न तह र निकायले आफ्नो सूचनाको सँगालोका रूपमा पार्श्वचित्र या वस्तुगत विवरण तयार पार्ने गर्दछन् ।

वस्तुगत विवरणले कुनै पनि संस्था र निकाय या तहको स्वरूप स्पष्ट पार्नेमात्र नभएर तिनीहरूले गरेका कामलाई पनि प्रकास पार्ने गर्दछ । यसमा कार्यक्रम र त्यसको प्रगति या उपलब्धि पनि समावेश गरिन्छ । तसर्थ वस्तुगत विवरण या पार्श्वचित्र निकाय या तहअनुसार केही फरक प्रकृतिको हुन सक्तछ । यता स्थानीय तहको वस्तुगत विवरण भने अन्य विषयगत संघसंस्थाको भन्दा यस अर्थमा पृथक रहने गर्दछ कि यिनीहरूको कार्यक्षेत्र अति व्यापक हुने गर्दछ । जस्तो शिक्षा क्षेत्रको वस्तुगत विवरण शिक्षासँगमात्र सिमित रहन सक्तछ भने कृषि क्षेत्रले कृषिलाई जोड दिने गर्दछ । तर स्थानीय तहमा भने स्थानीय विकासका साथमा शिक्षा, स्वास्थ्य, उद्योग व्यवसायका साथमा प्राकृतिक स्रोत र साधनको पनि यथार्थ विवरण तयार पारिन्छ । यता स्थानीय तहबाट भएका कामकाजको विवरण पनि यसमा समावेश गरिने हुनाले स्थानीय तहको वस्तुगत विवरण अन्य विषयगत संघसंस्थाको भन्दा बृहत्तर र विस्तृत हुने गरेको हो ।

स्थानीय तहका रूपमा हाल नेपालमा गाउँपालिका र नगरपालिकाको व्यवस्था गरिएको छ । हाल आएर नगरपालिका सरहनै उपमहानगपालिका र महानगरपालिकाको पनि व्यवस्था गरिएको पाइन्छ । यिनीहरूलाई नेपाल सरकारका सवैभन्दा तलको तह या स्थानीय सरकार मान्ने गरिन्छ । किनकि यिनीहरूले नै स्थानीय स्तरमा जनतालाई तोकिएका सेवाहरू प्रवाह गर्ने गर्दछन् । नेपालमा रहेका गाउँपालिका र नगरपालिकाहरू स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन २०५५ तथा यस अन्तर्गत जारी भएका विभिन्न नीति, नियम र नियामावलीहरूद्वारा निर्देशित भएका छन् । त्यसपछि पनि राज्य बेलाबेलामा राजपत्रमा सूचना सम्प्रेषण गरी यस्ता नीतिनियमहरू जारी गर्ने गरिएको छ । हाल आएर गणतन्त्र नेपालको सम्बिधान कार्यान्वयनको क्रममा स्थानीय निकायलाई पुनरव्यवस्थित गरी स्थानीय तह बनाउँदा विभिन्न प्रकारका नीति र नियम बनेका छन् भने अन्य कतिपय नीतिनियम बन्ने क्रममा छन् । मन्त्री परिषदको निर्णयबाट पनि कतिपय आदेशहरू गरिएका छन्, जसले स्थानीय तहलाई निर्देशित गर्दछन् । तिनीहरूमा स्थानीय तहलाई ज्यादा जिम्मेबार बनाउने तथा जनताको घरदैलोसम्म सरकारी सेवाहरू पुऱ्याउने कार्य पर्दछन् ।

स्थानीय तहले स्थानीय सरकारका रूपमा आफ्नो क्षेत्रमा जनतालाई सेवा र सुविधा प्रदान गर्दै विकास र निर्माणका कार्यहरू गर्दछ । यसका लागि तिनीहरूलाई आफ्नो कार्यक्षेत्र भित्रको यथार्थ सूचना आवश्यक पर्दछ । पार्श्वचित्र या वस्तुगत विवरण निर्माणबाट गाउँ या नगरपालिकाको यथार्थ सूचना व्यवस्थित हुने गर्दछ । तसर्थ वस्तुगत विवरण विशेष सावधानीका साथमा तयार गरिनु पर्दछ । वस्तुगत विवरण तयारीका लागि सर्वप्रथम सूचनाहरू संकलन गरिन्छ । सूचना पनि प्रकृतिका आधारमा प्राथमिक र द्वितीयक गरी जम्मा दुई प्रकारका हुन्छन् । संकनकर्ता आफैले सम्बन्धित क्षेत्रमा गएर संकलन गरेका सूचनालाई प्राथमिक सूचना भनिन्छ । यिनीहरूलाई प्राथमिक प्रमाण या तथ्यांक पनि भनिन्छ । यता अरूले संकलन गरेको सूचनालाई भने द्वितीयक सूचना भनिन्छ । वस्तुगत विवरण या पार्श्वचित्र तयारीका क्रममा यी दुवै प्रकारका सूचना संकलन, प्रशोधन (तालिकीकरण, व्याख्या वा

विश्लेषण) तथा प्रकाशन गर्ने सम्मका कार्यहरू पर्दछन् । यी दुवै प्रकारका सूचनालाई एक अर्कामा तुलना गरेर तिनमा रहेका त्रुटिलाई कम गर्ने कार्य गर्नु पर्दछ ।

गाउँ या नगरपालिकाले संकलन गरेका सूचनालाई व्यवस्थापन गर्दछन् । आवश्यकता अनुसार चाहिएको मात्रामा र समयमा सूचना प्राप्त गर्न सकियोस् भन्ने उद्देश्यले सूचना व्यवस्थापन गरिन्छ । सूचना व्यवस्थापनको मतलव वस्तुगत विवरण तयारीको कार्यनै हो । व्यवस्थित गरिएको सूचनालाई आवश्यक मात्रामा प्रयोग गर्न सकिन्छ । सूचना व्यवस्थापन नगरी सवै वा अनावश्यक मात्रामा प्रस्तुत गर्नाले भने मुख्य विषय छुट्ने वा ओझेलमा पर्ने सम्भावना रहन्छ । तसर्थ गाउँ र नगरपालिकाले सूचना संकलनमात्र नभएर व्यवस्थापन गर्न पनि आवश्यक हुने गर्दछ ।

नगरको विकास, निर्माण र सार्वजनिक सेवा प्रवाहमा स्थानीय तहको भूमिका एक्कासी बढेर गएको छ । सिंहदरबारमा रहेका अधिकार हाल आएर गाउँघरसम्म पुगेका छन् । तसर्थ स्थानीय तहको अधिकारमात्र नभएर कर्तव्य पनि बढेर गएको छ । तसर्थ स्थानीय तहलाई आफ्नो क्षेत्रको सूचनाको व्यवस्थापन गर्ने कार्य अति आवश्यक पनि भएको छ । यथार्थमा वस्तुगत विवरण या पार्श्वचित्र निश्चित खाकामा रहेर तयार पार्न आवश्यक हुन्छ । तसर्थ यसलाई निश्चित खाकामा तयार पारिएको छ । एकातर्फ मन्त्रालयले दिएको खाकालाई अनुशरण गरी यो वस्तुगत विवरण तयार पारिएको छ भने यसमा भौगोलिक र स्थानीयतालाई पनि महत्व दिइएको छ । प्रस्तुत बस्तुगत विवरण तयार गर्दा यथासक्य ज्यादा सूचना समावेश गर्ने, आवश्यक सूचनालाई छुट्न नदिने तथा यसको शुद्धतालाई महत्व दिने गरिएको छ ।

नगरपालिकाहरूका विविध पक्षहरूको वास्तविक स्थिति, तथ्यांक या सूचना विना कुनै पनि योजनाको सही छनौट हुन सक्दैन । योजना सही रूपमा छनौट नभएमा त्यसको कार्यान्वयनमा जटिलता आउने गर्दछ । तसर्थ वस्तुगत विवरण या यथार्थ सूचनाका आधारमा प्राथमिकता निर्धारण गरी जनताका चाहना र आवश्यकतामा आधारित कार्यक्रम संचालन गर्न सकिन्छ । नगरपालिका भित्रका आवश्यक सूचनाहरू पार्श्वचित्र या वस्तुगत विवरणमा समावेश गर्नाले नगरको समस्त विकासका लागि सहयोग पुग्ने निश्चित छ । साथै नगरको समग्र सूचना आवश्यक पर्ने जिज्ञासु र अध्ययन अनुसन्धानकर्तालाई पनि यो वस्तुगत विवरणले महत्वपूर्ण सूचना प्रबाह गर्ने विश्वास गरिएको छ ।

१.२ मुख्य उद्देश्यहरू

नगरपालिकाको वस्तुगत विवरण अध्ययन या पार्श्वचित्र निर्माणबाट आवश्यकता अनुसारका सूचना एकतृत हुने गर्दछन् । यिनीहरूको उद्देश्य एकातर्फ स्थानीय तहलाई चाहिने सूचना संग्रह गर्ने गरिन्छ भने अर्कातर्फ जनताको सूचनाको हकलाई पनि यसले सम्मान गर्दछ । वस्तुगत विवरण तयार गरी वेभसाईटमा राख्नाले देश विदेशमा बस्ने जो कोहीले पनि आवश्यकता अनुसार गाउँ या नगरपालिकाको सूचना प्राप्त गर्न सक्तछन् । यसका साथमा यस वस्तुगत विवरण निर्माण कार्यका मुख्य उद्देश्यहरू निम्नानुसार छन् ।

- नगरपालिकाको वास्तविक र सही सूचना संकलन तथा व्यवस्थापन गर्न मद्दत गर्ने
- नगरपालिकाका तथ्यांकहरू आवश्यकताअनुसार सम्बद्ध निकायलाई उपलब्ध गराउने
- स्रोत, साधन र शीपको पहिचान गरी त्यसको सदुपयोग गर्न तथा सम्भावित जोखिमहरूबाट वच्ने उपायहरूको खोजी गर्ने
- योजना छनौट पछि प्राथमिकता निर्धारणका लागि आधार तयार पार्ने
- स्थानीय विकासका लागि नवीन सोंच र चिन्तनको सम्भावनाका लागि मार्ग प्रशस्त गर्ने
- आवश्यक हुने निकाय र व्यक्तिलाई छिटो र छरितो ढंगमा सूचना उपलब्ध गराउने

- वस्तुगत विवरणलाई वेभसाईटमा अपलोड गरी विश्वका जुनै कुनाबाट पनि तिनको सूचना प्राप्त गर्न सक्ने व्यवस्था मिलाउने ।

१.३ वस्तुगत विवरणको महत्व

विकासका प्रतिफलहरू केन्द्रबाट जनता समक्ष पुऱ्याउन एवं सबै वर्गले उपयोग गर्न सक्ने वातावरणको श्रृजना गर्नका लागि स्थानीय तहको वास्तविक वस्तुस्थिति र आवश्यकताको पहिचान गर्नु आजको सन्दर्भमा प्रमुख आवश्यकता हुन्छ । देशका सवै भागमा समय सापेक्ष ढंगले समानुपातिक विकासका प्रकृयाहरू अगाडि बढाउन पनि सम्बन्धित क्षेत्रको वस्तुगत र विश्लेषणात्मक अध्ययन हुनु जरूरी पर्दछ । यस अध्ययनले सम्बन्धित क्षेत्रको वास्तविक वस्तुस्थिति पहिचान गरी भावि विकास योजना र रणनीतिहरू तर्जुमा गर्न तथा विकासका विभिन्न प्रकारका क्रियाकलापहरू संचालन गर्न सहयोग गर्ने देखिन्छ । साथै प्रस्तुत वस्तुगत विवरण सम्बन्धित क्षेत्रका संघसंस्था, अनुसन्धानकर्ता, योजनाकार, विकासका चिन्तक, समाजसेवी लगायत जिज्ञाशु महानुभावहरूलाई समेत उपयोगी हुने भएकोले यस अध्ययनको निकै ठूलो महत्व रहेको छ । तसर्थ यस नगरपालिकाको वस्तुगत विवरण निर्माण गर्ने कार्य गरिएको छ ।

१.४ औचित्य

नेपाल सरकारले स्थानीय निकायहरूलाई पुनरसंगठित गरी स्थानीय तहहरू गठन गरेको छ । यसमा गाउँपालिका र नगरपालिका पर्दछन् । नेपाल सरकारले स्थानीय तहहरूलाई विकास निर्माणका लागि ठूलो रकम अनुदानका रूपमा दिने गर्दछ भने यिनीहरू आफैंले पनि जनताबाट करहरू संकलन गर्ने गर्दछन् । त्यसलाई योजनाबद्ध ढंगमा खर्च गर्न आवश्यक हुने गर्दछ । तर योजना निर्माण गन गाउँ या नगरको यथेष्ट सूचना हुन आश्यक पर्दछ । साथै नगरपालिका तथा तिनको कार्यक्षेत्रभित्र पर्ने विविन्न प्रकारका गतिविधि तथा वस्तुहरूको सूचना पाउनु जनताको नैसर्गिक अधिकार हो । आवश्यक पर्ने जनतालाई यस्ता सूचना प्रदान गर्नका लागि गाउँ या नगरपालिकाले वस्तुगत विवरण तयार पार्न आवश्यक हुने गर्दछ । तसर्थ पनि यो वस्तुगत विवरण तयार पार्ने काम औचित्यपूर्ण छ ।

१.५ प्रयोग गरिएका विधिहरू

नगरपालिकाको वस्तुगत विवरण निश्चित ढाँचामा तयार पारिनु पर्दछ । ढाँचा निश्चित नगरी तयार पारिएको वस्तुगत विवरणले आवश्यकताअनुसारका सूचना प्रदान नगर्न सक्तछ । तसर्थ यसका लागि निश्चित ढाँचाको आवश्यकता परेको हो । हाल नेपाल सरकार संघीय मामिला तथा स्थानीय विसका मन्त्रालयले गाउँ र नगरपालिकाका लागि वस्तुगत विवरण तयार पार्ने एउटा साझा ढाँचा दिएको छ । तर त्यसमा नगर र गाउँ तथा विभिन्न भौगोलिक क्षेत्रका स्थानका लागि एउटै साझा ढाँचा दिएको देखिन्छ । तसर्थ यसलाई मात्र आधार मान्दा सवै ठाउँका यथार्थ विवरण तयारी गर्न असम्भव छ । तसर्थ यहाँ यस नगरपालिकालाई मन्त्रालयको ढाँचालाई आधार मानी सर्वप्रथम एउटा ढाँचा तयार पारिएको छ । त्यसपछि उक्त ढाँचामा आधारित भएर तथ्यांक या सूचना संकलन गर्ने तथा बस्तुगत विवरण तयार पार्ने कार्य गरिएको छ ।

प्रस्तुत वस्तुगत विवरण तयारीका क्रममा एउटा निश्चित ढाँचा तयार भएपछि प्राथमिक र द्वितीयक सूचनाहरू संकलन गरिएका छन् । विषयगत कार्यालय तथा संघसंस्थाका प्रतिवदेन तथा सूचनालाई द्वितीयक सूचना मानी तिनीहरूलाई पनि प्रयोग गरिएको छ । यता जनगणना २०६८ सालको प्रतिवेदनलाई पनि केही विषयवस्तुका लागि आधार बनाइएको छ । त्यसमा भएका जनसंख्यासम्बन्धी विवरणलाई आधार मानी यहाँको हालको जनसंख्या प्रक्षेपण गरिएको छ । यता प्राथमिक सूचना भने स्थानीय नगरपालिका र वडाका कर्मचारी तथा स्थानीय मानिसहरूसँगको छलफल, भेला, अन्तरवार्ता र अवलोकनबाट पनि संकलन गरिएका छन् । यसरी प्राथमिक र द्वितीयक दुवै प्रकारका सूचनाहरू संकलन गरेपछि तिनीहरूलाई तुलना तथा परीक्षण गरी वस्तुगत विवरण

तयारीको कार्यलाई अन्तिम रूप दिइएको छ । यहाँका सूचनालाई अनुसन्धानात्मक ढंगमा प्रस्तुत गरी सूचनाहरूको सत्यतामा अभिबृद्धि गरिएको छ भने यसबाट दोहोरोपना पनि हटेर गएको छ ।

१.६ सूचना विश्लेषण र प्रस्तुतिकरण

प्रस्तुत वस्तुगत विवरण तयारीका क्रममा सूचना संकलन गरी प्राप्त भएका तथ्यांकलाई CSPro 3.3 सफ्टवेयरमा डाटा इन्ट्री गरी तथ्यांकको सामाजिक विज्ञानको तथ्यांकीय कार्यक्रमको विधि (SPSS 11.2) बाट विश्लेषण गर्ने काम गरिएको छ । प्राथमिक तथ्यांकको विश्लेषणका लागि घरधुरीलाई मुख्य गरेर वार्ड र जातियताको आधारमा वर्गिकरण गरिएको छ भने सहभागितामुलक विधिद्वारा प्राप्त सूचना/तथ्यांकलाई पनि विश्लेषण गरी प्राप्त सूचनालाई नक्सा, तालिका, चित्रमा तथा वृत्तचित्रमा समेत प्रस्तुत गरिएको छ त्यसपछि सुचनालाई वर्णनात्मक तथ्यांकीय विधिबाट विश्लेषण गरिएको छ । नगरपालिकाको समग्र स्थितिको विश्लेषण गरी यस वस्तुगत विवरण निर्माणका क्रममा वार्ड नम्बर र जातिय बनावटलाई मुख्य सूचकका रूपमा प्रयोग गरिएको छ ।

१.७ वस्तुगत विवरण तयारीका क्षेत्र र सिमा

वस्तुगत विवरणको क्षेत्र निकै ठूलो हुने गर्दछ । किनकि स्थानीय तहको वस्तुगत विवरणमा धेरै विषयवस्तु समेटिने गर्दछन् । स्थानीय तहका शिक्षा, स्वास्थ्य, सन्चार, शान्तिसुरक्षा, यातायात, कृषि, पशुपालन र उद्योगधन्धा लगायतका पेशा व्यवसायका साथमा बालबालिका, महिला र अपांगहरूको अवस्था तथा तिनलाई दिइएका सेवा र सुविधाका बारेमा पनि वस्तुगत विवरणमा तथ्यांक समावेश गराउनु पर्ने हुन्छ । तसर्थ यस वस्तुगत विवरण तयारीको क्षेत्र निकै विस्तृत छ । यता यसको सिमा भने रामधुनीको वस्तुगत विवरण हो । सुनसरीको रामधुनी नगरपालिका विभिन्न प्रकारका सूचनाहरू यसमा संग्रह गरिएका छन् । यस अध्ययनमा स्थानीय विकास मन्त्रालयले उपलब्ध गराएको मार्ग दर्शन र ढाँचा अनुसार तयार गरिएको आधारभूत सर्वेक्षण फारमवाट प्राप्त हुन सक्ने तथ्याङ्कलाई नै यसको विषयवस्तु मानिएको छ । वस्तुगत विवरण तयारीको क्षेत्र भौगोलिक रूपमा रामधुनी रहेको छ भने विषयवस्तुका दृष्टिले स्थानीय विकास मन्त्रालयले तोकेको घरधुरी विवरणको फारमले समेट्ने विषयवस्तु समेटिएका छन् । यसैगरी यसको सीमाका विषयमा यसले रामधुनी नगरपालिका भित्रका सूचनालाई मात्र महत्व दिइएको छ ।

वास्तवमा रामधुनी नगरपालिकाको पार्श्वचित्र निर्माण गर्ने क्रममा प्राथमिक र द्वितीयक दुवै प्रकारका स्रोत सामग्रीको प्रयोग गरिएको छ । यसमा विशेषगरी स्थलगत सर्वेक्षण गर्ने क्रममा घरधुरी सर्वेक्षण फारमको प्रयोग गरिएको छ भने यस बाहेक जनगणना २०६८ को प्रतिवेदन, नगरपालिका र गाविसका रेकर्ड, स्थानीय समुदायसँगको छलफल तथा अन्तरकृयाबाट पनि महत्वपूर्ण तथ्यांक संकलन गरिएको छ । त्यसपछि प्राप्त सूचनाहरूलाई तालिकीकरण गर्ने र विश्लेषण गर्ने कार्य गरी यो वस्तुगत विवरण तयार पारिएको छ ।

परिच्छेद दुई
२. रामधुनी नगरपालिकाको परिचय

२.१ भौगोलिक अवस्थिति

इनरुवा नगरपालिका र इटहरी उपमहानगरपालिकाको बीचमा पर्ने रामधुनी नगरपालिका नक्सामा हेर्दा झण्डै डमरूको आकारमा रहेको देखिन्छ । यस अघि भादगाउँ सिनवारी र सिंगिया गाविसलाई मिलाएर निर्माण गरिएको रामधुनीभाषी नगरपालिकालाई हाल आएर गाउँ र नगरपालिकाहरू पुनरव्यवस्थित गर्ने क्रममा बक्लौरी गाविसका सवै र डुम्राहा गाविसका केही वडाहरू मिलाएर रामधुनी नगरपालिका निर्माण गरिएको हो । यस नगरपालिकाको सिमाना पूर्वमा इटहरी उपमहानगरपालिका, दक्षिणमा इनरूवा नगरपालिका, पश्चिममा वराहनगरपालिका तथा उत्तरमा धरान उपमहानगरपालिकासँग जोडिएको छ । समुद्र सतहबाट करिव १८२ देखि १८५ मिटर उचाईमा रहेको यो नगरपालिका २६ं ३६" उत्तर अक्षांस र ८७ं १२" पूर्वी देशान्तरमा रहेको छ । यस नगरपालिकाको भू-उपयोगको अवस्थामा अधिकांश भुभाग कृषि क्षेत्रले ओगटेको छ । यस नगरपालिकाको बीच भागबाट पूर्वपश्चिम राजमार्ग गएको छ ।

२.२ नामकरण

रामधुनी राम र धुनी दुईवटा शब्दहरू मिलेर बनेको छ, जसको अर्थ रामले बालेको धुनी भएको स्थान भन्ने हुन्छ । सिंगियाको वनमा निरन्तर रूपमा साजका मूढा जोतेर धुनी जगाउने गरिन्छ, जसलाई आज आएर रामधुनी भन्ने गरिएको छ । कोशी किनारमा नै रहेको धुनीवनमा रहेको यस स्थानलाई किन रामधुनी भनियो भन्ने सम्बन्धमा अनेक प्रकारका तर्कहरू पाइन्छन् । यहाँ धुनीको मतलव साधुसन्यासीले तपका लागि या ताप्नका लागि बाल्ने आगो भन्ने हुन्छ । सँधै बलीरहने आगो या अगेनोलाई पनि बोलिचालीको भाषामा धुनी भनिन्छ । रामधुनीको नामकरणका बारेमा के भनिएको पाइन्छ भने अघि त्रेतायुगमा अयोध्याका राजकुमार राम र लक्ष्मण यस स्थानमा आएर धुनी जगाई बसेका हुनाले यसलाई रामधुनी भनिएको रहेछ ।

रामधुनीमा बालिएको धुनीको आगो कहिल्यै पनि निभाउन नहुने धार्मिक विश्वास रहेको पाइन्छ । स्थानीय किंवदन्तीअनुसार त्यहाँको धुनी प्रथमपटक त्रेतायुगका रामायणका पात्र रामले बालेका थिए । यसै मान्यताअनुरूप नै त्यस स्थानलाई रामधुनी भनिएको हो भन्ने जनविश्वास छ । त्यही आगो आजसम्म पनि निरन्तर रूपमा बलिरहेको विश्वास गरिन्छ । यहाँको आगो निभेमा भने पिण्डेश्वरको अखण्डदीपबाट ल्याएर पुन सल्काउनुपर्ने मान्यता छ । रामधुनीका अन्य नामहरूमा धुनीसाहव, गोलासाहव र उदासी मठ पनि हुन् । यसलाई उदासी सम्प्रदायको मठका रूपमा पनि लिने गरिएको छ । साथै यहाँको वनलाई धुनीवन पनि भनिएको देखिन्छ । यहाँ साधुसन्यासीले ताप्नका लागि या तपश्या गर्नका लागि बालिएको आगो तथा सँधैं बलिरहने आगोलाई धुनी भनिन्छ । यसलाई उदासी सम्प्रदायसँग सम्बन्धित तथा वनखण्डी बाबाको एक आश्रम पनि मान्ने गरिएको छ । यसलाई पवित्र तपोवन मान्ने गरिन्छ । अघि वनखण्डीबाबाले यहाँ धुनी जगाएर तप गरेको मान्यतामा यसलाई वनखण्डीबाबाको आश्रम मानिएको हो ।

रामधुनी र वनखण्डीबाबाको आश्रम किन एकै स्थानमा रहेका हुन् भन्ने कुरा खोजकै विषय वनेको छ । यसैगरी यसलाई पहिले रामधुनी भनियो या वनखण्डीबाबाले आश्रम बनाएपछि यो स्थान रामधुनीका नामले चिनिएको हो भन्ने कुरा पनि विचारणीय छ । सरसरती हेर्दा के देखिन्छ भने रामको समय त्रेतायुग थियो भने वनखण्डीबाबा अठारौं शताब्दीका उदासिन सम्प्रदायका प्रचारक मानिएका छन् । यस अर्थमा वनखण्डीबाबाले नै धुनीवनमा आफ्नो आश्रम बनाएको र बसेको मान्न सकिन्छ ।

तर यसलाई रामले बालेको धुनी मान्दा वनखण्डीबाबाले जगाएको धुनी अर्कै थियो भन्ने मान्यता राख्नु पर्दछ । तसर्थ रामधुनीको स्थापनाका बारेमा खोजी गर्न आवश्यक भएको हो ।

रामधुनीका महन्त श्री काशिदास उदासीका अनुसार धुनिवन भजनकीर्तन र उत्सव गर्ने स्थान नभएर एउटा तपस्थली हो । तसर्थ यहाँ भजनकीर्तन नभएर तप गर्नु पर्दछ । उनको भनाई अनुसार विश्वामित्राले रामलाई वनवासको समयमा तपश्वीका भेषमा हिमालयको शिखरमा गएर तपस्या गरी वस्नु भनेका रहेछन् । त्रेतायुगमा यस भेगमा २४ हजार कोश जंगल थियो भनिन्छ । अघि माता अनुसूयाले यसै भेगमा बसेर लामो समयसम्म तपश्या गरेको हुनाले त्रेतायुगमा राम र लक्ष्मण पनि यसै स्थानमा आएर तप गरी बसेका हुन् भन्ने मान्यता छ । त्रेता युगमा रामले जगाएको धुनी माटो मुनी पुरेर छाडेका रहेछन् । पछि नत्थासाहले आफ्ना चेला वनखण्डीबाबालाई रामले धुनी जगाएको स्थान पत्ता लगाएर त्यसलाई चेतन गराउनका लागि वनखण्डी बाबालाई भनेछन् । यता वनखण्डीबाबाले पनि गुरूको आज्ञा शिरोपर गरी मोरङको झाडीमा आएछन् । तिनले यो स्थान पत्ता लगाएर रामले जगाएको पहिलेको धुनी जगाएकाले यसलाई बाबा बनखण्डी उदासीआश्रम भन्न लागिएछ । यसलाई धेरै पछि भने रामधुनीका नामले जान्न लागिएको हो ।

रामधुनी सुनसरीको धुनीवनभित्र इकराही टोलमा पर्दछ । यहाँ इकराही स्थानीय भाषा इकराबाट बनेको मानिन्छ । इकराको अर्थ एक प्रकारको झाडी भन्ने हुन्छ । अघि यस भेगमा इकराको ठूलो झाडी रहेको हुनाले यसलाई इकराही भनिएको हो । यसलाई धुनीवन, सिद्धाश्रम, तपस्थली र रामधुनीका नामले पनि जानिन्छ । तर पनि यो स्थान ज्यादा मात्रामा भने रामधुनीका नामले नै चिनिएको छ । भारततिर भने यस स्थानलाई धुनीसाहबका नामले जानिन्छ ।

पवित्र तथा धार्मिक स्थल रामधुनीका नामका आधारमा यस नगरपालिकाको नाम रामधुनी राखिएको हो । यस अघि यसको नाम रामधुनीभाषी नगरपालिका थियो । उक्त नगरपालिका भने भादगाउँसिनवारी र सिंगिया गाविस मिलाएर बनाइएको हो । वि.सं. २०७४ सालमा गाउँपालिका तथा नगरपालिकाको पुनरसंरचनाको शिलशिलामा यसको नाम रामधुनी नगरपालिका राखिएको हो ।

२.३ ऐतिहासिक पृष्ठभूमि

रामधुनी नेपालको कौशिकी नदीको किनारी भागमा रहेको छ । रामधुनीको स्थापनाका बारेमा प्राप्त एक पौराणिक विवरणअनुसार कौशिकी कुश नामका राजाकी छोरी, विश्वामित्र ऋषिकी बहिनी तथा ऋचिक ऋषिकी पत्नी रहिछन् (रूद्राक्षारण्यमहात्म्य १७।२५) । अघि त्रेतायुगमा कौशिकी नदीको किनारी भागमा कौशिकीका दाजु विश्वामित्र तपश्या गरेर बसेका रहेछन् । यसै क्रममा दानवहरूले विश्वामित्र लगायतका ऋषिहरूलाई निकै दुख दिएको हुनाले विश्वामित्रको अनुरोधमा राजकुमार राम र लक्ष्मण कोशी प्रदेशमा आएको, दानवहरूको बध गरेको तथा यताबाट अयोध्यातिर फिर्ने क्रममा एक रात यस स्थानमा धुनी जगाएर बसेको मान्यता राखिन्छ । यस मान्यतामा त्रेता युगमा रामले जगाएको धुनी अहिलेसम्म पनि रहेको हुनाले त्यसलाई रामधुनी भएको उल्लेख छ ।

रामधुनी नाम रामले जगाएको धुनीबाट बनेको कुरामा स्थानीय मानिसहरू विश्वास गर्ने गर्दछन् । तर राम कुन समयमा यस भेगमा आएर धुनी जगाएका हुन् भन्ने कुरामा भने फरक फरक प्रकारका कथा र लोकोक्तिहरू पाइने गरेका छन् । स्थानीय जनमानसमा प्रचलित एक विश्वासअनुसार त्रेता युगका रामले १४ वर्षको वनवास पूरा गरेर फिरेपछि तिनकी आमा कैकेयीले तिनको वनवासको समयावधी गणना गर्दा १२ वर्षमात्र भएकाले तिनले पुन रामलाई वनवास जान भनिछन् । त्यस बेला रामका पिताको मृत्यू भई सकेको र काजकृया आदि पनि गर्न नपाएको अवस्थामा तिनले उत्तरको हिमालयतिर गएर दुई वर्ष तप गरी विताएको पौराणिक कथा पाइन्छ । त्यसमा यी दुई वर्ष भने राम र लक्ष्मणले यस भेगमा आएर धुनी जगाएको तथा यज्ञयज्ञादि गरेर विताएको विश्वास छ । यसैको आधारमा पनि यसलाई रामधुनी भनिएको हुन सक्तछ । यसरी स्थानीय जनमानसमा प्रचलित किंवदन्तीका आधारमा रामधुनीको स्थापना त्रेतायुगमा भएको मानिन्छ ।

रामधुनीका पुजारी उदासिन सम्प्रदायका सन्यासी छन् । उदासीन जोगीहरूका अनुसार त्रेतायुगका अयोध्याका राजकुमार रामले तपश्विका भेषमा १४ वर्षे वनवास बिताएका रहेछन् । वनवासकै क्रममा विश्वामित्राले राम लक्ष्मणलाई हिमालय खण्डमा गई अनुसुयाले तप गरेको स्थल पत्ता लगाउने तथा त्यहीं तप गर्नुपर्ने कुरा बताएका रहेछन् । तसर्थ राम र लक्ष्मण मोरङ झाडीमा आई अनुसुयाले तपस्या गरेको स्थानमा बसेछन् । अनुसुयाले पनि उक्त तपस्थली रामचन्द्रलाई जिम्मा दिईछन् । किंवदन्तीअनुसार रामचन्द्रले यस स्थानमा एक रात तप गरेर बसेछन् र बालेको आगो जमिनमुनी पुरेर हिंडेछन् । रामचन्द्र एक वर्ष पछि पुन त्यस स्थामा आउँदा अघिको आगो निभेको रहेनछ ।

रामधुनी र बनखण्डीबाबाको सम्बन्धका बारेमा के भनिएको छ भने ढाकाका नत्थासाह उदासी वनखण्डीबाबाका गुरू थिए भनिएको छ । तिनले वनखण्डीबाबालाई अघि रामचन्द्रले धुनी जगाएको ठाउँमा गई तप गर्न आदेश छन् । तसर्थ वनखण्डीबाबा ढाकाबाट मोरङको झाडीमा आएछन् । तत्काल मोरङ झाडी ठूलो क्षेत्रमा फैलिएको थियो । तसर्थ रामचन्द्रल तप गरेको ठाउँ पत्ता लगाउन पनि निकै कठीन थियो । वनखण्डीबाबा यता आउँदा हालको विराटनगर भेगमा एक रात बास बसेछन्, जुन स्थानमा हाल विराटनगरको वनखण्डीबाबाको मन्दिर छ । विराटनगरको वनखण्डीबाबाको मन्दिरमा वनखण्डीका नामले एउटा सादा शिवलिंगमा पूजाआजा हुने गरेको छ । यहाँ गिरीहरूले पुजारी भई पूजाआजा गर्ने गरेका छन् । अघि यहाँ पन्जावी साधुहरू महन्त र पुजारीका रूपमा आउने गर्दथे । तर मोरङ झाडिमा पाइने सापले डसेर यहाँ आउने धेरै साधुहरू मरेको हुनाले पछि नेपाली पूजारी यस स्थानमा बस्न लागेको बताइन्छ । यस स्थानमा अघि टीनको छाना लगाएको सामान्य प्रकारको एउटा सानो मन्दिर थियो । तर हाल यस स्थानमा तीनवटा छाना भएको ठूलो पक्की मन्दिर निर्माण गरिएको छ ।

रामचन्द्रले तप गरेको स्थान मोरङको घना जंगलको कुन भेगमा पर्दथ्यो भन्ने कुरा पत्ता लगाउन पनि कठीन थियो । तर वनखण्डीबाबाले यो स्थान सुनसरी खोलाको किनारी भागमा रहेको कुरा तपबलबाट पत्ता लगाए भनिन्छ । त्यसपछि वनखण्डीबाबाले साजको मूढा जोतेर धुनी जगाएका थिए । यसरी रामचन्द्रले तापेको र सुसुप्त रहेको आगो वनखण्डीबाबाले प्रकाशमा ल्याएको मानिन्छ । यसरी रामधुनीका सर्जक वनखण्डीबाबा थिए भन्ने देखिन्छ ।

रामधुनीका बारेमा उल्लेख गर्ने पुराना ऐतिहासिक प्रमाणहरूको अभाव रहेको छ । एकातर्फ त्यस स्थानका बारेमा हिन्दूहरूका कुनै पनि पौराणिक ग्रन्थहरूले नामोल्लेखसम्म पनि गरेको पाइएको छैन भने अर्कातर्फ त्यहाँ पुराना अभिलेखहरू, मूर्तिहरू र अन्य प्रकारका ऐतिहासिक तथा पुरातात्विक वस्तुहरूको पनि अभाव रहेको छ । नेपालको पौराणिक इतिहास प्रस्तुत गर्ने ग्रन्थ हिमवत्खण्ड पुराणमा पनि यसको चर्चा गरिएको पाइएको छैन । यता कोशी प्रदेशमा नै मध्यकालताका रचना गरिएको मानिएको कौशिकी प्रदेशको इतिहास भनिएको रूद्राक्षारण्य महात्म्य नामक ग्रन्थले यस भेगका अनेक तीर्थहरूको महिमा गान गरेको देखिन्छ । तर यसले पनि रामधुनीका बारेमा खासै विवरण दिएको पाइएको छैन । रणकाली, धनपाल, तिलेश्वर, चक्रतीर्थ र अष्टभूजा लगायतका ससाना तीर्थ तथा देवीदेवताको नामोल्लेख गर्ने रूद्राक्षारण्यमहात्म्यमा (योगी, २०१५: ६९) रामधुनीको नामोल्लेख नहुनुले यसको स्थापनाका बारेमा शूक्ष्म रूपमा अध्ययन गर्न आवश्यक भएको छ । तसर्थ त्यस स्थानको प्राचीनता र इतिहास स्थानीय लोकोक्ति, किंवदन्ती र जनविश्वासका आधारमा नै केलाउनु पर्ने हुन्छ ।

स्थानीय किंवदन्तीहरूमा रामधुनीको स्थापनालाई त्रेतायुगसम्म पुऱ्याउने गरिएको भए पनि यसलाई केही प्रमाणहरूमा मध्यकालतिरका वनखण्डीनामक एकजना बाबासँग जोडिएको देखिन्छ । एक प्रसंगमा रामधुनीमा पहिलोपटक वनखण्डीबाबाले वि.सं. १७६० मा योग साधनाका लागि धुनी जगाएको र त्यस पछि निरन्तर रूपमा धुनी जलाउने कार्य भईरहेको उल्लेख पाइन्छ । यसैगरी

वनखण्डीबाबाको समय वि.सं. १७०३ देखि १८५८ मानिने हुँदा यसको बीचतिर कुनै समयमा वनखण्डीबाबाले रामधुनीमा बसेर साधना गरेको हुन सक्तछ ।

वास्तवमा कोशीनदी हिन्दूहरूका लागि ज्यादै पवित्र छन् । यिनको पवित्रताका बारेमा विभिन्न पुराणहरूमा चर्चा गरिएको पाइन्छ । यसैगरी कौशिकीको किनारी भाग ऋषिमुनीहरूको तपोवनका रूपमा स्थापित थियो । वर्तमानको धुनीवन पनि पौराणिक कालमा ऋषिमुनीहरूको तपोवन थियो भन्ने कुरा स्पष्ट छ । कोशी नदीको पूर्वी भागमा रहेका वराहक्षेत्र, चतरा, धुनीवन लगायतका कोशी नदी गंगामा मिसिने स्थानसम्मका स्थानहरू ऋषिमुनिहरूका तपोवनका रूपमा रहेको कुरा हिन्दू पुराणहरूमा वर्णित छ । विगतमा यसै क्रममा कोशी नदीको पूर्वी किनारी भागमा रहेको धुनीवन क्षेत्रमा सयौं ऋषिमुनीहरूको तपस्थली, आश्रम र योगसाधनाका केन्द्रहरू थिए । कोशीको बाढी र नदीको बाटो परिवर्तन हुने क्रमले गर्दा यस्ता थुप्रै स्थानहरू मासिएर गए भने धुनीवन नै त्यस्तो स्थान हो, जुन स्थान परापूर्व कालदेखि नै आजसम्म पनि संरक्षित छ । यस स्थानमा पौराणिक कालदेखि नै ऋषिमुनी र साधुसन्तहरू धुनी जगाएर तथा तप गरेर बसेका थिए । जसले गर्दा यो वन धुनीवनका नामले परिचित रहयो भने पछि गएर यहाँको धुनीलाई जीवन्तता दिइयो । यसैगरी मध्यकालको उत्तरार्धतिर वनखण्डीबाबा नामका एकजना सिद्ध पनि यस स्थानमा आएर योगसाधना गरेर बसेका हुनाले यो तपस्थली उदासिन सन्यासीको अधीनमा पर्न पुगेको हो । त्यसपछि भने यहाँको धुनी निरन्तर रूपमा बालिएको हो भन्ने मान्यता छ । यसरी रामधुनीको स्थापना पौराणिक कालमा भएको कुरा स्पष्ट भएको छ ।

यथार्थमा रामधुनी नगरपालिकाको इतिहास यही रामधुनीले बोकेको छ । यसको परिचय पनि यसैको नामका आधारमा गरिएको हो । तसर्थ यस नगरपालिकाको ऐतिहासिकता रामधुनी सरहनै पौराणिक कालसम्म पुग्ने गर्दछ । तसर्थ यसलाई सुनसरीको एक ऐतिहासिक नगरपालिका मान्ने गरिएको छ ।

२.४ हावापानी र तापक्रम

सुनसरीको रामधुनी नगरपालिकाको हावापानी समसितोष्ण प्रकारको रहेको छ । यस नगरपालिकामा हिउँदको समयमा तापक्रम निकै कम हुन्छ भने वर्षायाममा निकै गर्मी हुने गरेको छ । यहाँको औषत तापक्रम १६ देखि ३६ डिग्री सेल्सियसको बीचमा रहने गर्दछ । यस नगरपालिकामा वर्षा याममा ज्यादा वर्षा हुन्छ भने हिउँदमा कम पानी पर्ने गर्दछ । यहाँको औषत वर्षा ११०० मिलिलिटर रहेको छ । यस नगरपालिकाको धुनीवन क्षेत्र करिब ३१०० बिगाहामा फैलिएको छ । यस बाहेक पनि यस नगरपालिका भित्र थप वनक्षेत्र पनि छ, जसले यहाँको हावापानी र तापक्रमलाई पनि सामान्य रूपमा प्रभाव पारेको देखिन्छ ।

२.५ राजनैतिक विभाजन

रामधुनी नगरपलिकाको स्थापना वि.सं. २०७१ मंसिर १६ गते गरिएको थियो भने पछि पुन २०७४ साल फाल्गुण २७ यसको पुनरसंरचना गरिएको छ । यसबाट यस नगरपालिकाको राजनैतिक विभाजनमा पनि केही परिवर्तन भएको देखिन्छ । हालसालै गरिएको पुनर संरचनाअनुसार यस नगरपालिकाका निम्नानुसारका ९ वटा वडाहरू कायम भएका मध्यै निम्नानुसारको निर्वाचन क्षेत्रमा विभाजन गरिएका छन् ।

वडा नं.	समावेश भएका गाविस र नपा	साविक वडा नं.
१	रामधुनी भासि नपा	१ र २
२	रामधुनी भासि नपा	४ र ८
३	रामधुनी भासि नपा	३, ६ र ७
४	रामधुनी भासि नपा	९ र १०

५	रामधुनी भासि नपा	५
६	बकलौरी गाविस	३, ५, ६, ७ र ९
७	बकलौरी गाविस	१, २, ४ र ८
८	डुम्राहा गाविस	३ र ४
९	डुम्राहा गाविस	१, ५ र ६

निर्वाचन क्षेत्र :

विवरण	क्षेत्र नं.					
प्रतिनिध सभा निर्वाचन	१		२		४	
	वडा नं. ६ र ७		वडा नं. १, २, ३, ५, ८ र ९		वडा नं. ४	
प्रदेश सभा निर्वाचन क्षेत्र नं.	१	२	१	२	१	२
	०	वडा नं. ६ र ७	वडा नं. ३ र ५	वडा नं. १, २, ८ र ९	वडा नं. ४	०

यसरी रामधुनी नगरपालिकाका विभिन्न ९ वटा वडा छन्, जसमा रामधुनी भासिका १० वटा वडालाई हाल ५ वटा वडा कायम गरिएको छ भने बकलौरीका ९ वटा वडालाई वडा नं. ६ र ७ कायम गरिएको छ । यसैगरी डुम्राहा गाविसका वडा नं. १,३,४, ५ र ६ लाई यस नगरपालिकाका वडा नं. ८ र ९ कायम गरिएको देखिन्छ । यसरी हाल रामधुनी न.पा. जिल्लाको मध्य मागमा पर्ने नगरपालिकाका रूपमा स्थापित भएको छ ।

२.६ क्षेत्रफल

रामधुनी नगरपालिकाको क्षेत्रफल ९१.६९ ब.कि.मी रहेको छ । यो नगरपालिकामा जम्मा ९ वटा वडाहरू छन् । यो नगरपालिका रामधुनीभाषी नगरपालिका तथा बकलौरी र डुम्राहा गाविसलाई मिलाएर निर्माण गरिएको हो । बकलौरीका १ देखि ९ वडा तथा डुम्राहाका १,३,४,५ र ६ गरी जम्मा ५ वटा वडा मिलाएर निर्माण गरिएको हो ।

२.७ स्थानीय चार्डपर्व तथा जात्रा र मेलाहरूको विवरण

चाडपर्वहरू मानिसको संस्कृतिसँग सम्बन्धित छन् । यिनीहरूको परम्परा निकै लामो हुने गर्दछ । चाडपर्व जाति विशेष र धर्मविशेष पनि हुने गर्दछन् । तसर्थ कुनै पनि जाति र धर्मको परिचय चाडपर्वले नै दिने गर्दछन् । जस्तो धार्मिक रूपमा साकेला र चण्डी आदि किरात धर्म, इद र बकिद इश्लाम धर्म तथा ल्होसर लामा बौद्धधर्मसँग सम्बन्धित छन् । यसैगरी दशैं, तिहार, कृष्णअष्टमी, चैतेदशैं, शिवरात्री र फगुवा आदि हिन्दू धर्मसँग सम्बन्धित छन् । यता विभिन्न धर्मका मानिसले मान्ने चाडपर्व अन्य धर्मका अनुयायीले पनि मान्ने गर्दछन् ।

चाडपर्व र मेला तथा जात्राहरू धार्मिकमात्र नभएर जातिय पनि हुने गर्दछन् । जस्तो लाखेजात्रा, गाईजात्रा, घोडेजात्रा र इन्द्रजात्रा आदि काठमाडौं उपत्यकाका नेवारहरूसँग सम्बन्धित पर्व र जात्राहरू हुन् । यसैगरी जनै पूर्णिमा तागाधारी ब्राह्मणक्षेत्रीसँग, चण्डी पूर्णिमा तथा चण्डीनाच किरातहरूसँग तथा ग्रामथानपूजा र सिरूवा मेला तराईका आदिवासी जनजातिसँग सम्बन्धित छन् । यस्ता जात्रा, पर्व र उत्सवले विभिन्न जातजातिको चिनारी पनि गराउने गरेका छन् ।

हामीले सालभर मनाउने चाडपर्वहरू हाम्रा पुर्खाले सुरू गरेका हुन् । त्यसपछि तिनीहरू पुस्तौंपुस्ता मनाइदै आएका छन् । तसर्थ तिनीहरू कसले र कहिले सुरू गरे भन्ने कुरा खोजकै विषय बनेको छ । तर पनि यस्ता पर्वले हाम्रो चिनारी गराएका छन् । यिनीहरूको सामाजिक र सांस्कृतिक महत्वका हुन्छन् भने मनोरन्जन, आत्मशुद्धि तथा आपसी सद्भावका माध्यम मानिन्छन् । जस्तो दशैं लगायतका ठूला पर्वका अवशरमा मानिसहरू आफूभन्दा ठूलोको घरमा गएर टीका लगाउने तथा आशिर्वाद लिने गर्दछन् । यता यस्ता कैयन् पर्वहरू पनि छन्, जस अवशरमा शुभकामना आदानप्रदान गर्ने, आफन्तहरूसँग भेटघाट गर्ने, देवीदेवताको पूजाआजा गर्ने तथा हर्ष मनाउने गरिन्छ । चाडपर्व र उत्सवहरू राम्रा मीठा खाना खाने र खुशियाली मनाउने कार्यसँग पनि निकट छन् ।

सुनसरीको रामधुनी नगरपालिकामा अनेक प्रकारका मेला र चाडपर्व मनाउने चलन छ । विशेषगरी यहाँका आदिवासीहरूले थानमा पूजाआजा गर्दछन् । यहाँका मानिहरूले दुर्गापूजा, दिपावली, माघी, सक्रात, जितिया र छैट पर्व मनाउने गर्दछन् । रामधुनीमा रामनवमीका अवशरमा मेला लाग्दछ भने यसका विभिन्न भागमा विभिन्न अवशरमा मेलापर्वहरू लाग्दछन् । यहाँका शिवालयहरूमा श्रावण महिनाभर पानी चढाउने मानिसहरूको भीडभाड लाग्ने गरेको छ । यहाँका मुश्लिम समुदायले इद, बक्रिद र रमजान पर्व मनाउने गर्दछन् । यस नगरपालिकामा मनाइने पर्व तथा जात्रा र उत्सवलाई तलको तालिकामा दिइएको छ ।

तालिका नं. १

चाडपर्वहरू

क्रस	चाडपर्व	जत्रा	मेलाहरूका नाम	मनाउने महिना	तिथि	मनाउने जातजाति
१	जितिया पर्व			आश्विन कृष्ण पक्ष		मधेशी समुदाय र आदिवासी
२	अनन्त पूजा			भदौरे पूर्णिमा		विभिन्न जातजाति
३			रामनवमी	चैत्रमहिना	रामनवमी	विभिन्न जातजाति
४	इद, बक्रिद र रमजान			जेष्ठ		मुश्लिम समुदाय
५	छैट			कार्तिक		विभिन्न जातजाति
		माघी, सिरूवा		विभिन्न तिथि र अवशरहरू		तराई आदिवासी
	दशैं, तिहार, चैतेदशैं, तीज, शिवरात्री, कृष्णजन्माष्टमी, बुद्धजयन्ति, ल्होसार आदि					विभिन्न जातजाति
		वरजात्रा		चैत्र महिना		चौधरी तथा माझी
		कर्माधर्मानाच		भाद्र		उराउ
			कोशीपूजा			माझी
		झुमरी र साकेवा नाच				
	आषाढे पूजा			आषाढ		स्थानीय आदिवासी

श्रोतः रामधुनी नगरपालिका ।

सुनसरीको रामधुनी नगरपालिकामा सालभरमा अनेक प्रकारका चाडपर्वहरू मनाउने गरिन्छ । तर तिनीहरू सवैको लेखाजोखा गर्न असम्भव प्राय छ । यहाँका जातजातिअनुसार र धर्मअनुसारका पनि पर्वहरू छन् । तर पनि यहाँका कतिपय चाडपर्वहरू साझा पनि छन् । तिनीहरू मानिसहरूको आनन्द, आपसी सद्भाव, एकता र मनोरन्जनका माध्यम पनि मानिन्छन् ।

२.८ पर्यटकीय स्थलहरूको विवरण

पर्यटन यात्रासँग सम्बन्धित विषय हो । अघि मानिसहरू व्यापार र तीर्थ यात्राका क्रममा एक ठाउँबाट अर्को ठाउँको यात्रा गर्ने गर्दथे । पछि यात्रालाई पनि व्यावसायीकरण गरियो र यसैलाई पर्यटनका रूपमा लिन लागियो । यसलाई एक महत्वपूर्ण आर्थिक गतिविधिको माध्यम पनि मान्न लागिएको पाइन्छ । यसले गर्दा पर्यटन शब्दको अर्थ पनि बृहत्तर हुँदै गयो । पर्यटनलाई महत्वपूर्ण आर्थिक गतिविधिको माध्यम तथा व्यवसायका रूपमा लिन लागेपछि यसलाई मनोरञ्जनका लागि र धर्म गर्न घुम्ने अर्थमा लिन लागियो । यात्रालाई व्यवसायीकरण गरिएपछि यसले उद्योगको रूप लिने लागेको हो । तसर्थ हाल आएर पर्यटनलाई एक प्रकारको उद्योग मानिन्छ ।

पर्यटन के हो भन्ने सबालमा कुनै विदेशीका कृयाकलाप, जुन कुनै निश्चित देश, क्षेत्र र शहरभित्र पस्ने, रहने र हिंडडुल गर्ने कार्यका साथै आर्थिक गतिविधिसँग सम्वन्धित विषयवस्तुलाई पर्यटन भन्ने गरिएको छ । यहाँ यात्रा गर्ने व्यक्तिलाई विदेशी भनिएको छ, तर कुनै व्यक्ति आफ्नै देशभित्र यात्रा गर्दछ भने ऊ पनि पर्यटक मानिन्छ । यसको मतलव कुनै पनि यात्रीको अर्को देशको यात्रामात्र पर्यटन हो भन्ने मान्यता रहँदैन । आफ्नै देशभित्रका विभिन्न स्थानहरूको यात्रा गर्ने व्यक्ति पनि पर्यटक मानिन्छ । तर उसबाट आर्थिक गतिविधि भएको या यात्राका शिलशिलामा केही रकम खर्च गरेको हुनुपर्दछ । यता पर्यटन आर्थिक पक्षसँग गाँसिएको विषयवस्तु रहेकाले यात्रा गर्ने व्यक्तिले यात्राका क्रममा पैसा खर्च गरेन भने त्यसलाई पर्यटक मान्न सकिंदैन । यसरी पर्यटन र पर्यटक आन्तरिक र वाह्य दुवै प्रकारका हुन्छन् । आफ्नै देसमा घुमफिर गर्ने पर्यटक आन्तरिक र अर्को देसको भ्रमण गर्ने भने बाह्य पर्यटक हुने गर्दछन् ।

पर्यटनको कार्य देसभित्र विदेशी मुद्रा भित्र्याउनु पनि हो । यसबाट ज्यादा फाइदा होटल व्यवसायीलाई हुन्छ भने यसले देसको अर्थव्यवस्थाका विविध पक्षमा प्रभाव पारिरहेको हुन्छ । यसरी पर्यटन विशुद्ध रूपमा आर्थिक गतिविधिसँग जोडिएको हुन्छ । पर्यटनलाई आर्थिक गतिविधि र कुनै पनि मुलुकको आर्थिक उन्नयनको माध्यमा मानिएको छ । यसबाट आन्तरिक रूपमा आर्थिक गतिविधि तिब्र हुन्छ भने बाह्य पर्यटकबाट विदेशी मुद्रसमेत प्राप्त गर्न सकिन्छ । तर पनि यहाँ विदेशी पर्यटकलाई मात्र महत्व दिन भने सकिंदैन । आन्तरिक र बाह्य पर्यटक दुवैको पर्यटनमा समान महत्व रहने गर्दछ । समय विताउन र व्यापार व्यवसायका लागि कम्तिमा २४ घन्टाका लागि अर्को मुलुकको भ्रमणमा जाने पर्यटकलाई भने अन्तरीष्ट्रय पर्यटक भन्ने गरिन्छ । वास्तवमा कुनै पनि व्यक्ति पर्यटक हुनका लागि कम्तिमा पनि २४ घन्टा या एक रात अर्को स्थानमा बसेकै हुन आवश्यक छ । यस अर्थमा विहान कुनै ठाउँमा गएर बेलुका आफ्नै घरमा फिर्नुलाई पर्यटन मान्न सकिंदैन । तसर्थ पर्यटन फुर्सदको घुमाई (leasure travel) सँग सम्बन्धित छ, जुन मनोरञ्जन, भेटघाट, तीर्थयात्रा, भेला, मिटिङ्ग तथा सभासम्मेलनमा भाग लिने जुनसुकै प्रयोजनसँग पनि सम्वन्धित रहन सक्तछ ।

घुम्ने (tourist) र स्वागतकर्ता (host) दुवै पक्षको आवश्यकता पर्यटनका लागि पर्दछ । यस सन्दर्भमा यात्रिलाई पाहुना (guest) र स्थानीयलाई स्वागतकर्ता (host) भनिन्छ । पाहुनाले आफू नयाँ ठाउँमा गएर स्थानीयबाट सेवा लिन्छ र स्वागतकर्ताले सेवा वापत यात्रिसँग मूल्य लिने गर्दछ । यसबाट आर्थिक गतिविधि समेत हुने भएकाले पर्यटनलाई उद्योगका रूपमा लिने गरिएको हो । यसैगरी आफूलाई चाहिने सवै सामाग्रीहरू जस्तो खाने, सुत्ने र अन्य आवश्यक वस्तु आफैं बोकेर हिंड्नु

पर्यटन नभएर यात्रामात्र हो । तसर्थ आरामले छुट्टि बिताउन, मनोरञ्जन गर्न, उपचार गर्न, तीर्थयात्रा गर्न, व्यापारव्यवसाय गर्न र आफन्तसँग भेटघाट गर्न गरिने यात्रा पर्यटन हो र त्यसरी घुम्ने व्यक्तिलाई पर्यटक भनिन्छ । मानिसहरूको अस्थायी यात्राबाट पर्यटनको प्रादुर्भाव हुने गर्दछ । तसर्थ बसाईँ सर्नु, नोकरी र अध्ययन गर्न घरबाहिर बस्नु र धर्मशाला या आफन्तको घरमा निशुल्क खानपिन गरी बस्नुजस्ता कार्यलाई पर्यटन मान्न सकिंदैन । यसका लागि स्वागतकर्ता र पाहुना दुवैको अस्तित्व आवश्यक छ र स्वागतकर्ताले सेवा दिएवापत सेवाशुल्क पाउने अवस्थामा सिर्जना हुन आवश्यक हुने गर्दछ ।

कुनै पनि स्थानको पर्यटन विकासका लागि त्यस स्थानमा पर्यटकहरूले घुमफिर गर्ने गर्नु पर्दछ । पर्यटक उनीहरूका चासोका विषयवस्तु हेर्न तथा तिनीहरूका बारेमा जानकारी लिनका लागि कुनै पनि स्थानको भ्रमण गर्ने गर्दछन् । तसर्थ पर्यटनका लागि त्यस्ता स्थानका तान्ने तत्व (pull factor) ले प्रभाव पारेको हुन्छ । पर्यटकहरूले टेलिभिजन, रेडियो, अन्य माध्यमका विज्ञापन, ट्राभल एजेन्सीहरू, होटल, गाइडबुक, लेखरचना, क्लब, आफन्त, साथिभाई र यातायात कम्पनिका माध्यमबाट त्यस्ता ठाउँका बारेमा जानकारी पाउने र तिनीहरूको भ्रमणका गर्ने गर्दछन् । विशेषगरी जङ्गलसम्बन्धी, जमिनको सतहमा पाइने र मानव सभ्यतासँग सम्बन्धित श्रोतहरू पर्यटकका लागि तान्ने तत्व (pull factors) हुने गर्दछन् । ताल, नदी, हिउँ, गल्छी, पहाड, उपत्यका, बेंसी, फाँट, मानवका स्थानीय चाडपर्व, उत्सव, लोकगीत, हस्तकला, शीप, परम्परा, भेषभूषा, म्यूजियम, स्मारक, धार्मिक स्थल, युद्ध र खेल उत्सव, सिनेमा, बार र रेस्टुरेन्टजस्ता जुनसुकै तत्वहरू पनि पर्यटकका तान्ने तत्व हुन सक्तछन् । यसका साथै मेला, प्रदर्शनि, सम्मेलन र किनमेल गर्ने स्थानहरू समेत पर्यटकलाई तान्ने तत्व हुने देखिन्छन् । कुनै पनि स्थानका मानिसहरूको अतिथि सत्कार परम्परा, शान्ति सुरक्षाको अवस्था र अन्य परिस्थितिले समेत पर्यटकहरूलाई तान्ने गर्दछ ।

मुख्य रूपमा पर्यटन आन्तरिक र बाह्य गरी जम्मा २ प्रकारको हुन्छ । एउटै देसभित्र एक ठाउँबाट अर्को ठाउँमा जाने या यात्रा गर्ने कार्य आन्तरिक पर्यटन हो भने एक देसबाट अर्को देसमा आउने तथा जाने कार्य बाह्य या अन्तर्राष्ट्रिय पर्यटन हो । वर्तमान सयमा पर्यटनको क्षेत्र अति व्यापक छ । जुनसुकै कृयाकलापका लागि जस्तोसुकै स्थानमा पनि पर्यटकहरू पुग्दछन् । पर्यटनका लागि कुनै भौगोलिक सिमा हुँदैन । ध्रुबिय क्षेत्र, मानवको बसोबास भएको क्षेत्र, मानवरहित मरूभूमि र जङ्गल जहाँसुकै पनि पर्यटन हुन सक्तछ । पर्यटकहरू हिमाल, पहाड, तराई र उपत्यकाका बीचमा पनि विभेद गर्दैनन् । यसैगरी तालतलैया, नदी, पोखरी, झरना, चट्टान, वनस्पति, जिवजन्तु र चराचुरूङ्गि पनि पर्यटकलाई आकर्शण गर्ने विषयवस्तु मानिन्छन् ।

पर्यटकको चाहना र उसको घुमफिर गर्ने उद्देश्यअनुसार पर्यटन विभिन्न प्रकारका हुन्छन् । पर्यटकहरू विविध गतिविधिहरू जस्तो मनोरञ्जन गर्न, आराम गर्न, खेलकुद गर्न तथा औषधोपचार गर्न एक ठाउँबाट अर्को ठाउँको भ्रमणमा निस्कन सक्तछन् । यसै गरी नातेदार, आफन्त, साथीभाई र कामको सिलशिलाका अन्य व्यक्तिहरूसँग भेटघाट गर्ने मनसायबाट पनि मानिसहरू घर छाडेर यात्रा गर्ने गर्दछन् । यस्तो यात्रा उत्प्रेरणालाई अन्तरव्यक्ति उत्प्रेरक समूहमा राख्न सकिन्छ । यता इज्जत र प्रतिष्ठाका लागि, व्यापार गर्न, ज्ञान हाशिल गर्न र सभा सम्मेलनमा भाग लिनका लागिसमेत मानिसले विभिन्न स्थलहरूको भ्रमण गर्दछ । तसर्थ पर्यटन पनि विभिन्न प्रकारको हुने गर्दछ । पर्यटन र पर्यटकलाई नयाँ ठाउँको खोजी गर्ने (explorer), स्थानीय मानिसको घरमा गएर बस्ने (elite), छुट्टिको समयमा कतै अलग्गै स्थानमा गएर बस्ने (off beat), अनौठा उद्देश्य लिएर भ्रमणमा निस्किएका (unusual), समूहमा हिंड्न रूचाउने (incipient mass), प्याकेज टुरका रूपमा निस्कने (mass) र आराम र मनोरञ्जनका लागि सामुहिक यात्रा गर्ने (charter) गरी विभिन्न भागमा वर्गिकरण गर्न सकिन्छ । यहाँ वर्णित प्रकारका साथमा पर्यटक र पर्यटनलाई मुख्य रूपमा निम्नानुसारले वर्गिकरण गर्न सकिन्छ ।

सहासी कार्य गर्न हिंड्ने पर्यटकलाई सहासिक पर्यटक र त्यसबाट सृजना हुने पर्यटनलाई सहासिक पर्यटन भनिन्छ । हिमाल चढ्ने (पर्वतारोहण), चट्टानहरूमा चढ्ने (रक क्लाइम्बिङ्ग), अग्लो झोलुङ्गे पूलबाट फलान्ने (बङ्गिजम्पिङ्ग), बेगिलो पानीमा नाउः खियाउने (र्‍याफ्टिङ्ग), बृलुनमा बसेर उड्ने (बेलुनिङ्ग) र अन्य प्रकारका त्यस्तै जोखिमी कार्य गर्न हिंड्ने कार्यहरू सहासिक पर्यटनसँग सम्बन्धित विषयवस्तु हुन् । नेपालका हिमाली र पहाडी प्रदेशमा यस्ता सहासिक कृयाकलाप गर्नका लागि सालिन्दा हजारौं पर्यटकहरू यस भेगको यात्राका लागि आउने गर्दछन् ।

युद्ध, ठूला दुर्घटना, प्राकृतिक प्रकोप जस्तो हुरी, सामुद्रिक आँधी, भूकम्प र बाढी पहिरो आदिले ठूलो धनजनको क्षति भएको स्थानमा भ्रमण गर्ने पर्यटक कालो पर्यटक हुन् भने त्यसबाट सिर्जना हुने पर्यटनलाई कालो पर्यटन भनिन्छ । यस्तो विषयवस्तु हेर्न रूचाउने पर्यटकहरू त्यस्तो स्थानका भ्रमणमा जान रूचाउँछन् । पर्यटक अआफ्नो चाखअनुसारका विषयवस्तुका बारेमा जानकारी पाउन हिंडडुल गर्ने भएकाले कालो पर्यटनमा पनि पर्यटकहरूको चासो रहेको हुने गर्दछ । जस्तो दक्षिण पूर्वी एसियामा आएको सुनामीका कारणले भएको धनजनको क्षति हेर्न र त्यसका बारेमा जानकारी लिनका लागि हजारौं पर्यटकहरू त्यस भेगको भ्रमणमा आएको उदाहरण पाउन सकिन्छ ।

मनोरञ्जन गर्न या आनन्दका लागि घुमफिर गर्ने पर्यटकलाई मनोरञ्जन पर्यटक भनिन्छ । यस्तो पर्यटनमा पर्यटकहरू नयाँनयाँ विषयवस्तु हेरेर रमाउने गर्दछन् । यस्तो प्रकारको पर्यटनमा पर्यटक आनन्दका लागि घर छाडेर अन्यत्र जाने तथा घुमफिर गर्ने गर्दछ । उसमा अरू उद्देश्यहरू भने गौण रहेका हुन्छन् । त्यसका बदलामा उसमा के मा आनन्द लिने भन्ने कुराचाहिं चाखको विषयवस्तु हुने गर्दछ । पुरानो सभ्यताका केन्द्रविन्दु हेरेर मनोरञ्जन गर्ने, जातिय सांस्कृतिक गतिविधि, अनौठा भौगोलिक र प्राकृतिक दृश्य, हिमाल, ताल, नदी, झरना, जिवजन्तु र प्राकृतिक वनस्पति लगायतका वस्तुहरू उसका मनोरञ्जन लिने माध्यम हुन सक्तछन् ।

काममा व्यस्त मानिसहरू केही समयका लागि आराम गर्न तथा आमोदप्रमोदका लागि कतै यात्रा गर्न हिंड्ने गर्दछ भने त्यस्तो यात्रालाई आमोदप्रमोद या आराम पर्यटन भनिन्छ । सामान्यतया सालैभर काममा व्यस्त रहने मानिसहरू यस्तो प्रकारको यात्रामा हिंड्न रूचाउने गर्दछन् । यसबाट उनीहरूमा आनन्द र आमोदप्रमोदको अनुभूति हुने गर्दछ । विशेष गरी तीर्थयात्रा र सांस्कृतिक विषयवस्तुको अवलोकनमा यस्ता पर्यटकहरूको चासो रहेको हुन्छ । आमोदप्रमोद पर्यटकहरू साहसिक पर्यटनमा कम चासो राख्ने गर्दछन् ।

सांस्कृतिक पर्यटन विभिन्न सांस्कृतिक र ऐतिहासिक स्थलहरूको यात्रासँग सम्बन्धित छ । मानिसहरू विभिन्न समुदाय र धार्मिक सम्प्रदायका गतिविधि, चालचलन, भाषा, धर्म, रहनसहन र भेषभूषा, हेर्न, जान्न र बुझ्नका लागि विभिन्न समुदायका मानिसहरू बसोवास गरेका क्षेत्रहरूको यात्रामा निस्कने गर्दछन् । ऐतिहासिक र पुरातात्विक स्थलहरूको भ्रमण पनि यसैसँग सम्बन्धित छ । यस्तो यात्रा या पर्यटनमा मनोरञ्जनका साथसाथै अर्को संस्कृतिका बारेमा केही कुरा सिक्ने र बुझ्ने मनसाय राखिएको हुन्छ ।

व्यापार व्यवसायमा र उद्योगधन्धाका सिलसिलामा गरिने यात्रा व्यवसायिक पर्यटन हो । व्यवसायिक सभासम्मेलनमा भाग लिन तथा व्यवसाय नै सञ्चालन गर्न या व्यवसाय विस्तार गर्न पनि यात्रिहरू विभिन्न स्थानहरूको भ्रमणमा निस्कने गर्दछन् । तसर्थ यस्तो पर्यटन व्यापार व्यवसायको विस्तारसँग सम्बन्धित हुन्छ । यसरी व्यापार व्यवसाय सञ्चालन गर्ने शिलशिलामा पनि पर्यटनको प्रादुर्भाव हुने गर्दछ ।

धार्मिक उद्देश्यबाट तीर्थयात्रा गर्न गरिने यात्रा तीर्थयात्रा पर्यटन हो । सालिन्दा लाखौंको संख्यामा मानिसहरू तीर्थयात्रा पर्यटनमा निस्कने गर्दछन् । हिन्दूहरू विशेष गरी काशी, गया, हरिद्वार, प्रयाग, बराहक्षेत्र, मुक्तिक्षेत्र, गोसाइँकुण्ड र कैलास लगायतका नेपाल र भारतका हिन्दू तीर्थहरूको भ्रमणमा निस्कने गर्दछन् भने मुश्लिमहरू मक्कामदिना, क्रिश्चियनहरू जेरूसेलम र बुद्धिष्टहरू लुम्बिनी

र कपिलवस्तुको तीर्थयात्रा गर्न जाने गर्दछन् । यी स्थानहरूमा गरिने पर्यटन विशुद्ध धार्मिक कृयाकलापसँग सम्बन्धित हुने हुनाले यस्तो पर्यटन तीर्थयात्रा पर्यटन हो । विश्वभरमा नै अन्य पर्यटनका तुलनामा तीर्थयात्रा गर्ने व्यक्तिहरूको संख्या ज्यादा हुने भएकाले तीर्थयात्रा पर्यटन ज्यादा फस्टाएको पाइन्छ ।

खेलकुद हेरेर रमाउने तथा खेलकुद रूचाउने मानिसहरू संसारका विभिन्न भागहरूमा संचालन गरिने राष्ट्रिय र अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिष्पर्द्धाहरूमा पुग्ने गर्दछन् । विशेष गरी खेलाडीहरू त्यस्ता प्रतिष्पर्द्धामा भाग लिन तथा अन्य व्यक्तिहरू अरूले खेलेका खेलकुद हेरेर रमाउन तथा मनोरञ्जन गर्न त्यस्ता स्थलहरूको यात्रा गर्ने गर्दछन् । विश्वकप फूटबल र क्रिकेट लगायत ओलम्पिक खेलहरू तथा क्षेत्रीय, अन्तर्राष्ट्रिय र राष्ट्रिय खेलकुद सम्पन्न गरिने स्थानमा खेलकुद पर्यटकहरू भ्रमण गर्दछन् र त्यस्ता खेलहरू खेलेर तथा अरूले खेलेको हेरेर रमाउने गर्दछन् । हाल आएर खेलकुद विश्वभर नै प्रतिष्पर्द्धात्मक रूपमा खेलिने गरेको छ र त्यस्ता प्रतिष्पर्द्धा हेर्न तथा त्यसबाट रमाउन बर्सेनि लाखौं मानिसहरू प्रतिष्पर्द्धा हुने स्थानहरूको भ्रमणमा निस्कने गर्दछन् । यसैबाट खेलकुद पर्यटन फस्टाएको छ ।

मानिसहरू बेलाबेलामा स्वास्थ्य परीक्षण गराउन तथा औषधोपचार गर्ने उद्देश्यले पनि विभिन्न ठाउँहरूको भ्रमणमा जाने गर्दछन् । यस्तो पर्यटनलाई औषधोपचार पर्यटन भनिन्छ । सामान्यतया कम सुविधा भएका ठाउँबाट औषधोपचारका लागि बढी सुविधा भएका स्थानतिर मानिसहरू जाने र स्वास्थ्य परीक्षण तथा औषधोपचार गराउने गर्दछन् । यसरी औषधोपचार पर्यटनको विकास भने ठूला शहर र ख्यातिप्राप्त अस्पताल तथा चिकित्सकहरू रहेको् ठाउँमा हुने गरेको छ । औषधोपचार पर्यटनको आधार सेवामा लाग्ने खर्च र समयले पनि निर्धारण गरेको हुन्छ । कम खर्च र समयमा स्तरीय औषधोपचार सुविधा भएका मुलुकहरूमा यस्तो पर्यटन फस्टाउने गरेको हुन्छ ।

माथि वर्णित पर्यटनका विभिन्न प्रकारहरू पर्यटकको यात्रा गर्ने उद्देश्यसँग सम्बन्धित छन् । मानिसहरूका इच्छा अनगिन्ति हुने हुँदा अनगिन्ति प्रकारका विषयवस्तु हेर्न, बुझ्न र त्यसबाट आनन्द लिनका लागि पर्यटकहरू भ्रमणमा निस्कने गर्दछन् । तसर्थ पर्यटक र पर्यटनका प्रकार पनि अनगिन्ति प्रकारका हुन्छन् । सामान्यतया पर्यटन प्रबर्द्धन गर्ने सरकार र अन्य निकायहरूले पर्यटकको रूचिअनुसारको पर्यटन व्यवस्थापन गर्ने र त्यसैबाट विदेशी मुद्रा प्रसस्तै आर्जन गर्ने गरेका छन् । तसर्थ पर्यटक र पर्यटन निश्चित विषयवस्तुसँग मात्र सम्बन्धित हुन्छ भन्न सकिंदैन । अति नराम्रा मरूभूमिका दृश्यदेखि लिएर सुन्दर स्थलहरू, अति सुगमदेखि लिएर अति दुर्गम स्थलमा पनि पर्यटकहरू पुग्न सक्तछन् । तसर्थ यस्ता विषयवस्तु भएका स्थानमा मात्र पर्यटन फस्टाउँछ भनी सिमारेखा तोक्नु उचित मानिंदैन । भौतिक सम्पन्नताका कारणले मानव निर्मित वस्तुदेखि प्राकृतिक अवस्थाका वस्तुहरू समेत पर्यटकीय दृष्टिले त्यत्तिकै महत्वपूर्ण मानिन्छन् । भौतिक पूर्वाधारको विकासले भरपुर भएको स्थानका पर्यटकहरू प्राकृतिक अवस्थाका वस्तुहरू हेर्न रूचाउँछन् भने विकासोन्मुख मुलुकका भौतिक पूर्वाधार विकास नभएका स्थानका पर्यटकहरू मानव निर्मित विषयवस्तुदेखि रमाउँछन् । तसर्थ पर्यटकहरूको चाहना पनि अलगअलग प्रकारको हुने गर्दछ । पर्यटकहरू निश्चित उद्देश्य राखेर विभिन्न स्थानहरूको भ्रमणमा निस्कने भए पनि कतिपय अवस्थामा चाहिं धेरैवटा उद्देश्य एकैपटक राखेर पनि यात्रा गर्न निस्कने गर्दछन् । तसर्थ कुनै पनि एकै स्थानमा गरिने यात्रा उद्देश्यअनुरूप विभिन्न प्रकारको पर्यटन हुन सक्तछ । जस्तो तीर्थयात्रा गर्ने व्यक्ति सांस्कृतिक पर्यटक र विदा पर्यटक पनि हुन सक्तछ भने साहसिक पर्यटक पनि सांस्कृतिक पर्यटकसमेत बन्न सक्ने देखिन्छ ।

सुनसरीको रामधुनी नगरपालिका क्षेत्र आफैं एउटा महत्वपूर्ण पर्यटकीय स्थल मानिन्छ । यस बाहेक भने यस नगरपालिका भित्र अन्य ठूला पर्यटकीय क्षेत्रको अभाव छ । यस नजिकै चतरा र वराहक्षेत्र लगायतका स्थान पनि छन् । तिनीहरूको अन्तर सम्बन्ध रामधुनीसँग पनि रहेको देखिन्छ ।

यहाँ विभिन्न सामुदायिक वन, केही सिमसार र ससाना पोखरीहरू छन् । तिनीहरूलाई पर्यटन विकासका क्षेत्रमा प्रयोग गर्न सकिने सम्भावना छ । यस नगरपालिकाका थप सम्भाव्य पर्यटकीय स्थलहरूको पहिचान गर्न पनि त्यत्तिकै आवश्यक रहेको देखिन्छ ।

तालिका नं. २
पर्यटकीय स्थलहरू

कस	पर्यटकीय क्षेत्रको नाम	वडा नं.	महत्व	दैनिक आउने यात्रु सं.	कैफियत
१	रामधुनी वन र मन्दिर	४	मन्दिर र पार्क	५०	रामनवमी मेला
२	हरिहरेश्वर शिवालय	८	मन्दिर	१०	शिवरात्री
३	दुर्गा मन्दिर		मन्दिर	५	नवरात्री
४	भैरवेश्वर शिव मन्दिर		शिवालय	५	शिवरात्री, बाला चतुर्दशी
५	रामजानकी मन्दिर, इकाही		मन्दिर	१०	विभिन्न अवशरहरू
६	झुम्केश्वर		मन्दिर	८	विभिन्न अवशरहरू

श्रोतः रामधुनी नगरपालिका कार्यालय ।

सुनसरीको रामधुनी नगरपालिकामा झुम्काबजारदेखि करिब सात किलोमिटर पश्चिममा धुनीवन पर्दछ । त्यस वनका बीचमा निरन्तर रूपमा धुनी बालेर राखिने हुनाले त्यसलाई धुनीवन भनिएको हो । त्यो वन सिङ्गियाको इकाही गाउँमा अवस्थित छ । त्यस वनका बीचमा तथा सुनसरी खोलाको पूर्वी तटमा धुनीमन्दिर छ । त्यस स्थानलाई स्थानीय मानिसहरूको बोलिचालिको भाषामा रामधुनी भन्ने गरिन्छ । त्यहाँको मूल मन्दिर धुनीमन्दिर हो, जसमा देव प्रतिमाहरूका बदलामा एउटा साजको मूढा जलाएर राखिएको छ । रामधुनीमा पूजाआजा हुने प्रमुख वस्तु पनि त्यही नै हो । त्यही मूढा जलेको खरानीलाई रामधुनीको प्रसादका रूपमा प्रयोग गर्ने चलन छ ।

रामधुनीमा बालिएको धुनीको आगो कहिल्यै पनि निभाउन नहुने धार्मिक विश्वास रहेको पाइन्छ । स्थानीय किंवदन्तीअनुसार त्यहाँको धुनी प्रथमपटक त्रेतायुगका रामायणका पात्र रामले बालेका थिए । यसै मान्यताअनुरूप नै त्यस स्थानलाई रामधुनी भनिएको हो भन्ने जनविश्वास छ । त्यही आगो आजसम्म पनि निरन्तर रूपमा बलिरहेको विश्वास गरिन्छ । यहाँको आगो निभेमा भने पिण्डेश्वरको अखण्डदीपबाट ल्याएर पुन सल्काउनु पर्ने मान्यता छ । रामधुनीका अन्य नामहरूमा धुनीसाहव, गोलासाहव र उदासी मठ पनि हुन् । यसलाई उदासी सम्प्रदायको मठका रूपमा पनि लिने गरिएको छ । साथै यहाँको वनलाई धुनीवन पनि भनिएको देखिन्छ । यहाँ साधुसन्यासीले ताप्नका लागि या तपश्या गर्नका लागि बालिएको आगो तथा सँधैं बलिरहने आगोलाई धुनी भनिन्छ । यसलाई उदासी सम्प्रदायसँग सम्बन्धित तथा वनखण्डी बाबाको एक आश्रम पनि मान्ने गरिएको छ । यसलाई पवित्र तपोवन मान्ने गरिन्छ । अघि वनखण्डीबाबाले यहाँ धुनी जगाएर तप गरेको मान्यतामा यसलाई वनखण्डीबाबाको आश्रम मानिएको हो ।

रामधुनी र वनखण्डीबाबाको आश्रम किन एकै स्थानमा रहेका हुन् भन्ने कुरा खोजकै विषय वनेको छ । यसैगरी यसलाई पहिले रामधुनी भनियो या वनखण्डीबाबाले आश्रम बनाएपछि यो स्थान रामधुनीका नामले चिनिएको हो भन्ने कुरा पनि विचारणीय छ । सरसरती हेर्दा के देखिन्छ भने रामको समय त्रेतायुग थियो भने वनखण्डीबाबा अठारौं शताब्दीका उदासिन सम्प्रदायका प्रचारक मानिएका छन् । यस अर्थमा वनखण्डीबाबाले नै धुनीवनमा आफ्नो आश्रम बनाएको र बसेको मान्न सकिन्छ । तर यसलाई रामले बालेको धुनी मान्दा वनखण्डीबाबाले जगाएको धुनी अर्कै थियो भन्ने मान्यता राख्नु पर्दछ । तसर्थ रामधुनीको स्थापनाका बारेमा खोजी गर्न आवश्यक भएको हो ।

रामधुनीका महन्त श्री काशिदास उदासीका अनुसार धुनिवन भजनकीर्तन र उत्सव गर्ने स्थान नभएर एउटा तपस्थली हो । तसर्थ यहाँ भजनकीर्तन नभएर तप गर्नु पर्दछ । उनको भनाई अनुसार विश्वामित्राले रामलाई वनवासको समयमा तपश्वीका भेषमा हिमालयको शिखरमा गएर तपस्या गरी वस्नु भनेका रहेछन् । त्रेतायुगमा यस भेगमा २४ हजार कोश जंगल थियो भनिन्छ । अघि माता अनुसूयाले यसै भेगमा बसेर लामो समयसम्म तपश्या गरेको हुनाले त्रेतायुगमा राम र लक्ष्मण पनि यसै स्थानमा आएर तप गरी बसेका हुन् भन्ने मान्यता छ । त्रेता युगमा रामले जगाएको धुनी माटो मुनी पुरेर छाडेका रहेछन् । पछि नत्थासाहले आफ्ना चेला वनखण्डीबाबालाई रामले धुनी जगाएको स्थान पत्ता लगाएर त्यसलाई चेतन गराउनका लागि वनखण्डी बाबालाई भनेछन् । यता वनखण्डीबाबाले पनि गुरूको आज्ञा शिरोपर गरी मोरङको झाडीमा आएछन् । तिनले यो स्थान पत्ता लगाएर रामले जगाएको पहिलेको धुनी जगाएकाले यसलाई बाबा बनखण्डी उदासीआश्रम भन्न लागिएछ । यसलाई धेरै पछि भने रामधुनीका नामले जान्न लागिएको हो ।

रामधुनी सुनसरीको धुनीवनभित्र इकराही टोलमा पर्दछ । यहाँ इकराही स्थानीय भाषा इकराबाट बनेको मानिन्छ । इकराको अर्थ एक प्रकारको झाडी भन्ने हुन्छ । अघि यस भेगमा इकराको ठूलो झाडी रहेको हुनाले यसलाई इकराही भनिएको हो । यसलाई धुनीवन, सिद्धाश्रम, तपस्थली र रामधुनीका नामले पनि जानिन्छ । तर पनि यो स्थान ज्यादा मात्रामा भने रामधुनीका नामले नै चिनिएको छ । भारततिर भने यस स्थानलाई धुनीसाहबका नामले जानिन्छ ।

रामधुनी सिंगियाको धुनीवनभित्र पर्दछ । हाल यो स्थान रामधुनीभाषी नगरपालिकाको वडा नं. १० मा पर्दछ । करिव ३१०० विगाहा क्षेत्रफल फैलिएको सखुवाको वनभित्र रहेको रामधुनीको पश्चिमतिरबाट सुनसरी खोला बगेको छ । त्यसको छेउछाउमा सुनसरीका प्रकाशपुर, राजाबास र मधुवनजस्ता चर्चित स्थलहरू रहेका छन् । यसैगरी कोशीटप्पू वन्यजन्तु आरक्षण केन्द्र, चतराको औलियामठ, धरानका पिण्डेश्वर र दन्तकाली आदि स्थानहरू पनि रामधुनीको छेउछाउमा पर्ने स्थानहरू हुन् । त्यस स्थानको ख्याति भारतका विशेषगरी बिहार र बङ्गालमा ज्यादामात्रामा बढेको देखिन्छ । बिगतमा भारतीयहरूले त्यस स्थानलाई धुनीसाहब भनेर नामोच्चारण गर्ने गरेका छन् । भारततिरबाट वराहक्षेत्र जाने बाटामा तथा कोशीनदी किनारमा पर्ने भएकाले रामधुनीको ख्याति भारतसम्म पनि पुगेको हो ।

कोशीनदीले बेलाबेलामा बाटो फेर्ने हुँदा अघि रामधुनी छेउको सुनसरी खोला भएको स्थानबाट कोशीको एउटा भँगालो बगेको थियो । तसर्थ अघि रामधुनी कोशीको किनारमा रहेको पवित्र वन, तपस्थल तथा बगैंचा थियो भन्ने देखिन्छ । भारततिरबाट वराहक्षेत्र जाने बाटो, कोशी किनार तथा सुन्दर वनभित्र रहेको हुनाले रामधुनीलाई एक तपस्थलीका रूपमा लिने गरिन्थ्यो । यस वनमा साधुसन्तका कुटीहरू प्रशस्तै थिए । यस्तै एउटा कुटी भने वनखण्डीबाबाको पनि थियो भन्ने देखिन्छ । विगतमा कोशीनदीलाई पवित्र मानिने हुँदा यसको किनारी भागमा विभिन्न ऋषिमुनीहरूका आश्रम थिए । विशेषगरी वराहक्षेत्रदेखि कुरूशिलासम्म नै त्यस्ता कुटी र आश्रमहरू बनेका पाइन्छन् भने रामधुनीचाहिं सवैभन्दा प्रख्यात स्थान थियो । यहाँ कुरूशिलाको मतलव कोशी नदी गंगानदीमा मिसिने स्थान हो ।

रामधुनी नेपालको कौशिकी नदीको किनारी भागमा रहेको छ । रामधुनीको स्थापनाका बारेमा प्राप्त एक पौराणिक विवरणअनुसार कौशिकी कुश नामका राजाकी छोरी, विश्वामित्र ऋषिकी बहिनी तथा ऋचिक ऋषिकी पत्नी रहिछन् । अघि त्रेतायुगमा कौशिकी नदीको किनारी भागमा कौशिकीका दाजु विश्वामित्र तपश्या गरेर बसेका रहेछन् । यसै क्रममा दानवहरूले विश्वामित्र लगायतका ऋषिहरूलाई निकै दुख दिएको हुनाले विश्वामित्रको अनुरोधमा राजकुमार राम र लक्ष्मण कोशी प्रदेशमा आएको, दानवहरूको बध गरेको तथा यताबाट अयोध्यातिर फिर्ने क्रममा एक रात यस

स्थानमा धुनी जगाएर बसेको मान्यता राखिन्छ । यस मान्यतामा त्रेता युगमा रामले जगाएको धुनी अहिलेसम्म पनि रहेको हुनाले त्यसलाई रामधुनी भएको उल्लेख छ ।

रामधुनी नाम रामले जगाएको धुनीबाट बनेको कुरामा स्थानीय मानिसहरू विश्वास गर्ने गर्दछन् । तर राम कुन समयमा यस भेगमा आएर धुनी जगाएका हुन् भन्ने कुरामा भने फरक फरक प्रकारका कथा र लोकोक्तिहरू पाइने गरेका छन् । स्थानीय जनमानसमा प्रचलित एक विश्वासअनुसार त्रेता युगका रामले १४ वर्षको वनवास पूरा गरेर फिरेपछि तिनकी आमा कैकेयीले तिनको वनवासको समयावधी गणना गर्दा १२ वर्षमात्र भएकाले तिनले पुन रामलाई वनवास जान भनिछन् । त्यस बेला रामका पिताको मृत्यू भई सकेको र काजकृया आदि पनि गर्न नपाएको अवस्थामा तिनले उत्तरको हिमालयतिर गएर दुई वर्ष तप गरी विताएको पौराणिक कथा पाइन्छ । त्यसमा यी दुई वर्ष भने राम र लक्ष्मणले यस भेगमा आएर धुनी जगाएको तथा यज्ञयज्ञादि गरेर विताएको विश्वास छ । यसैको आधारमा पनि यसलाई रामधुनी भनिएको हुन सक्तछ । यसरी स्थानीय जनमानसमा प्रचलित किंवदन्तीका आधारमा रामधुनीको स्थापना त्रेतायुगमा भएको मानिन्छ ।

रामधुनीका पुजारी उदासिन सम्प्रदायका सन्यासी छन् । उदासीन जोगीहरूका अनुसार त्रेतायुगका अयोध्याका राजकुमार रामले तपश्विका भेषमा १४ वर्षे वनवास बिताएका रहेछन् । वनवासकै क्रममा विश्वामित्राले रामलक्ष्मणलाई हिमालय खण्डमा गई अनुसुयाले तप गरेको स्थल पत्ता लगाउने तथा त्यहीं तप गर्नुपर्ने कुरा बताएका रहेछन् । तसर्थ राम र लक्ष्मण मोरङ झाडीमा आई अनुसुयाले तपस्या गरेको स्थानमा बसेछन् । अनुसुयाले पनि उक्त तपस्थली रामचन्द्रलाई जिम्मा दिईछन् । किंवदन्तीअनुसार रामचन्द्रले यस स्थानमा एक रात तप गरेर बसेछन् र बालेको आगो जमिनमुनी पुरेर हिंडेछन् । रामचन्द्र एक वर्ष पछि पुन त्यस स्थामा आउँदा अघिको आगो कायमै रहेको पाएछन् ।

रामधुनी र बनखण्डीबाबाको सम्बन्धका बारेमा के भनिएको छ भने ढाकाका नत्थासाह उदासी वनखण्डीबाबाका गुरू थिए भनिएको छ । तिनले वनखण्डीबाबालाई अघि रामचन्द्रले धुनी जगाएको ठाउँमा गई तप गर्न आदेश छन् । तसर्थ वनखण्डीबाबा ढाकाबाट मोरङको झाडीमा आएछन् । तत्काल मोरङ झाडी ठूलो क्षेत्रमा फैलिएको थियो । तसर्थ रामचन्द्रल तप गरेको ठाउँ पत्ता लगाउन पनि निकै कठीन थियो । वनखण्डीबाबा यता आउँदा हालको विराटनगर भेगमा एक रात बास बसेछन्, जुन स्थानमा हाल विराटनगरको वनखण्डीबाबाको मन्दिर छ । विराटनगरको वनखण्डीबाबाको मन्दिरमा वनखण्डीका नामले एउटा सादा शिवलिंगमा पूजाआजा हुने गरेको छ । यहाँ गिरीहरूले पुजारी भई पूजाआजा गर्ने गरेका छन् । अघि यहाँ पन्जावी साधुहरू महन्त र पुजारीका रूपमा आउने गर्दथे । तर मोरङ झाडिमा पाइने सापले डसेर यहाँ आउने धेरै साधुहरू मरेको हुनाले पछि नेपाली पूजारी यस स्थानमा बस्न लागेको बताइन्छ । यस स्थानमा अघि टीनको छाना लगाएको सामान्य प्रकारको एउटा सानो मन्दिर थियो । तर हाल यस स्थानमा तीनवटा छाना भएको ठूलो पक्की मन्दिर निर्मा गरिएको छ ।

रामचन्द्रले तप गरेको स्थान मोरङको घना जंगलको कुन भेगमा पर्दथ्यो भन्ने कुरा पत्ता लगाउन पनि कठीन थियो । तर वनखण्डीबाबाले यो स्थान सुनसरी खोलाको किनारी भागमा रहेको कुरा तपबलबाट पत्ता लगाए भनिन्छ । त्यसपछि वनखण्डीबाबाले साजको मूढा जोतेर धुनी जगाएका थिए । यसरी रामचन्द्रले तापेको र सुसुप्त रहेको आगो वनखण्डीबाबाले प्रकाशमा ल्याएको मानिन्छ । यसरी रामधुनीका सर्जक वनखण्डीबाबा थिए भन्ने देखिन्छ । रामधुनीका बारेमा उल्लेख गर्ने पुराना ऐतिहासिक प्रमाणहरूको अभाव रहेको छ । एकातर्फ त्यस स्थानका बारेमा हिन्दूहरूका कुनै पनि पौराणिक ग्रन्थहरूले नामोल्लेखसम्म पनि गरेको पाइएको छैन भने अर्कातर्फ त्यहाँ पुराना अभिलेखहरू, मूर्तिहरू र अन्य प्रकारका ऐतिहासिक तथा पुरातात्विक वस्तुहरूको पनि अभाव छ । नेपालको पौराणिक इतिहास प्रस्तुत गर्ने ग्रन्थ हिमवत्खण्ड पुराणमा पनि यसको चर्चा गरिएको पाइएको छैन ।

यता कोशी प्रदेशमा नै मध्यकालताका रचना गरिएको मानिएको कौशिकी प्रदेशको इतिहास भनिएको रूद्राक्षारण्य महात्म्य नामक ग्रन्थले यस भेगका अनेक तीर्थहरूको महिमा गान गरेको देखिन्छ । तर यसले पनि रामधुनीका बारेमा खासै विवरण दिएको पाइएको छैन । रणकाली, धनपाल, तिलेश्वर, चक्रतीर्थ र अष्टभूजा लगायतका ससाना तीर्थ तथा देवीदेवताको नामोल्लेख गर्ने रूद्राक्षारण्यमहात्म्यमा रामधुनीको नामोल्लेख नहुनुले यसको स्थापनाका बारेमा शूक्ष्म रूपमा अध्ययन गर्न आवश्यक भएको छ । तसर्थ त्यस स्थानको प्राचीनता र इतिहास स्थानीय लोकोक्ति, किंवदन्ती एवं जनविश्वासका आधारमा नै केलाउनु पर्ने हुन्छ ।

स्थानीय किंवदन्तीहरूमा रामधुनीको स्थापनालाई त्रेतायुगसम्म पुऱ्याउने गरिएको भए पनि यसलाई केही प्रमाणहरूमा मध्यकालतिरका वनखण्डीनामक एकजना बाबासँग जोडिएको देखिन्छ । एक प्रसंगमा रामधुनीमा पहिलोपटक वनखण्डीबाबाले वि.सं. १७६० मा योग साधनाका लागि धुनी जगाएको र त्यस पछि निरन्तर रूपमा धुनी जलाउने कार्य भईरहेको उल्लेख पाइन्छ । यसैगरी वनखण्डीबाबाको समय वि.सं. १७०३ देखि १८५८ मानिने हुँदा यसको बीचतिर कुनै समयमा वनखण्डीबाबाले रामधुनीमा बसेर साधना गरेको हुन सक्तछ ।

कोशीनदी हिन्दूहरूका लागि ज्यादै पवित्र छन् । यिनको पवित्रताका बारेमा विभिन्न पुराणहरूमा चर्चा गरिएको पाइन्छ । यसैगरी कौशिकीको किनारी भाग ऋषिमुनीहरूको तपोवनका रूपमा स्थापित थियो । वर्तमानको धुनीवन पनि पौराणिक कालमा ऋषिमुनीहरूको तपोवन थियो भन्ने कुरा स्पष्ट छ । कोशी नदीको पूर्वी भागमा रहेका वराहक्षेत्र, चतरा, धुनीवन लगायतका कोशी नदी गंगामा मिसिने स्थानसम्मका स्थानहरू ऋषिमुनिहरूका तपोवनका रूपमा रहेको कुरा हिन्दू पुराणहरूमा वर्णित छ । विगतमा यसै क्रममा कोशी नदीको पूर्वी किनारी भागमा रहेको धुनीवन क्षेत्रमा सयौं ऋषिमुनीहरूको तपस्थली, आश्रम र योगसाधनाका केन्द्रहरू थिए । कोशीको बाढी र नदीको बाटो परिवर्तन हुने क्रमले गर्दा यस्ता थुप्रै स्थानहरू मासिएर गए भने धुनीवन नै त्यस्तो स्थान हो, जुन स्थान परापूर्व कालदेखि नै आजसम्म पनि संरक्षित छ । यस स्थानमा पौराणिक कालदेखि नै ऋषिमुनी र साधुसन्तहरू धुनी जगाएर तथा तप गरेर बसेका थिए । जसले गर्दा यो वन धुनीवनका नामले परिचित रह्यो भने पछि गएर यहाँको धुनीलाई जीवन्तता दिइयो । यसैगरी मध्यकालको उत्तरार्धतिर वनखण्डीबाबा नामका एकजना सिद्ध पनि यस स्थानमा आएर योगसाधना गरेर बसेका हुनाले यो तपस्थली उदासिन सन्यासीको अधीनमा पर्न पुगेको हो । त्यसपछि भने यहाँको धुनी निरन्तर रूपमा बालिएको हो भन्ने मान्यता छ । यसरी रामधुनीको स्थापना पौराणिक कालमा भएको कुरा स्पष्ट भएको छ ।

सुनसरीको रामधुनी नगरपालिका भित्र पर्ने धुनीवन निकै सुन्दर छ । यसको पश्चिमी भागमा सुनसरी खोला तथा पूर्वमा ककरखोला (सर्दू) र त्यसभन्दा अझ पूर्वतिर भने सेउतीखोला पर्दछन् । यो वन करिव ३१०० बिगाहाको क्षेत्रफलमा फैलिएको छ । धुनीवन जिल्लाको एउटा महत्वपूर्ण संरक्षित वन हो । यसलाई धार्मिक वनका रूपमा पनि लिने गरिन्छ । रामधुनीको अवस्थितिका कारण यसलाई धुनीवन भनिएको स्पष्ट छ । यसैगरी अघि यस स्थानमा थुप्रै ऋषिमुनीहरू धुनी जगाएर तप गरी बस्ने गर्दथे भन्ने मान्यतामा पनि यसलाई धुनीवन भनिएको मानिन्छ । तसर्थ रामधुनी र धुनीवन एक अर्कामा अन्तरसम्बन्धित छन् । धुनीवन करिव ८७ डिग्री १० मिनट पूर्वी देशान्तर र २६ डिग्री ४२ मिनट उत्तरी अक्षांसमा पर्दछ । यसको उचाई समुद्र सतहदेखि करिव १८५ मिटर छ । तर पनि अघि साधुसन्तका कुटीहरू भएको वन भएकाले यसलाई धुनीवन भन्ने गरिएको हो भन्ने देखिन्छ । यस्ता वनहरू धेरै स्थानमा रहेका भए पनि हाल आएर भने यो मात्र नेपालको महत्वपूर्ण धुनीवनका रूपमा परिचित छ । यहाँ स्थायी रूपमा बस्ने साधुसन्त या सन्यासी नभए पनि यदाकदा मेलापर्वका अवशरमा यहाँ साधुसन्तहरूको आवागमन भईनै रहन्छ । यसैगरी औलियामठ, वनखण्डीस्थान र पिण्डेश्वरबाबा स्थान साधुसन्तहरू बारम्बार आवतजावत गर्ने स्थानहरू हुन् । तर पनि यो वन भने हालसम्म पनि संरक्षित रहेको तथा यसमा रामधुनीको अवस्थिति रहेको हुनाले यसको विशेष महत्व रहेको छ ।

२.९ वर्तमान भूउपयोग सम्बन्धी विवरण

तालिका नं ३

भूउपयोगसम्बन्धी विवरण

क्रस	विवरण	गापा या नपा	
		क्षेत्रफल हे.	प्रतिशत
१	कृषि क्षेत्र	१५१६५	७५ प्रतिशत
२	वन तथा चरन क्षेत्र	२०२२	१० प्रतिशत
३	आवास क्षेत्र	१४१५	७ प्रतिशत
४	नदिनालाले ओगटेको क्षेत्र	२०२	१ प्रतिशत
५	ताल तलैया	०	०
६	सिमसार क्षेत्र	०	०
७	औद्योगिक क्षेत्र	२०२	१ प्रतिशत
८	सडकले ओगटेको क्षेत्र	६०६	३ प्रतिशत
९	९ अन्य	८०८	४ प्रतिशत
१०	जम्मा	२०४२०	१०० प्रतिशत

श्रोतः नगरपालिका कार्यालय, रामधुनी ।

रामधुनी नगरपालिकाको पश्चिमी भागमा धुनिवनको अवशेष छ भने यसको अन्य अधिकांश भाग कृषिका लागि उर्बर र उन्नत पनि छ । तसर्थ यहाँ अत्यधिक जसो भूभागमा कृषि कार्य गरिएको छ । यसको केही भागमात्र सामुदायिक वनले पनि ढाकिएको छ । यता यहाँ सिमसार र पोखरीहरू निकै न्यून छन् । तसर्थ तिनीहरूले ओगटेको क्षेत्र पनि निकै कम छ ।

२.१० सिचित क्षेत्रफल

सुनसरीको रामधुनी नगरपालिकाबाट चतरा नहर र यसका शाखाहरू गएका छन्, जसबाट यस नगरपालिका भित्रका विभिन्न भागमा सिंचाईको सुविधा उपलब्ध भएको छ । यहाँ केही स्थानीय खोलाहरूबाट पनि कुलो बनाएर सिंचाई गरिएको छ । यसैगरी भूमिगत जलश्रोतलाई पनि सिंचाईका रूपमा प्रयोग गर्ने गरिएको छ । यस नगरपालिकाको सिंचाईको अवस्थालाई तलको तालिकामा दिइएको छ ।

तालिका ४

सिंचित क्षेत्रफल

क्रस	विवरण	क्षेत्रफल	कैफियत
१	सालैभर सिंचित	३५४० हे	
२	मौसमी सिंचित	१५६० हे	
३	कूल सिंचित क्षेत्रफल	५१०० हे	
४	असिंचित जमिन	१५८१ हे.	
५	खेतियोग्य जमिन	९७५० हे	

६	खेति गरिएको जमिन	१५१६५ हे	

श्रोत : जिल्ला कृषि विकास कार्यालय ।

रामधुनी नगरपालिकाको विभिन्न भागमा अनेक नहर र कूलाले सिंचित गरेका छन् । यसमा नगरपालिकाको उत्तरतिर बाट चतरानहर गएको छ र यसले गाउँको ठूलो हिस्सामा सिंचाईको सुविधा पुऱ्याएको छ भने यसको पूर्वी र मध्य भागबाट बग्ने खोलानालाले पनि सिंचाईको सुविधा दिएको छ । यसैगरी यहाँका ससाना कूलोबाट पनि सिंचाईको सुविधा पुगेको छ । भूमिगत जलस्रोतलाई पनि यहाँ सिंचाईका लागि प्रयोग गर्ने गरिएको छ ।

२.११ वन क्षेत्र, नर्सरीसम्बन्धी विवरण

वनजंगल कुनै पनि स्थानको शोभा मानिन्छन् । तिनीहरू भएको स्थानमा सुन्दरता अभिबृद्धि हुन्छ भने वनजंगलमा नै विभिन्न जीवजन्तुले वासस्थान पाउने गर्दछन् । वातावरणको शुद्धता तथा पर्यावरणको संरक्षणका लागि पनि वनजंगलको ठूलो भूमिका रहन्छ । यस नगरपालिकामा धुनीवन र अन्य केही सामुदायिक वनहरू पनि छन् । तसर्थ यहाँका खालि जमिन र खोलाहरूका छेउछाउमा वृक्षारोपण गरी वनजंगलको क्षेत्रफल बढाउन आवश्यक देखिन्छ ।

तालिका नं. ५
वन क्षेत्र

विवरण	संख्या	क्षेत्रफल	प्रतिशत	कैफियत
सामुदायिक वन	*१०*	*१४०० हे*	*६९.२*	
कबुलियती वन	*०*	*०*	*०*	
धार्मिक वन	*१*	*२२ हे*	*१.१*	
सरकारी संरक्षित वन (धुनीवन)	*१*	*६०० हे*	*२९.७*	
अन्य	*०*	*०*	*०*	
जम्मा	*४*	*२०२२ हे*	*१००*	

श्रोतः नगरपालिका कार्यालय रामधुनी ।

रामधुनी नगरपालिकाको मुख्य प्राकृतिक सम्पदामा वनजंगलनै मानिन्छ । यहाँको मुख्य वन भने धुनीवन हो । यो वन करिव ३१०० बिगाहामा फैलिएको छ । सुनसरी खोलाको पूर्वतिर पर्ने यो एउटा संरक्षित वन हो । केही दशक अघिसम्म पनि यो क्षेत्र घना जंगलले ढाकेको थियो । धुनीवनभित्र पसेको मानिस बाहिर निस्कन कठीन हुने गर्दथ्यो । वि.सं. १८५६ सालमा पुनरबास कार्यक्रम लागु गरी बसोबासका लागि यस वरपरको जंगल फँडनी गर्न लागियो । वि.सं. १९६५, १९७४ र १९८८ तिर यसमा अझ तिव्रता ल्याइयो र धुनीवन छेउछाउको वनजंगल निरन्तर रूपमा फँडनी हुँदै गयो । हाल आएर यस स्थानमा करिव ३१०० बिगाहा जमिनमात्र संरक्षित वनका रूपमा बँचेको छ ।

रामधुनी नगरपालिकाको मुख्य वनक्षेत्र यही धुनीवन हो । यस नगरपालिकामा १३३३.१६ हेक्टर वनक्षेत्र छ, जसमा मुख्य वन भने धुनीवननै हो । यहाँका सामुदायिक वन भने कालिझोडा सामुदायिक वन (२३३.१ हे.), पूर्वउत्तर सामुदायिक वन (२९५.९ हे.), इकाही सामुदायिक वन (६२.६६ हे.), रामधुनी मन्दिर क्षेत्र (२१.२ हे.), दुर्गापुरी सामुदायिक वन (६.१ हे), डंग्राही पाखरी कृषिवन परिवार (२ हे.) र नीजि वनक्षेत्र १०१ हे. रहेका छन् । यहाँका सामुदायिक वनको संख्या करिव १० वटा छ, जसले १४०० हेक्टर जमिन ओगटेको देखिन्छ । रामधुनीको धार्मिक वन २२ हेक्टर र संरक्षित वन भने ६०० हेक्टर रहेका छन् । धुनीवन क्षेत्रमा सवै मिलाएर करिव २०२२ हेक्टर वनको क्षेत्र छ । बक्लौरी को बाकी छ

धुनीवनमा साल, सिसौ, करमा, बकाइनो, बडहर, जामुन, कोचिला, भलायो, आस्ना, बिजयसाल, हर्रो, बर्रो, सिरिस, सिमल, कुशुम, कुम्भी, डुम्री, अर्चल, छत्तिउन, कालिकाठ, आँप, लिची,

कटहर र खयर आदि जातका बोटविरूवा पाइन्छन् । धुनी मन्दिर छेउछाउमा केही आँपका बोटहरू पनि छन् । यहाँको मुख्य वनस्पति साल र साज भए पनि धुनीमा निरन्तर रूपमा साजको मूढा बाल्नु पर्ने भएकाले साजको कमी हुँदै गएको छ । यसैगरी धुनीवनमा हाल आएर केही मात्रामा बृक्षारोपण पनि गर्न लागिएको छ । यहाँ साजको मूढाले धुनी बालिने हुनाले साजका विरूवा रोपेर संरक्षण गर्न भने नितान्त आवश्यक भएको छ । धुनीवन भित्रका सालका पुराना रूखहरू पनि धेरै मासिएका छन् । हालमात्र यिनको संरक्षण हुने गरेको छ । धुनीवनभित्र विभिन्न प्रकारका घाँसपात र जडिबूटीहरू समेत पाइने गरेका छन् । यस वनमा करिव एक सय प्रकारका जडिबूटी पाइने उल्लेख पाइन्छ । यसरी रामधुनी नगरपालिका वनजंगलका दृष्टिले केही सम्पन्न पनि छ ।

२.१२ सरकारी तथा सार्वजनिक जमिनहरूको विवरण

सरकारी र सार्वजनिक जमिनलाई सवै मानिसको हितमा सदुपयोग गर्न सकिन्छ । विभिन्न सरकारी जमिनको प्रयोजन धेरै हुन सक्तछ । कतै पार्क या उद्यान बनाउनदेखि लिएर सरकारी भवनहरू निर्माणका लागि पनि यस्तो जमिनको आवश्यकता पर्दछ । तसर्थ सरकारी जमिनको लेखाजोखा हुन आवश्यक छ । तलको तालिकामा यस नगरपालिकाको सरकारी जमिनको विवरण दिइएको छ ।

तालिका नं ६

सरकारी जमिन

कस	जमिन रहेको स्थान	क्षेत्रफल	स्वामित्व
१	इकाही भेगमा	१५ कठ्ठा	
२	डुम्राहा भेगमा	१२ कठ्ठा	
३	बकलौरी भेगमा	१४ कठ्ठा	
४	झुम्का भेगमा	१४ कठ्ठा	
जम्मा		५५ कठ्ठा	

श्रोतः नगरपालिकाको कार्यालय ।

यस नगरपालिकाका विभिन्न भागमा सरकारी जमिन निकै धेरै परिमाणमा रहेको हुनसक्ने सम्भावना छ । तिनीहरूको खोजी गरी सामुदायिक हित तथा विकासमा लगाउन आवश्यक छ । विशेषगरी खोलाका किनारी भाग, बगर र सिमसार तथा पोखरीका रूपमा पनि सरकारी जमिन रहेको हुन सक्तछ । खालि रहेका जमिनलाई सुन्दर पार्कका रूपमा विकास गरिएको खण्डमा नगरको सुन्दरमा पनि अभिबृद्धि हुन सक्तछ । यस्तो जमिन जुनसुकै अवस्थाको भए पनि यसलाई जनताका हितमा प्रयोग गर्न सकिन्छ । रामधुनी नगरपालिकाका विभिन्न क्षेत्रमा यस्तो जमिन पचासौं बिगाहा हुन सक्तछ । यसैगरी कतिपय स्थानको ऐलानी जमिन मानिसहरूले नीजि काममा प्रयोगमा ल्याएको पनि हुन सक्तछ । यस्तो जमिनको पनि खोजी गरी संरक्षण गर्ने या सार्वजनिक हितमा प्रयोग गर्न आवश्यक हुने गर्दछ ।

परिच्छेद तीन

३ आधारभूत तथ्यांक विश्लेषण

खण्ड एक

३.१ व्यक्तिगत विवरण

३.१.१ जनसंख्याको विवरण

सुनसरीको रामधुनी नगरपालिकाको हालको कूल जनसंख्या ५१७२२ जना रहेको छ जसमा महिला २७७३८ जना र पुरूष २३९८४ जना रहेको देखिन्छ । वि.सं. २०५८ सालको जनगणना अनुसार यहांको जनसंख्या ४५९६४ जना थियो जसमा महिला २३३७४ जना र पुरूष २२५६० जना थिए । संख्यागत रूपमा उक्त १० वर्षको अन्तरालमा यस नगरपालिकाको जनसंख्या ५७५८ जनाले बढोत्तरी भई वि.सं. २०६८ सालमा जम्मा जनसंख्या ५१७२२ जना पुगेको हो । तलको तालिकामा यस गाविसको वि.सं २०६८ र वि.सं. २०५८ सालको जनगणना अनुसारको जनसंख्या र घरपरिवार संख्या दिइएको छ ।

तालिका नं. ७

नगरपालिकाको वडा नं., घर परिवार तथा लिङ्ग अनुसार जनसंख्या विवरण ।

वडा नं.	लिङ्ग (२०६८)		जम्मा	घर परिवार संख्या	औषत परिवार संख्या	लैङ्गिक अनुपात	लिङ्ग (२०५८)		जम्मा	औषत बार्षिक जनसंख्या बृदिदर पुरूष	औषत बार्षिक जनसंख्या बृदिदर महिला	औषत बार्षिक जनसंख्या बृदिदर
	पुरूष	महिला					पुरूष	महिला				
१	३०३४	३३६७	६४०१	१३९७	४.५८	९०.११						
२	२४८५	२९७८	५४६३	११६८	४.६८	८३.४५						
३	२७३५	३२२४	५९५९	१३३२	४.४७	८४.८३						
४	२५०६	२९३९	५४४५	१२०७	४.५१	८५.२७						
५	२४५१	२८३०	५२८१	१२४३	४.२५	८६.६१						
६	३२१०	३६३१	६८४१	१५१३	४.५२	८८.४१						
७	३२४९	३८१३	७०६२	१५७९	४.४७	८५.२१						
८	१७९०	२१२३	३९१३	८९०	४.४०	८४.३१						
९	२५२४	२८३३	५३५७	११६२	४.६१	८९.०९						
जम्मा	२३९८४	२७७३८	५१७२२	११४९१	४.५०	८६.४७	२२५६०	२३३७४	४५९३४	०.६१	१.७१	१.१९

श्रोतः जनगणना प्रतिवेदन, २०६८ ।

माथिको तालिकामा देखाइए अनुसार रामधुनी नगरपालिकाको वार्षिक जनसंख्या बृद्धिदर १.१९ प्रतिशत रहेको छ । २०५८ को तुलनामा यहाँको जनसंख्या केही मात्रामा बढेको देखिन्छ । हालको यस नगरपालिकाको बृद्धिदर जिल्लाको बृद्धिदरभन्दा केही ज्यादा रहेको छ । यस नगरपालिकाका घरपरिवारको संख्या भने जम्मा ११४९१ वटा छन् । यिनीहरूमा सवैभन्दा धेरै घरपरिवार संख्या भएको वडा नं ७ हो, जहाँ १५७९ घरपरिवार छन् । यसैगरी यहाँको सवैभन्दा कम घरपरिवारको भएको वडा भने नं. ८ हो, जहाँ ८९० घरपरिवार छन् ।

रामधुनी नगरपालिकाको लैङ्गिक अनुपात ८६.४७ रहेको छ । यसको मतलव यहाँ प्रति १०० महिलामा ८६.४७ जना पुरूष रहेका छन् । यसबाट यस नगरपालिकामा पनि पुरूषको तुलनामा महिलाको संख्या ज्यादा रहेको पाइएको छ । यसलाई तलको लेखाचित्रमा पनि देखाइएको छ ।

रेखाचित्र नं. १
लिंगका आधारमा जनसंख्या

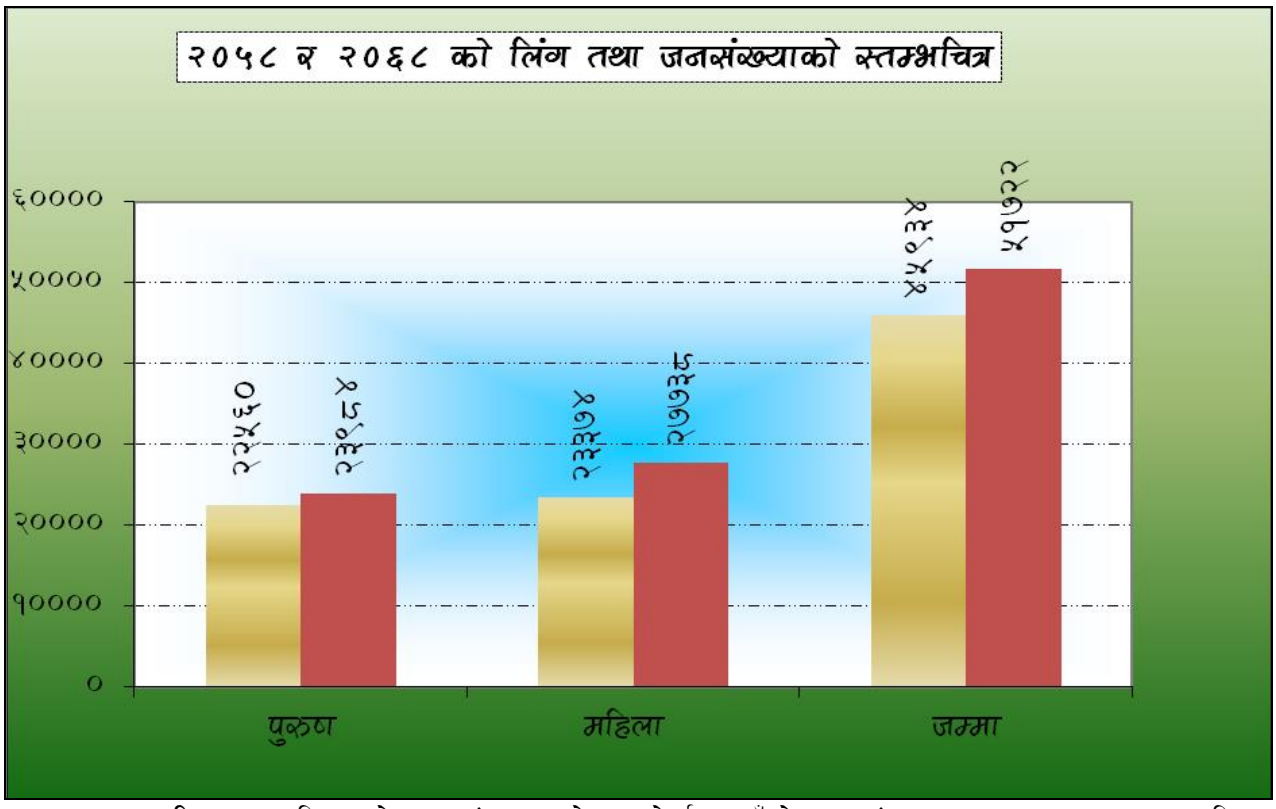

रामधुनी नगरपालिकाको जनसंख्या प्रक्षेपण हेर्दा यहाँको जनसंख्यामा सामान्य रूपमा बृद्धि भएको देखिन्छ । यस नगरपालिकाको जनसंख्या प्रक्षेपणलाई तलको तालिकामा दिइएको छ ।

तालिका नं. ८
जनसंख्या प्रक्षेपण

सि.नं.	लिङ्ग (२०६८)			२०७४ को अनुमानित जनसङ्ख्या			२०७५ को अनुमानित जनसङ्ख्या			जनसंख्या दोब्बर हुन लाग्ने समय
	पुरूष	महिला	जम्मा	पुरूष	महिला	जम्मा	पुरूष	महिला	जम्मा	
१	२३९८४	२७७३८	५१७२२	२४८७८	२९७७३	५५५१६	२५०३१	३०१२६	५६१७५	५८
जम्मा	२३९८४	२७७३८	५१७२२	२४८७८	२९७७३	५५५१६	२५०३१	३०१२६	५६१७५	५८

श्रोतः जनगणना प्रतिवेदन, २०६८ ।

माथिको तालिकामा दिइएअनुसार यस नगरपालिकामा वि.सं. २०७४ सम्ममा जम्मा जनसंख्या ५५५१६ पुग्ने अनुमान छ । यस साल महिलाको संख्या २९७७३ जना र पुरूषको संख्या भने २४८७८ जना पुग्न् अनुमान गरिएको छ । यता वि.सं. २०७५ मा भने यो जनसंख्या बढेर ५६१७५ पुग्ने देखिएको छ । यस नगरपालिकामा जनसंख्या दोब्बर हुन भने ५८ वर्ष लाग्ने अनुमान छ ।

३.१.२ लिङ्ग अनुसार घरमुली

रामधुनी नगरपालिकाको जनसंख्याको विवरणमा यहाँको घरमूलीको स्थिति पनि पर्दछ । यहाँ अन्य गाउँ तथा नगरपालिकाको जस्तै महिलाको तुलनामा पुरूषहरूको घरमुली संख्या ज्यादा रहेको देखिन्छ । यस नगरपालिकामा जम्मा ११४९१ घरपरिवार मध्ये ८३९६ जना घरमुली पुरूषहरू नै रहेका छन् भने महिला घरमुली संख्या चाहिं यो ज्यादै न्युन मात्रमा ३०९५ जनामात्र रहेको छ । तलको तालिकामा लिंगअनुसारको घरमुलीको संख्या देखाइएको छ ।

तालिका नं. ९
लिङ्ग अनुसार घरपरिवार मूलीको संख्या

वडा नं.	लिङ्ग		जम्मा
	पुरूष	महिला	
१	१०००	३९७	१३९७
२	८६२	३०६	११६८
३	९३४	३९८	१३३२
४	९३४	२७३	१२०७
५	९०९	३३४	१२४३
६	११२६	३८७	१५१३
७	११०७	४७२	१५७९
८	५६१	३२९	८९०
९	९६३	१९९	११६२
जम्मा	८३९६	३०९५	११४९१

श्रोतः जनगणना प्रतिवेदन, २०६८ ।

माथिको तालिकामा लिंगअनुसारको घरमुलीको विवरणमा सवैभन्दा ज्यादा महिला घरमुली भएको वडा वडा नं. ७ हो, जहाँ जम्मा ४७२ जना महिलाहरू घरमुली रहेका देखिन्छन् । सामान्यतया आदिवासि जनजातिको वसोबास भएका वडाहरूमा महिला घरमुलीको संख्या ज्यादा रहने गरेको देखिन्छ । सवैभन्दा कम महिला घरमूली हुने वडा भने ९ हो, जहाँ १९९ परिवारमा महिला घरमूली छन् । यसलाई तलको रेखाचित्रमा पनि देखाइएको छ ।

रेखाचित्र नं. २
लिंगअनुसार घरमूली संख्या

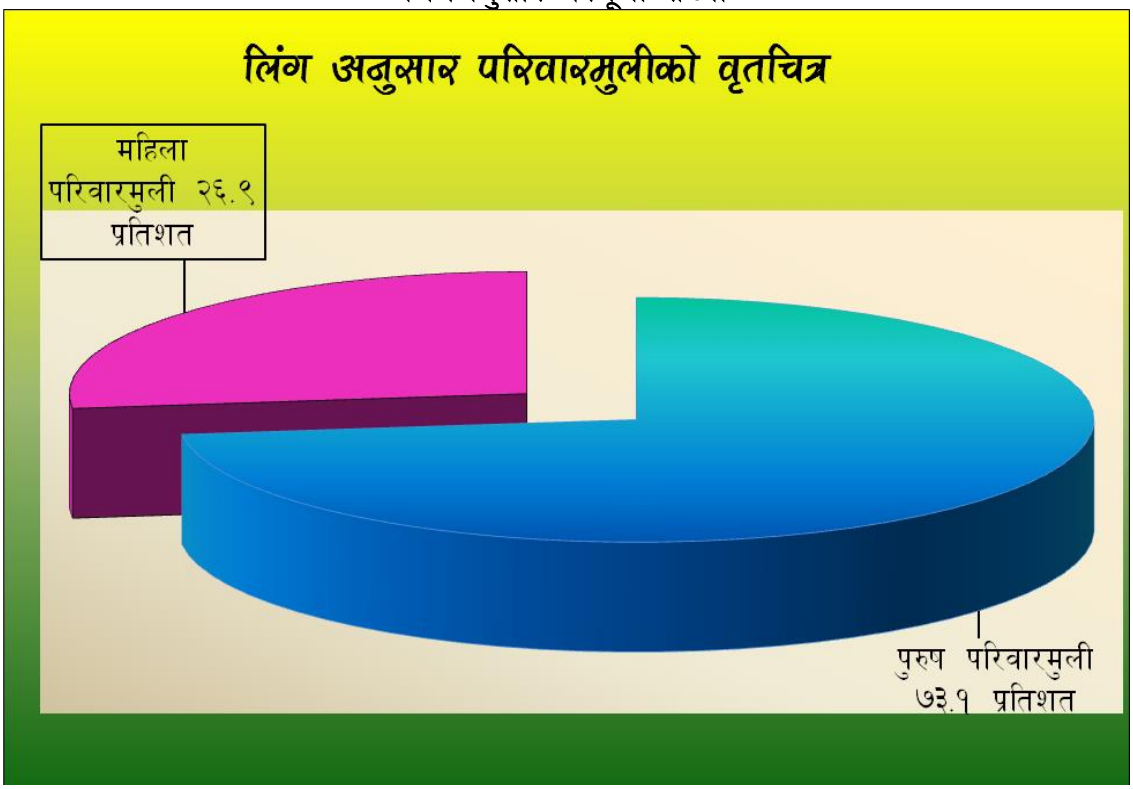

माथिको लेखाचित्रमा देखाइए अनुसार सुनसरीको रामधुनी नगरपालिकाका २६.९ प्रतिशत घरहरूमा मूलीका रूपमा महिलाहरू रहेका छन् भने बाँकी ७३.१ प्रतिशत घरका मूली भने पुरूषहरू नै छन् । घरको संचालनमा पुरषहरूकै बाहुल्यता रहेको देखिन्छ । जनगणना २०५८ अनुसार पुरूष घरमुलीको केही ज्यादा थियो । तसर्थ हाल आएर पुरूषको तुलनामा महिलाको घरमुलीको प्रतिशत केही बृद्धि भएको छ । तर पनि कुल परिवार संख्याको आधारमा खासै उल्लेखनिय सुधार भएको पाइएको छैन ।

३.१.३ समूहगत उमेरको जनसंख्या

जनसंख्याको विश्लेषणमा उमेर समूहको महत्वपूर्ण उपयोगिता रहेको हुन्छ । यसले नगरपालिकाको जनसंख्या र गत जनसंख्याको ढाँचालाई वर्गिकरण गरेर कुन उमेरका मानिसहरूको संख्या के कति छ भन्ने कुरालाई स्पष्ट गर्दछ । यसमा सवैभन्दा ज्यादा संख्या १५ देखि १९ वर्षको बीचको उमेर समूहका मानिसहरूको रहेको छ । यिनीहरूको संख्या नगरपालिकाको कूल जनसंख्याको १२.१८ प्रतिशत रहेको देखिन्छ । यसैगरी सवैभन्दा कम संख्यामा रहेका उमेर समूहका मानिसहरू भने ६५ देखि ६९ वर्ष समूहका मानिसहरूको छ । यहाँ यिनीहरूको संख्या जम्मा २.३७ प्रतिशत मात्र रहेको देखिन्छ । तीन वर्षभन्दा कम उमेरका बालबालिकाको संख्या ५.८६ प्रतिशत रहेको छ भने पूर्व प्राथमिक विद्यालयमा जाने उमेरका ४ देखि ५ वर्ष उमेरका बालबालिका ३.५७ प्रतिशत अर्थात १८४८ जना रहेका छन् । यहाँ ६ देखि ९ वर्ष उमेरका बालबालिका ७.८२ प्रतिशत रहेको देखिन्छ । उमेर समूहको विस्तृत विवरण तलको तालिकामा दिइएको छ ।

तालिका नं.१०

उमेर समूह तथा लिङ्ग अनुसार नगरपालिकाको जनसंख्या

सि.नं.	उमेर समूह	लिङ्ग		जम्मा	प्रतिशत
		पुरूष	महिला		
१	३ वर्ष भन्दा कम	१५२७	१५०३	३०३०	५.८६
२	४ देखि ५	९५०	८९८	१८४८	३.५७
३	६ देखि ९	२०५१	१९९६	४०४७	७.८२
४	१० देखि १४	३१०९	३१३४	६२४३	१२.०७
५	१५ देखि १९	२९९५	३३०३	६२९८	१२.१८
६	२० देखि २४	१९०४	२७६७	४६७१	९.०३
७	२५ देखि २९	१४५०	२४२५	३८७५	७.४९
८	३० देखि ३४	१३३१	२११४	३४४५	६.६६
९	३५ देखि ३९	१५०२	१९७९	३४८१	६.७३
१०	४० देखि ४४	१४००	१६६८	३०६८	५.९३
११	४५ देखि ४९	१३०२	१४६६	२७६८	५.३५
१२	५० देखि ५४	१२१४	११४३	२३५७	४.५६
१३	५५ देखि ५९	९३४	९३५	१८६९	३.६१
१४	६० देखि ६४	८७४	८४६	१७२०	३.३३
१५	६५ देखि ६९	६०३	६२२	१२२५	२.३७
१६	७० वर्ष भन्दा माथि	८३८	९३९	१७७७	३.४४
जम्मा		२३९८४	२७७३८	५१७२२	१००.००

श्रोतः जनगणना प्रतिवेदन, २०६८ ।

माथिको तालिकामा उल्लेख भएअनुसार आश्रित तथा जेष्ठ नागरिकको संख्या पनि ३.४४ प्रतिशत रहेको छ । समग्रमा यस नगरपालिकामा पुरूषको तुलनामा महिलाहरूको संख्या ज्यादा रहेका उमेर समूह भने ४ देखि ५, १० देखि १४ वर्ष, १५ देखि १९, २० देखि ४९ र ५५ वर्षभन्दा माथिको उमेर समूहका छन् । यसबाट ज्यादा लामो समयसम्म बाँच्ने मानिसहरू पनि यस गाविसमा पुरूषहरूका तुलनामा महिलाकै ज्यादा रहेको पाइन्छ । अर्थात पुरूषहरूको औसत आयु महिलाहरूका तुलनामा कमी रहेको देखिन्छ ।

रेखाचित्र नं. ३

उमेर समूह अनुसार जनसंख्याको पिरामिड

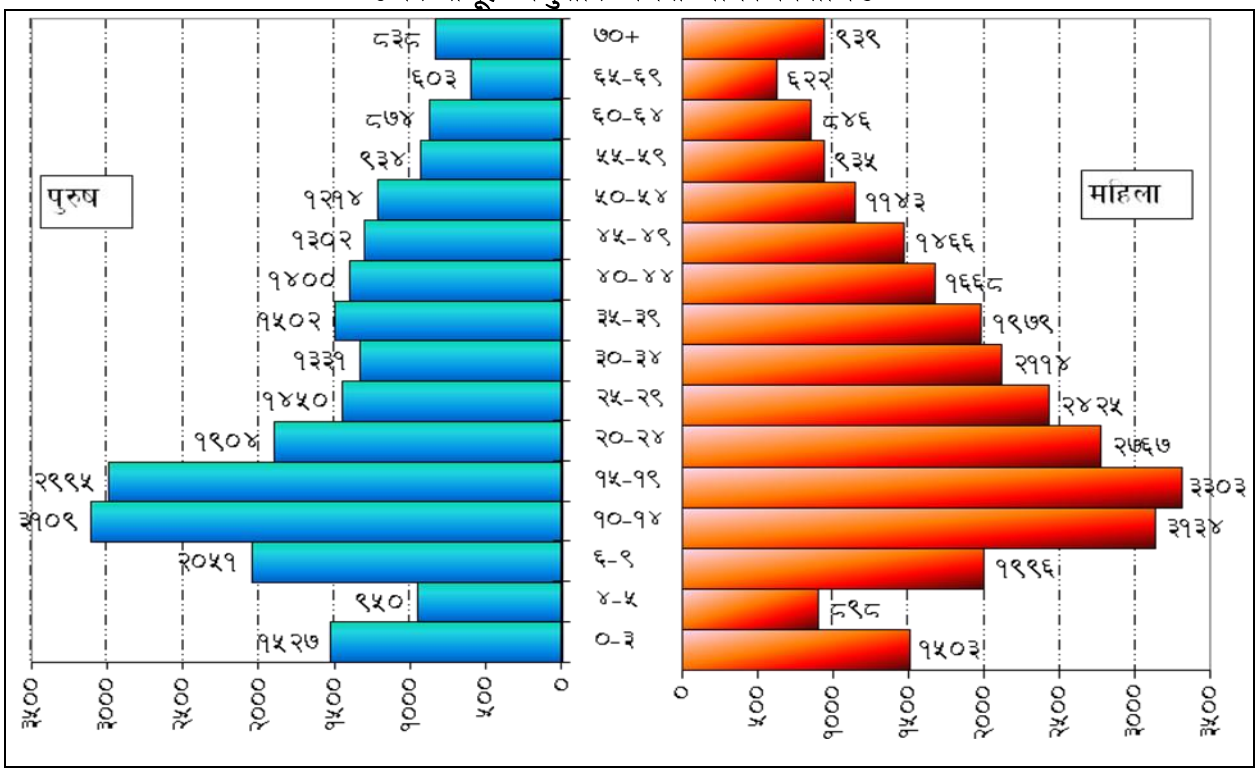

यस नगरपालिकामा आर्थिक रूपले सक्रिय जनसंख्याको बाहुल्यता रहेको छ । उमेरका आधारमा दस वर्षदेखि माथिका साठी वर्षसम्मको आर्थिक रूपले सक्रिय जनसंख्याको प्रतिशत करिव ७६ प्रतिशत रहेको छ । एकल उमेर अनुसारको यस नगरपालिकाको जनसंख्याको विवरणलाई हेर्दा यस नगरपालिकामा ३ वर्षभन्दा कम उमेरका बालबालिकाको संख्या ३०३० जना रहेको छ । यसैगरी तिनीहरूमा पनि पुरूष १५२७ र महिलाको संख्या १५३० जना रहेको छ । यस आधारमा बालकहरूको तुलनामा बालिकाको संख्या केही ज्यादा रहेको देखिन्छ ।

उमेर समूह र वडाअनुसार रामधुनी नगरपालिकाका विभिन्न वडामा जनसंख्या एकै प्रकारको रहेको पाइँदैन । यस नगरपालिकाको उमेरसमूह र वडाअनुसारको जनसंख्याको विवरण तलको तालिकामा दिइएको छ ।

तालिका नं. ११

वडा र उमेर समूह अनुसारको जनसंख्या विवरण

सि.नं.	वडा नं.	उमेर समूह	लिङ्ग		जम्मा
			पुरूष	महिला	
१	१	३ वर्ष भन्दा कम	१८२	१६७	३४९
२		४ देखि ५	१२२	१०२	२२४

सि.नं.	वडा नं.	उमेर समूह	लिङ्ग		जम्मा
			पुरूष	महिला	
३		६ देखि ९	२६०	२५८	५१८
४		१० देखि १४	३७८	३७०	७४८
५		१५ देखि १९	३८२	४२४	८०६
६		२० देखि २४	२३८	३४८	५८६
७		२५ देखि २९	२०७	३१२	५१९
८		३० देखि ३४	१८९	२८६	४७५
९		३५ देखि ३९	२१३	२७२	४८५
१०		४० देखि ४४	१७६	१९२	३६८
११		४५ देखि ४९	१६१	१९२	३५३
१२		५० देखि ५४	१७५	११६	२९१
१३		५५ देखि ५९	१०६	९६	२०२
१४		६० देखि ६४	९९	९३	१९२
१५		६५ देखि ६९	६४	५२	११६
१६		७० वर्ष भन्दा माथि	८२	८७	१६९
जम्मा			३०३४	३३६७	६४०१
१७	२	३ वर्ष भन्दा कम	२०१	२१२	४१३
१८		४ देखि ५	९९	११२	२११
१९		६ देखि ९	१९५	२२२	४१७
२०		१० देखि १४	३०६	३१२	६१८
२१		१५ देखि १९	२८७	३५९	६४६
२२		२० देखि २४	२२२	३०५	५२७
२३		२५ देखि २९	१६९	२६६	४३५
२४		३० देखि ३४	१३७	२२७	३६४
२५		३५ देखि ३९	१५०	२१४	३६४
२६		४० देखि ४४	१३१	१६६	२९७
२७		४५ देखि ४९	१३४	१५१	२८५
२८		५० देखि ५४	१३२	१३६	२६८
२९		५५ देखि ५९	८९	६४	१५३
३०		६० देखि ६४	८२	९९	१८१
३१		६५ देखि ६९	७५	५८	१३३
३२		७० वर्ष भन्दा माथि	७६	७५	१५१
जम्मा			२४८५	२९७८	५४६३
३३	३	३ वर्ष भन्दा कम	१९२	१८५	३७७
३४		४ देखि ५	९९	१०६	२०५
३५		६ देखि ९	२४६	२३०	४७६
३६		१० देखि १४	३८१	३९९	७८०
३७		१५ देखि १९	३५५	३५६	७११
३८		२० देखि २४	२०८	३१४	५२२
३९		२५ देखि २९	१५८	२८७	४४५
४०		३० देखि ३४	१५२	२५६	४०८
४१		३५ देखि ३९	१६६	२३१	३९७
४२		४० देखि ४४	१५५	२०१	३५६
४३		४५ देखि ४९	१३१	१५७	२८८
४४		५० देखि ५४	१२३	१२५	२४८
४५		५५ देखि ५९	१०७	१२८	२३५
४६		६० देखि ६४	१०६	७८	१८४

सि.नं.	वडा नं.	उमेर समूह	लिङ्ग		जम्मा
			पुरूष	महिला	
४७		६५ देखि ६९	६५	७७	१४२
४८		७० वर्ष भन्दा माथि	९१	९४	१८५
जम्मा			२७३५	३२२४	५९५९
४९	४	३ वर्ष भन्दा कम	१२५	१५३	२७८
५०		४ देखि ५	७८	८५	१६३
५१		६ देखि ९	२११	१८६	३९७
५२		१० देखि १४	३२०	३२०	६४०
५३		१५ देखि १९	३३३	३६२	६९५
५४		२० देखि २४	१९४	३१४	५०८
५५		२५ देखि २९	१५१	२२२	३७३
५६		३० देखि ३४	११९	१९२	३११
५७		३५ देखि ३९	१३३	१८९	३२२
५८		४० देखि ४४	१३५	१८३	३१८
५९		४५ देखि ४९	१४९	१७०	३१९
६०		५० देखि ५४	१३८	१३४	२७२
६१		५५ देखि ५९	१२२	१२०	२४२
६२		६० देखि ६४	११९	१०१	२२०
६३		६५ देखि ६९	७१	८२	१५३
६४		७० वर्ष भन्दा माथि	१०८	१२६	२३४
जम्मा			२५०६	२९३९	५४४५
६५	५	३ वर्ष भन्दा कम	१४१	१४४	२८५
६६		४ देखि ५	१०२	९३	१९५
६७		६ देखि ९	२१९	२१०	४२९
६८		१० देखि १४	३०४	३०८	६१२
६९		१५ देखि १९	२७२	३१०	५८२
७०		२० देखि २४	१८५	२५८	४४३
७१		२५ देखि २९	१४५	२८७	४३२
७२		३० देखि ३४	१६०	२५९	४१९
७३		३५ देखि ३९	१८५	२२१	४०६
७४		४० देखि ४४	१७४	१५१	३२५
७५		४५ देखि ४९	१२२	१३८	२६०
७६		५० देखि ५४	१०१	१०१	२०२
७७		५५ देखि ५९	९७	९४	१९१
७८		६० देखि ६४	१०१	८९	१९०
७९		६५ देखि ६९	५०	६१	१११
८०		७० वर्ष भन्दा माथि	९३	१०६	१९९
जम्मा			२४५१	२८३०	५२८१
८१	६	३ वर्ष भन्दा कम	१८९	१८६	३७५
८२		४ देखि ५	१३९	१११	२५०
८३		६ देखि ९	२५८	२३१	४८९
८४		१० देखि १४	४४१	३९१	८३२
८५		१५ देखि १९	४३०	४६२	८९२
८६		२० देखि २४	२४८	३७३	६२१
८७		२५ देखि २९	१९७	३१३	५१०
८८		३० देखि ३४	१५८	२३२	३९०

सि.नं.	वडा नं.	उमेर समूह	लिङ्ग		जम्मा
			पुरूष	महिला	
८९		३५ देखि ३९	१९२	२२९	४२१
९०		४० देखि ४४	१८८	२६६	४५४
९१		४५ देखि ४९	१८९	२०१	३९०
९२		५० देखि ५४	१७९	१७३	३५२
९३		५५ देखि ५९	१०५	१३२	२३७
९४		६० देखि ६४	१२८	१०९	२३७
९५		६५ देखि ६९	६५	७९	१४४
९६		७० वर्ष भन्दा माथि	१०४	१४३	२४७
जम्मा			३२१०	३६३१	६८४१
९७	७	३ वर्ष भन्दा कम	२०४	१८६	३९०
९८		४ देखि ५	११७	१२६	२४३
९९		६ देखि ९	३००	२७५	५७५
१००		१० देखि १४	४२०	४६०	८८०
१०१		१५ देखि १९	४२२	४२७	८४९
१०२		२० देखि २४	२६३	३६६	६२९
१०३		२५ देखि २९	१७८	३२४	५०२
१०४		३० देखि ३४	१६०	२९१	४५१
१०५		३५ देखि ३९	१६८	२५१	४१९
१०६		४० देखि ४४	१८३	२३७	४२०
१०७		४५ देखि ४९	१८२	२०१	३८३
१०८		५० देखि ५४	१५८	१६३	३२१
१०९		५५ देखि ५९	१३१	१२५	२५६
११०		६० देखि ६४	१०९	११६	२२५
१११		६५ देखि ६९	१०१	१०४	२०५
११२		७० वर्ष भन्दा माथि	१५३	१६१	३१४
जम्मा			३२४९	३८१३	७०६२
११३	८	३ वर्ष भन्दा कम	१११	१०९	२२०
११४		४ देखि ५	९०	६६	१५६
११५		६ देखि ९	१४४	१६७	३११
११६		१० देखि १४	२५४	२४३	४९७
११७		१५ देखि १९	२१८	२६१	४७९
११८		२० देखि २४	१२३	१९८	३२१
११९		२५ देखि २९	९६	१८०	२७६
१२०		३० देखि ३४	९३	१५३	२४६
१२१		३५ देखि ३९	१२२	१५९	२८१
१२२		४० देखि ४४	१०२	१२१	२२३
१२३		४५ देखि ४९	१०९	९५	२०४
१२४		५० देखि ५४	७५	९१	१६६
१२५		५५ देखि ५९	८०	८६	१६६
१२६		६० देखि ६४	५६	६४	१२०
१२७		६५ देखि ६९	५०	५६	१०६
१२८		७० वर्ष भन्दा माथि	६७	७४	१४१
जम्मा			१७९०	२१२३	३९१३
१२९	९	३ वर्ष भन्दा कम	१८२	१६१	३४३
१३०		४ देखि ५	१०४	९७	२०१
१३१		६ देखि ९	२१८	२१७	४३५

सि.नं.	वडा नं.	उमेर समूह	लिङ्ग		जम्मा
			पुरूष	महिला	
१३२		१० देखि १४	३०५	३३१	६३६
१३३		१५ देखि १९	२९६	३४२	६३८
१३४		२० देखि २४	२२३	२९१	५१४
१३५		२५ देखि २९	१४९	२३४	३८३
१३६		३० देखि ३४	१६३	२१८	३८१
१३७		३५ देखि ३९	१७३	२१३	३८६
१३८		४० देखि ४४	१५६	१५१	३०७
१३९		४५ देखि ४९	१२५	१६१	२८६
१४०		५० देखि ५४	१३३	१०४	२३७
१४१		५५ देखि ५९	९७	९०	१८७
१४२		६० देखि ६४	७४	९७	१७१
१४३		६५ देखि ६९	६२	५३	११५
१४४		७० वर्ष भन्दा माथि	६४	७३	१३७
जम्मा			२५२४	२८३३	५३५७

श्रोतः जनगणना प्रतिवेदन, २०६८ ।

माथिको तालिकामा दिइएअनुसार यस नगरपालिकामा विभिन्न उमेर समूहका मानिसहरूको संख्या अलगअलग छ । यस नगरपालिकाका वडा नं. १ देखि ९ सम्ममा ३ वर्षभन्दा कम उमेरका जनसंख्या क्रमिक रूपमा ३४९, ४१३, ३७७, २७८, २८५, ३७५, ३९०, २२० र ३४३ रहेको छ ।

एकल उमेरका आधारमा रामधुनी नगरपालिकामा विभिन्न उमेरका मानिसहरूको बसोबास रहेको छ । यस नगरपालिकाको एकल उमेर अनुसारको जनसंख्याको विवरण तलको तालिकामा दिइएको छ ।

तालिका नं. १२

एकल उमेर अनुसारको जनसंख्या

उमेर	लिंग		जम्मा	उमेर	लिंग		जम्मा
	पुरूष	महिला			पुरूष	महिला	
३ वर्ष भन्दा कम	१५२७	१५०३	३०३०	४० वर्षसम्मको	१७४३५	२०८८३	३८३१८
४	४६१	४४७	९०८	४१	१६२	१६५	३२७
५	४८९	४५१	९४०	४२	२७८	३२५	६०३
६	४८७	४७२	९५९	४३	२०४	२३६	४४०
७	५२९	५०४	१०३३	४४	१४०	१७८	३१८
८	५८७	५६५	११५२	४५	५५५	६६४	१२१९
९	४४८	४५५	९०३	४६	२०५	२१७	४२२
१०	६१७	६६५	१२८२	४७	१६६	१६२	३२८
११	४८०	५०१	९८१	४८	२४७	२९३	५४०
१२	७१६	६६६	१३८२	४९	१२९	१३०	२५९
१३	६२७	६१२	१२३९	५०	५५५	५२३	१०७८
१४	६६९	६९०	१३५९	५१	१४४	१३१	२७५
१५	६७७	६७२	१३४९	५२	२३५	२१४	४४९
१६	७१०	७५२	१४६२	५३	१४७	१४५	२९२
१७	५६१	६२०	११८१	५४	१३३	१३०	२६३
१८	६७६	७६७	१४४३	५५	३६८	३७५	७४३
१९	३७१	४९२	८६३	५६	१६६	१५४	३२०

उमेर	लिंग		जम्मा	उमेर	लिंग		जम्मा
	पुरूष	महिला			पुरूष	महिला	
२०	५२८	६९२	१२२०	५७	११६	११६	२३२
२१	३२९	४७७	८०६	५८	१८५	१९४	३७९
२२	४३१	६४३	१०७४	५९	९९	९६	१९५
२३	३२३	४६७	७९०	६०	४५८	४३६	८९४
२४	२९३	४८८	७८१	६१	११२	१०६	२१८
२५	३९६	७५५	११५१	६२	१२८	१४३	२७१
२६	२४९	४४३	६९२	६३	८४	७५	१५९
२७	२६८	४२८	६९६	६४	९२	८६	१७८
२८	३७२	५५४	९२६	६५	२७४	३१८	५९२
२९	१६५	२४५	४१०	६६	६१	६७	१२८
३०	५००	८४३	१३४३	६७	७१	८२	१५३
३१	१४९	१८४	३३३	६८	१४६	११२	२५८
३२	३०४	४८६	७९०	६९	५१	४३	९४
३३	१७८	३०७	४८५	७०	२२१	२३७	४५८
३४	२००	२९४	४९४	७१	४५	४४	८९
३५	६३०	८०५	१४३५	७२	६८	७५	१४३
३६	२५०	३३९	५८९	७३	४३	६०	१०३
३७	१७३	२६३	४३६	७४	३५	३१	६६
३८	२८६	४१४	७००	७५	१००	१२५	२२५
३९	१६३	१५८	३२१	७६ वर्ष भन्दा माथी	३२६	३६७	६९३
४०	६१६	७६४	१३८०				
जम्मा	१७४३५	२०८८३	३८३१८	कुल जम्मा	२३९८४	२७७३८	५१७२२

श्रोतः जनगणना प्रतिवेदन, २०६८ ।

माथिको तालिकामा दिइएअनुसार यस नगरपालिकाको एकल उमेरअनुसारको जनसंख्यामा ३ वर्षभन्दा कम उमेरको उनजंख्या ३०३० जना छ । यसैगरी ४० वर्षसम्मको जनसंख्या भने ३८३१८ जना रहेको देखिन्छ । यता ७५ वर्षको जनसंख्या २२५ जना तथा ७६ वर्षभन्दा माथिका ६९३ जना छन् । यहाँ सवैभन्दा कम जनसंख्या भएको उमेर भने ७४ वर्ष हो, जुन उमेरका मानिसहरूको संख्या ६६ जनामात्र छ ।

३.१.४ जातिगत जनसंख्या

रामधुनी नगरपालिकामा विभिन्न जात तथा जनजातिका मानिसहरूको बसोवास रहेको छ । यस नगरपालिकामा विभिन्न ७० जातजातिका मानिसहरूको बसोवास रहेको देखिन्छ । यिनीहरूमध्ये यस नगरपालिकामा बसोवास गर्ने सवैभन्दा ज्यादा जनसंख्या रहेको जाति थारू हो, जसको संख्या २०२५० जना रहेको छ । यस आधारमा उनीहरूको प्रतिशत ३९.१५ हुन आउँछ । यसपछि क्षेत्री, ब्राह्मण र मुशहर आदि जातजातिका मानिसहरूको बसोबासमा बाहुल्यता रहेको पाइन्छ । यसैगरी यहाँ सवैभन्दा कम १० घरपरिवार भन्दा कम संख्यामा बसोवास गर्ने २८ जातिहरू छन्, जसमा माली, कुमार, थुलुंग, बरै, थामी, डोम, सुनार र तत्मा आदि रहेका छन् । यस नगरपालिकाको जातिगत जनसंख्याको विस्तृत विवरण तलको तालिकामा उल्लेख गरिएको छ ।

तालिका नं. १३
जातजाति अनुसार नगरपालिकाको जनसंख्या सम्वन्धी विवरण

सि.नं.	जतजाति	घर परिवार संख्या	लिङ्ग		जम्मा	जातजाति प्रतिशत	औषत परिवार संख्या
			पुरूष	महिला			

१	थारू	४५९४	९२०६	११०४४	२०२५०	३९.१५	४.४१
२	क्षेत्री	१५३१	३०४५	३६२६	६६७१	१२.९०	४.३६
३	ब्राहमण पहाड	१३६३	२७२५	३१५०	५८७५	११.३६	४.३१
४	मुसहर	४६३	११७७	११८१	२३५८	४.५६	५.०९
५	राई	४०६	७४८	९२६	१६७४	३.२४	४.१२
६	नेवार	३१५	५९३	७११	१३०४	२.५२	४.१४
७	बाँतर	२३९	५७६	६०२	११७८	२.२८	४.९३
८	तेली	२२८	५८४	५६३	११४७	२.२२	५.०३
९	मुस्लिम	२०२	५८४	६१२	११९६	२.३१	५.९२
१०	कामी	१८०	३८३	४४३	८२६	१.६०	४.५९
११	लिम्बु	१७२	३२८	४०४	७३२	१.४२	४.२६
१२	झागड	१४२	३२७	३९४	७२१	१.३९	५.०८
१३	धिमाल	१२२	२९५	३२६	६२१	१.२०	५.०९
१४	माझी	११५	२७०	२७१	५४१	१.०५	४.७०
१५	मगर	१०७	२०९	२३७	४४६	०.८६	४.१७
१६	चमार	१०४	२३०	२८३	५१३	०.९९	४.९३
१७	खवास	९९	२०३	२३३	४३६	०.८४	४.४०
१८	दमाई	९८	१८४	२३६	४२०	०.८१	४.२९
१९	तामाङ्ग	९१	१८९	२२८	४१७	०.८१	४.५८
२०	हलुवाई	७४	२०१	१७८	३७९	०.७३	५.१२
२१	घर्ति भुजेल	६५	१३२	१३४	२६६	०.५१	४.०९
२२	हजाम ठाकुर	६५	१५०	१८३	३३३	०.६४	५.१२
२३	मल्लाह	६२	१५७	१६२	३१९	०.६२	५.१५
२४	कौरी	४२	९५	९१	१८६	०.३६	४.४३
२५	बनिया	४२	११६	११०	२२६	०.४४	५.३८
२६	सन्यासी	४०	८१	११३	१९४	०.३८	४.८५

२७	सार्की	३७	६९	७३	१४२	०.२७	३.८४
२८	बान्तवा	३३	५९	७४	१३३	०.२६	४.०३
२९	धानुक	३२	८६	८२	१६८	०.३२	५.२५
३०	ब्राहमण तराई	२९	७१	८०	१५१	०.२९	५.२१
३१	गुरूङ्ग	२८	५४	६९	१२३	०.२४	४.३९
३२	खत्वे	२६	६४	७७	१४१	०.२७	५.४२
३३	झादव	२५	६१	५४	११५	०.२२	४.६०
३४	सुनुवार	२४	५३	६१	११४	०.२२	४.७५
३५	शेर्पा	२२	३७	५८	९५	०.१८	४.३२
३६	चाम्लिङ्ग	२०	३६	४१	७७	०.१५	३.८५
३७	बडी	१७	३३	४४	७७	०.१५	४.५३
३८	सुडी	१५	३९	४०	७९	०.१५	५.२७
३९	लोहार	१४	३८	३३	७१	०.१४	५.०७
४०	ठकुरी	१०	१७	२४	४१	०.०८	४.१०
४१	कायस्थ	१०	१९	२२	४१	०.०८	४.१०
४२	माली	९	३०	२६	५६	०.११	६.२२
४३	थुलुङ्ग	९	१८	२२	४०	०.०८	४.४४
४४	मारवाडी	८	२४	१६	४०	०.०८	५.००
४५	कुलुङ्ग	८	१९	२३	४२	०.०८	५.२५
४६	कुम्हार	७	१४	१५	२९	०.०६	४.१४
४७	राजपुत	७	१७	१४	३१	०.०६	४.४३
४८	वरै	७	२१	२१	४२	०.०८	६.००
४९	थामी	७	१६	१९	३५	०.०७	५.००
५०	डोम	७	३१	३१	६२	०.१२	८.८६
५१	सोनार	६	१९	१०	२९	०.०६	४.८३
५२	वधई	६	१३	१५	२८	०.०५	४.६७

५३	बंगाली	६	१५	१०	२५	०.०५	४.१७
५४	कल्वार	५	९	१२	२१	०.०४	४.२०
५५	तत्मा	५	१४	११	२५	०.०५	५.००
५६	सांगपांग	५	५	११	१६	०.०३	३.२०
५७	कुमाल	४	१२	११	२३	०.०४	५.७५
५८	भोटे	४	११	९	२०	०.०४	५.००
५९	गडेरी	४	९	६	१५	०.०३	३.७५
६०	व्यासी	४	१६	१५	३१	०.०६	७.७५
६१	कुर्मी	३	६	६	१२	०.०२	४.००
६२	नुनिया	३	५	४	९	०.०२	३.००
६३	याख्खा	३	७	४	११	०.०२	३.६७
६४	बाहिङ्ग	३	७	७	१४	०.०३	४.६७
६५	पासवान	२	५	७	१२	०.०२	६.००
६६	राजवंशी	२	४	४	८	०.०२	४.००
६७	सतार सन्थाल	२	५	५	१०	०.०२	५.००
६८	लेप्चा	२	८	५	१३	०.०३	६.५०
६९	घले	२	३	५	८	०.०२	४.००
७०	अन्य	४८	९७	१२१	२१८	०.४२	४.५४
जम्मा		११४९१	२३९८४	२७७३८	५१७२२	१००.००	४.५०

श्रोतः जनगणना प्रतिवेदन, २०६८ ।

माथिको तालिकामा देखाईए अनुसार सुनसरीको रामधुनी नगरापालिकामा विभिन्न ७० जातजातिका मानिसहरूको बसोवास रहेको छ । यसमा सवैभन्दा ज्यादा थारूहरूको बसोवास छ भने सवैभन्दा कम दुई घरपरिवार मात्र बसोवास भएका जातजाति भने राजवंशी, सुनुवार, सुडी, केवट, बंगाली, दनुवार र याख्खा पाशवान, घले, लेप्चा र सन्थाल आदि हुन् । कुर्मी, नुनिया र याख्खा आदिजस्ता जनजातिको यस नगरपालिकामा चारभन्दा कम घरपरिवार मात्र रहेको देखिन्छ ।

३.१.५ जातिगत समूहको जनसंख्या

जातिगत आधारमा यस नगरपालिकामा बसोवास गर्ने जातजातिको विवरण तलको तालिकामा देखाइएको छ । प्राप्त तथ्यांकअनुसार यस नगरपालिकामा आदिवासी जनजातिको संख्या २८३२४ जना रहेको छ । यिनीहरूको संख्या यस नगरपालिकाको कुल जनसंख्याको ५४.८ प्रतिशत हुन आउँछ । यसबाट यस नगरपालिकामा आदिवासी जनजातिको बाहुल्य रहेको बुझ्न सकिन्छ । यस बाहेक दलित, मधेशी पिछडा वर्ग

र अन्य जातजातिको कुल संख्या क्रमशः ५७५०, ४४१७ र १३२३१ जना रहेको छ । यहाँको जनसंख्याको जातिगत अवस्था तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. १४
जातिगत समूह तथा वडा अनुसार नगरपालिकाको जनसंख्या सम्बन्धी विवरण

वडा नं.	जतजाति				जम्मा
	आदिवासी जनजाति	दलित	मधेशी पिछडा वर्ग	अन्य जातजाति	
१	२९६४	१३१५	७६३	१३५९	६४०१
२	३२७०	६३३	८८८	६७२	५४६३
३	३०९०	५८८	३६५	१९१६	५९५९
४	२८४२	५९७	३०९	१६९७	५४४५
५	१६३९	३१५	५०५	२८२२	५२८१
६	४६२०	६८७	४२१	१११३	६८४१
७	४४३२	३४५	२२३	२०६२	७०६२
८	२४५३	१४४	४१७	८९९	३९१३
९	३०१४	११२६	५२६	६९१	५३५७
जम्मा	२८३२४	५७५०	४४१७	१३२३१	५१७२२

श्रोतः जनगणना प्रतिवेदन, २०६८ ।

माथिको तालिकामा देखाइए अनुसार यहाँ आदिवासी जनजाति पछि अन्य जातजाति, दलित र त्यसपछि मधेशी पिछडावर्गको बाहुल्य रहेको छ । यहाँ दलितहरूको संख्या ५७५० र मधेशी पिछडावर्गको संख्या ४४१७ जना रहेको देखिन्छ । अन्य जातजातिको जनसंख्या भने दोस्रो स्थानमा रहेको छ, जसको संख्या १३२३१ जना रहेको देखिन्छ ।

तालिका नं. १५
जातिगत समूह अनुसार नगरपालिकाको घरपरिवार र जनसंख्या विवरण

सि.नं.	जातजाति	घर परिवार संख्या	लिङ्ग		जम्मा	जातजाति प्रतिशत
			पुरूष	महिला		
१	आदिवासी जनजाति	६४२४	१२९२३	१५४०१	२८३२४	५४.७६
२	द्यलित	११७५	२७७२	२९७८	५७५०	११.१२
३	मधेशी पिछडा वर्ग	८५१	२१९४	२२२३	४४१७	८.५४
४	अन्य जातजाति	३०४१	६०९५	७१३६	१३२३१	२५.५८
जम्मा		११४९१	२३९८४	२७७३८	५१७२२	१००.००

श्रोतः जनगणना प्रतिवेदन, २०६८ ।

माथिको तालिकामा देखाइएअनुसार यस नगरपालिकाका विभिन्न जातजातिको घरपरिवार संख्या ११४९१ रहेको छ । यहाँको जनसंख्या भने ५१७२२ जना छ, जसमा पुरूष २३९८४ जना र महिला २७७३८ जना छन् । प्राय सवै जातजातिमा महिलाका तुलनामा पुरूषहरूको संख्या कम रहेको देखिन्छ । यसलाई रेखाचित्रमा तल देखाइएको छ ।

रेखाचित्र नं. ४
जातिगत समूह अनुसार जनसंख्या विवरण

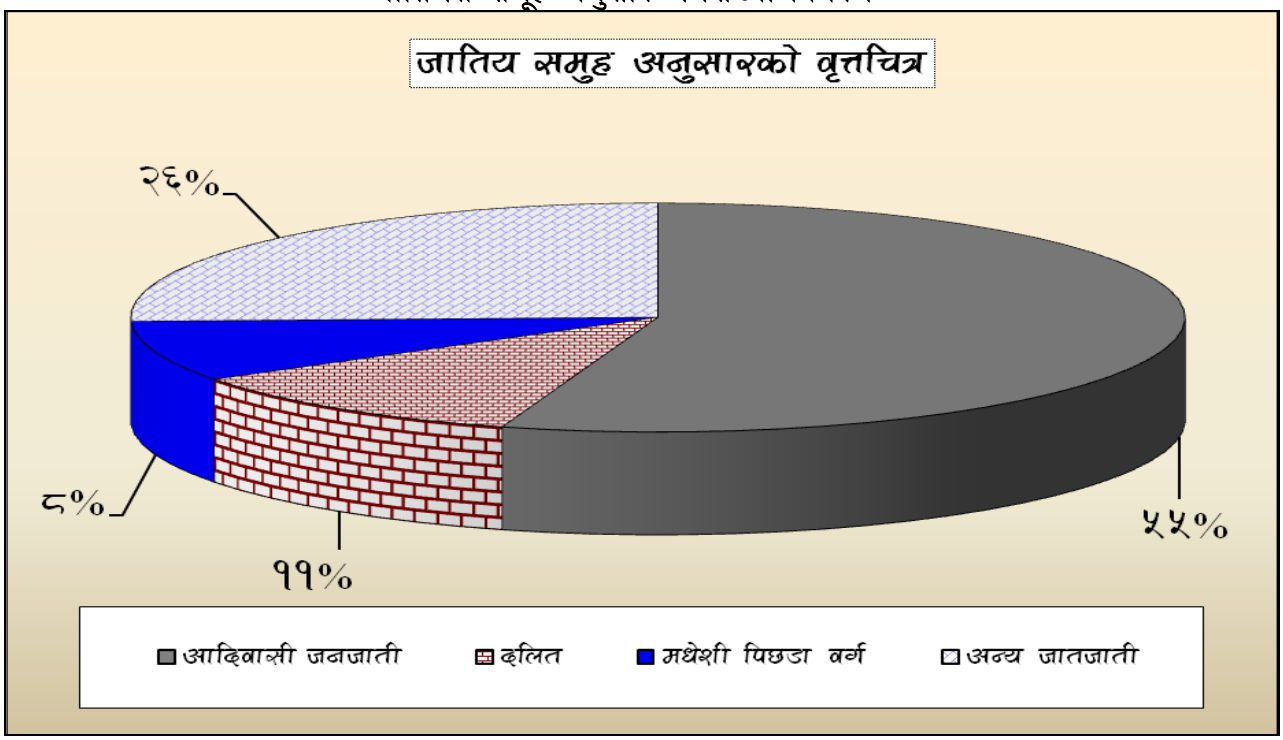

सुनसरीको रामधुनी नगरपालिकामा विभिन्न प्रकारका मातृभाषा बोल्ने मानिसहरूको बसोबास रहेको छ । यस नगरपालिकाको लिंग तथा मातृभाषा अनुसारको जनसंख्याको विवरण तलको तालिकामा दिइएको छ ।

तालिका नं १६
लिंग तथा मातृभाषा अनुसारको जनसंख्या

सि.नं.	मातृभाषाको नाम	लिंग		जम्मा	प्रतिशत
		पुरूष	महिला		
१	थारू	९३३३	११२०७	२०५४०	३९.७१
२	नेपाली	७९८४	९३२१	१७३०५	३३.४६
३	मैथली	३७१३	३७९६	७५०९	१४.५२
४	उर्दु	५०८	५१२	१०२०	१.९७
५	राई	४०३	५१७	९२०	१.७८
६	उराव	३१६	३८३	६९९	१.३५
७	लिम्बु	२९३	३५१	६४४	१.२५
८	नेवारी	२५२	३०४	५५६	१.०७
९	माझी	२२८	२१०	४३८	०.८५
१०	बान्तवा	११३	१५३	२६६	०.५१
११	मगर	१०५	१३५	२४०	०.४६
१२	तामांग	१०२	१३०	२३२	०.४५
१३	भोजपुरी	१०३	९५	१९८	०.३८
१४	खवास	८१	९५	१७६	०.३४
१५	कुलुंग	४४	६४	१०८	०.२१
१६	हिन्दी	४६	४६	९२	०.१८
१७	सुनुवार	४१	४६	८७	०.१७

१८	शेर्पा	२७	४१	६८	०.१३
१९	थुलुंग	३२	३५	६७	०.१३
२०	सांगपांग	१७	३९	५६	०.११
२१	चान्लिंग	२७	२६	५३	०.१०
२२	गुरूंग	१८	२६	४४	०.०९
२३	बाहिंग	१८	२०	३८	०.०७
२४	थामी	१६	१८	३४	०.०७
२५	याम्फु	१०	१३	२३	०.०४
२६	बंगला	१४	८	२२	०.०४
२७	दुमी	९	९	१८	०.०३
२८	याख्खा	८	९	१७	०.०३
२९	खालिंग	१०	६	१६	०.०३
३०	वाम्वुले	९	६	१५	०.०३
३१	लेप्चा	८	५	१३	०.०३
३२	अन्य	९६	११२	२०८	०.४०
जम्मा		२३९८४	२७७३८	५१७२२	१००.००

श्रोतः जनगणना प्रतिवेदन, २०६८ ।

माथिको तालिकामा दिइएअनुसार यस नगरपालिकामा विभिन्न ३२ वटा मातृभाषा हुने मानिसहरूको बसोबास रहेको छ । यसमा सवैभन्दा धेरै थारू भाषा मातृभाषा भएका मानिसहरूको संख्या छ । उनीहरूको जनसंख्या ३९.७१ प्रतिशत रहेको देखिन्छ । त्यसपछि नेपाली मातृभाषा हुनेको संख्या ३३.४६ प्रतिशत छ । यस नगरपालिकामा तेस्रो स्थानमा भने मैथिली मातृभाषा हुने मानिसहरूको संख्या रहेको देखिन्छ । यहाँका १४.५२ प्रतिशत मानिसको मातृभाषा मैथिली रहेको देखिन्छ । यता २३ वटा मातृभाषा भएका मानिसहरूको संख्या भने यस नगरपालिका भित्र एक प्रतिशत भन्दा पनि कम छ ।

रामधुनी नगरपालिकामा विभिन्न धर्म मान्ने मानिसहरूको बसोबास रहेको देखिन्छ । यस नगरपालिकाको धर्मअनुसारको जनसंख्यालाई तलको तालिकामा दिइएको छ ।

तालिका नं. १७

धर्म तथा वडा अनुसारको जनसंख्या

वडा नं.	धर्म							जम्मा
	हिन्दु	बौद्ध	इश्लाम	किराँत	इसाई	प्राकृति	अन्य	
१	५७२२	२३७	१३१	३६	१६	२२७	३२	६४०१
२	४१०३	२९	६६१	०	८	६५०	१२	५४६३
३	४८१९	३१२	१९९	१५३	२९	४४०	७	५९५९
४	५००८	८३	१	२४	११	३०१	१७	५४४५
५	४६११	३६३	३७	१८१	४८	७	३४	५२८१
६	५०७८	४२४	१०२	३५२	८७	७९६	२	६८४१
७	४२८१	१३१६	६५	८५६	६९	४७३	२	७०६२
८	३८८६	१०	०	९	०	०	८	३९१३
९	५३४८	१	०	०	२	०	६	५३५७
जम्मा	४२८५६	२७७५	११९६	१६११	२७०	२८९४	१२०	५१७२२
जम्मा प्रतिशत	८२.८६	५.३७	२.३१	३.११	०.५२	५.६०	०.२३	१००.००

श्रोतः जनगणना प्रतिवेदन, २०६८ ।

माथिको तालिकामा दिइएअनुसार यस नगरपालिकामा विभिन्न धर्म मान्ने मानिसहरूको बसोबास रहेको छ । यहाँ सवैभन्दा धेरै मानिसहरू भने हिन्दू धर्म मान्ने रहेका छन् । तिनीहरूको जनसंख्या ४२८५६ जना या ८२.८६ प्रतिशत रहेको देखिन्छ । यसैगरी हिन्दू पछि दोश्रोमा प्राकृतिक धर्म मान्ने मानिसहरू छन् । तिनीहरूको संख्या भने यहाँको कूल जनसंख्याको ५.६० प्रतिशत रहेको देखिन्छ । यसैगरी यस नगरपालिकामा बौद्धधर्म मान्ने ५.३७ र किरात धर्म मान्ने मानिसहरूको संख्या भने ३.११ प्रतिशत रहेको छ । यसलाई तलको लेखाचित्रमा पनि दिइएको छ ।

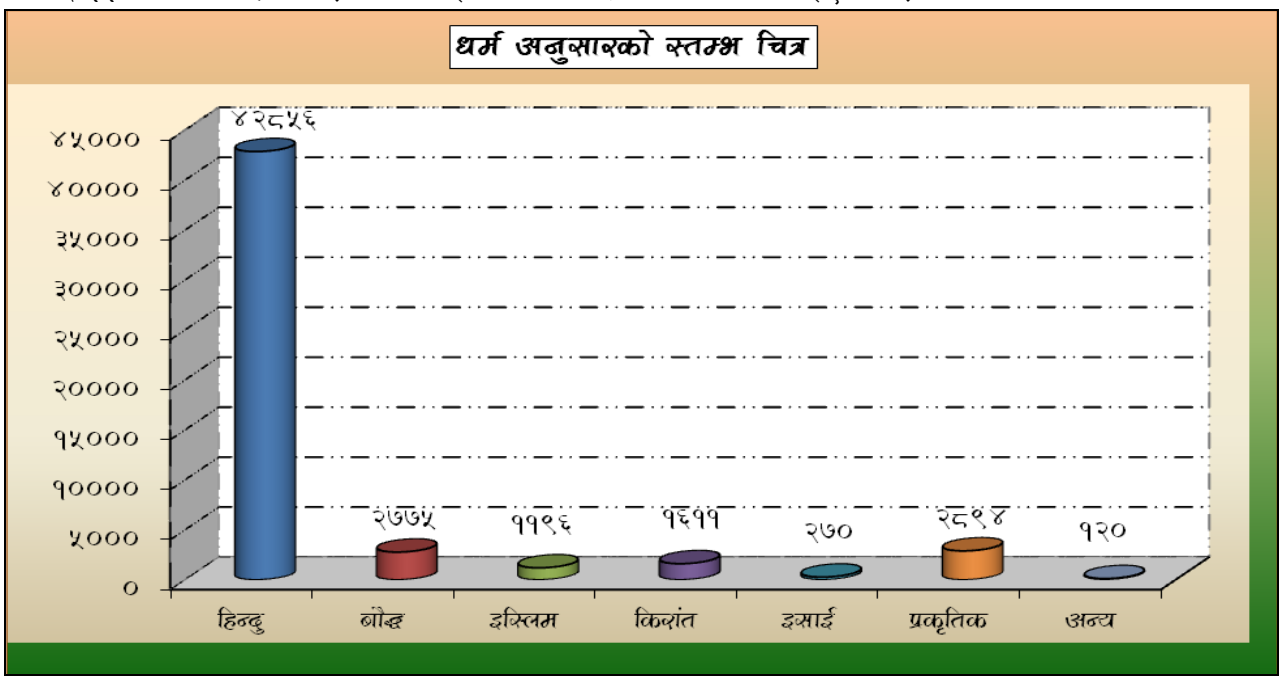

यस नगरपालिकाको जनसंख्यालाई धर्म तथा जातियताका आधारमा पनि विश्लेषण गरिएको छ । यस आधारमा यस नगरपालिका भित्र अनेक जातजातिका मानिसहरूले विभिन्न प्रकारका धर्म लिने गरेको पाइएको छ । यस नगरपालिकाको धर्म तथा जातियताअनुसारको जनसंख्याको विवरण तलको तालिकामा दिइएको छ ।

तालिका नं. १८

धर्म तथा जातियताअनुसारको जनसंख्या

सि.तं.	जातियता	धर्म							जम्मा
		हिन्दु	बौद्ध	इस्लिम	किरांत	इसाई	प्रकृतिक	अन्य	
१	आदिवासी जनजाती	२०९४७	२७७०	०	१६००	२०५	२७३३	६९	२८३२४
२	द्यलित	५५८६	०	०	०	१७	१४६	१	५७५०
३	मधेशी पिछडा वर्ग	३२१४	०	११९६	०	०	०	७	४४१७
४	अन्य जातजाती	१३१०९	५	०	११	४८	१५	४३	१३२३१
जम्मा		४२८५६	२७७५	११९६	१६११	२७०	२८९४	१२०	५१७२२

श्रोतः जनगणना प्रतिवेदन, २०६८ ।

माथिको तालिकामा दिइएअनुसार रामधुनी नगरपालिकाका विभिन्न जातजातिका मानिसहरूले विभिन्न प्रकारका धर्महरू अवलम्बन गर्ने गरेको पाइएको छ । यहाँ आदिवासीहरूमा इश्लाम बाहेक सवै धर्म मान्ने मानिसहरू छन् भने दलित र मधेशी पिछडा वर्गमा बौद्धमार्गीको अभाव छ । यसैगरी मधेशी पिछडा वर्गको सवैभन्दा धेरै संख्या हिन्दूमार्गीमा र त्यसपछि इश्लाम धर्ममा रहेको देखिन्छ ।

आदिबासी जनजातीमा सवैभन्दा धेरै हिन्दू र दोश्रोमा भने प्रकृतिक धर्मका अनुयायी रहेका छने । यता किरात धर्ममा अनुयायीको संख्या सवैभन्दा धेरै आदिबासिजनजातिमा नै रहेको देखिन्छ ।

परिवारका सदस्यका आधारमा रामधुनी नगरपालिकामा विभिन्न संख्यामा सदस्यहरू रहेका देखिन्छन् । यस नगरपालिकामा एक देखि २६ जनासम्म सदस्य भएको परिवार पाइएका छन् । यस नगरपालिकाको परिवारको सदस् संख्याका आधारको जनसंख्याको विवरण तलको तालिकामा दिइएको छ ।

तालिका नं १९

परिवारका सदस्य संख्याका आधारको परिवारको विवरण

परिवारमा सदस्य रहेको संख्या	परिवार संख्या	जम्मा सदस्य संख्या	परिवार संख्या प्रतिशत
१	३५१	३५१	०.६८
२	११४६	२२९२	४.४३
३	२०३४	६१०२	११.८०
४	२८००	११२००	२१.६५
५	२२९७	११४८५	२२.२१
६	१४२८	८५६८	१६.५७
७	६७४	४७१८	९.१२
८	३४२	२७३६	५.२९
९	२०५	१८४५	३.५७
१०	९४	९४०	१.८२
११	५६	६१६	१.१९
१२	२८	३३६	०.६५
१३	१२	१५६	०.३०
१४	१३	१८२	०.३५
१५	५	७५	०.१५
१६	२	३२	०.०६
२०	२	४०	०.०८
२२	१	२२	०.०४
२६	१	२६	०.०५
जम्मा	११४९१	५१७२२	१००.००

श्रोतः जनगणना प्रतिवदेन, २०६८ ।

माथिको तालिकामा दिइए अनुसार यस नगरपालिकामा विभिन्न परिवारमा २६ जनासम्म सदस्य रहेका छन् । यता २६ जना सदस्य रहेको परिवार भने एउटामात्र रहेको छ । यसैगरी २२ जना सदस्य भएको परिवार पनि एउटा नै रहेको देखिन्छ । १६ र २० जना सदस्य हुने परिवार भने दुईदुईवटा छन् ।

रामधुनी नगरपालिकामा विभिन्न मुलुकका मानिसहरूको बसोबास रहेको छ । यहाँ नेपाल बाहेक भारत र अन्य मुलुकका मानिसहरूको पनि बसोबास भएको देखिन्छ । यहाँ नेपाली बाहेक सवैभन्दा ज्यादा भारतीयहरूको बसोबास छ । यस नगरपालिकाको राष्ट्रियता अनुसारको जनसंख्याको विवरण तलको तालिकामा दिइएको छ ।

तालिका नं २०
राष्ट्रियता अनुसारको जनसंख्या

जातियता	राष्ट्रियता			जम्मा
	नेपाली	भारत	अन्य मुलकका	
आदिवासी जनजाती	२८२९१	१७	१६	२८३२४
दलित	५७४४	२	४	५७५०
मधेशी पिछडा वर्ग	४३२०	९४	३	४४१७
अन्य जातजाती	१३१९२	३१	८	१३२३१
जम्मा	५१५४७	१४४	३१	५१७२२

श्रोतः जनगणना प्रतिवेदन, २०६८ ।

माथिको तालिकामा दिइएअनुसार यस नगरपालिकामा बसोबास गर्ने विदेसीमा अन्य मुलुकको तुलनामा भारतीयहरूको संख्या ज्यादा छ । यहाँ भारतीयहरूको संख्या १४४ जना छ । यता ३१ जना अन्य मुलुकका ३१ जना मानिसहरूको पनि बसोबास रहेको देखिन्छ । अन्य मुलुकका मानिसहरू यस नगरपालिकामा संघसंस्थामा काम गर्ने शिलशिलमा बसोबास गर्ने गरेका छन् । तिनीहरू स्वयम्सेवकका रूपमा पनि यस नगरपालिकामा बस्ने गरेका छन् ।

३.१.६ साक्षरता

सुनसरीको रामधुनी नगरपालिकामा साक्षरता प्रतिशत जम्मा ६९.४९ रहेको छ । यहाँ पुरूष साक्षरता ७८.९२ प्रतिशत र महिला साक्षरता दर ६१.४४ प्रतिशत रहेको देखिन्छ । यसलाई तलको तालिकामा पनि देखाइएको छ ।

तालिका नं. २१
३ वर्ष माथिका साक्षरता प्रतिसत सम्बन्धी विवरण

सिं नं.	शैक्षिक अवस्था	लिङ्ग		प्रतिशत
		पुरूष %	महिला %	
१	साक्षर प्रतिसत	७८.९२	६१.४४	६९.४९

श्रोतः जनगणना प्रतिवदेन, २०६८ ।

माथिको तालिकामा सुनसरीको रामधुनी नगरपालिकामा कूल साक्षरता दर ६९.४९ प्रतिशत रहेको छ । यो तथ्यांक वि.सं. २०६८ सालको जनगणनाको भएकाले त्यसभन्दा पछि यहाँको साक्षरता दर केही मात्रामा बढेर गएको छ । यहाँ पुरूष र महिलाको साक्षरता दर हेर्दा के देखिन्छ भने पुरूषको तुलनामा यस नगरपालिकामा महिलाको साक्षरता दर करिव १७ प्रतिशत कम रहेको देखिन्छ । हाल आएर यहाँको साक्षरता दर केही बढेको छ । यसका साथमा महिला र पुरूषको बीचको साक्षरता प्रतिशतको अन्तरमा पनि केही कमी आएको देखिन्छ ।

३.१.७ उमेरसमूह अनुसार साक्षरता प्रतिशत

सुनसरीको रामधुनी नगरपालिकाको उमेर समूहअनुसारको साक्षरता दरमा यहाँ सवैभन्दा ज्यादा साक्षरता दर रहेको उमेर समूह ५ देखि १५ वर्ष बीचको उमेरको समूह हो । यस समूहका ९१.५२ प्रतिशत जनसंख्या साक्षर देखिन्छन् । यो उमेर बालबालिकाको विद्यालय पढ्ने उमेर भएकाले यस नगरपालिकामा विद्यालय जाने उमेरका अत्यधिकजसो बालबालिका विद्यालय जाने गरेको पाइएको छ । यसलाई तलको तालिकामा पनि देखाइएको छ ।

तालिका नं. २२

उमेर समूह तथा लिङ्ग अनुसार निरक्षर र साक्षरताको विवरण

सि.नं.	उमेर समूह	पुरूष			महिला		
		निरक्षर	साक्षर	साक्षर प्रतिशत	निरक्षर	साक्षर	साक्षर प्रतिशत
१	५-१५	५३३	५७९२	९१.५७	५५५	५६९४	९१.१२
२	१६-४५	१८९०	८५६८	८१.९३	४९५१	९२९५	६५.२५
३	४६-६०	१३०४	२०४९	६१.११	२६२९	६८७	२०.७२
४	६१ भन्दा माथि	९१०	९४६	५०.९७	१८०५	१६५	८.३८
	जम्मा	४६३७	१७३५५	७८.९२	९९४०	१५८४१	६१.४४

श्रोतः जनगणना प्रतिवदेन, २०६८ ।

रामधुनी नगरपालिकामा छोराको तुलनामा छोरीहरूलाई विद्यालय नपठाउने चलन ज्यादा मात्रामा रहेको हुनाले यहाँ पुरूषका तुलनामा महिलाहरूको साक्षरता दर कम रहेको हो । उमेर समूहका आधारमा हेर्दा प्राय बालिकाहरूको साक्षरतादर सवै उमेर समूहमा कम रहेको देखिन्छ । माथिको तालिकामा दिइए अनुसार सवैभन्दा कम साक्षरता भएको समूह ६१ वर्षभन्दा माथिको उमेर समूहका मानिसहरू पर्दछन् । यसमा पनि पुरूष साक्षरता दर ५०.९७ प्रतिशत रहेको छ भने महिला साक्षरता दर भने यसभन्दा निकै कम मात्र ८.३८ प्रतिशत रहेको देखिन्छ । अघिल्लो पुस्ताका मानिसहरू भएको कारण यो समूहको साक्षरता दर कम रहेको हो ।

३.१.८ जातिगत समूहको साक्षारता

जातिगत आधारमा साक्षरताको अवस्था हेर्दा सवै जातजातिमा साक्षरता दर एकै प्रकारको रहेको पाइँदैन । सामान्यतया क्षेत्री ब्राह्मणमा साक्षरता दर ज्यादा रहेको पाइन्छ भने आदिवासी जनजाति, मधेशी, पिछडावर्ग र दलित समुदायमा यो दर पनि कम रहेको देखिन्छ । तलको तालिकामा यस गाविसको जातिय आधारमा साक्षरता र निराक्षरता दर देखाइएको छ ।

तालिका नं. २३

३ वर्ष वा सो भन्दा माथिको जनसंख्याले साक्षरता विवरण

सि.नं.	जातजाती	निरक्षर	साक्षर	कुल जनसंख्या	साक्षरता प्रतिशत
१	आदिवासी जनजाती	८२३९	१८१९४	२६४३३	६८.८३
२	दलित	२५९९	२४९१	५०९०	४८.९४
३	मधेशी पिछडा वर्ग	१४६९	२५२८	३९९७	६३.२५
४	अन्य जातजाती	२२७०	९९८३	१२२५३	८१.४७
जम्मा		१४५७७	३३१९६	४७७७३	६९.४९

श्रोतः जनगणना प्रतिवदेन, २०६८ ।

माथिको तालिकामा देखाईए अनुसार यस नगरपालिकाका सबैभन्दा बढी साक्षरता दर अन्य जातजातिका मानिसहरूमा रहेको छ । यस नगरपालिकामा उनीहरूको जनसंख्या पनि दोस्रो स्थानमा रहेको छ । यस नगरपालिकामा संख्याको आधारमा थोरै भएको मधेशी पिछडावर्गको साक्षरता दरमा पनि केही कमी रहेको देखिन्छ । यिनीहरूको साक्षरता दर ६३.२५ प्रतिशत मात्र रहेको छ । यस्तै दलितको साक्षारता दर सवैभन्दा कम ४८.९४ प्रतिशत रहेको देखिन्छ । यस बाहेक अन्य प्राय सवै जातजातिमा साक्षरता दर करिव बराबरीनै जस्तै रहेको देखिन्छ । यहाँ अन्य जातजाति अन्तर्गत क्षेत्री ब्राह्मण र अन्य जातजाति पर्दछन् । यसलाई तलको लेखाचित्रमा पनि दिइएको छ ।

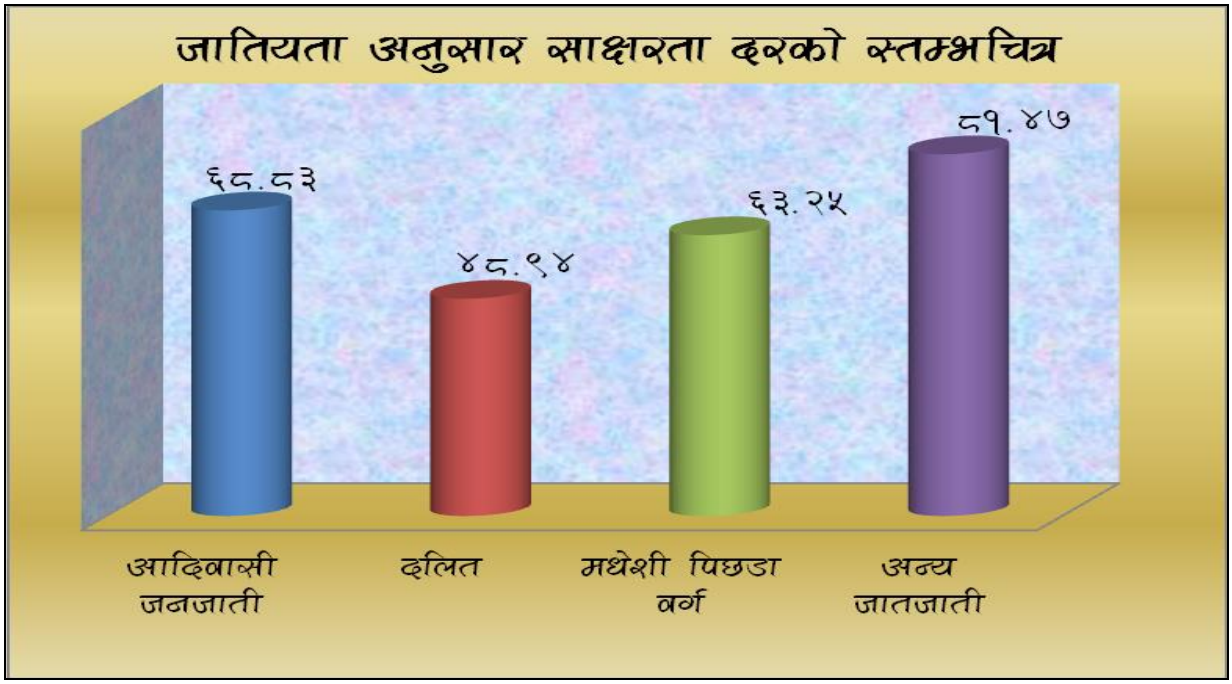

रामधुनी नगरपालिकाको वडा अनुसारको साक्षरतामा सवैभन्दा ज्यादा वडा नं. ५ मा ८४.१८ प्रतिशत साक्षरता रहेको देखिन्छ । यस वडामा पुरूषको ९२.०४ प्रतिशत र महिलाको साक्षरता ७७.४६ प्रतिशत रहेको देखन्छ । यस नगरपालिकाका प्राय सवै वडामा महिलाको साक्षरता दर पुरूषको भन्दा कम रहेको छ । यसलाई तलको तालिकामा पनि दिइएको छ ।

तालिका नं. २४

वडा र लिंग अनुसारको साक्षरता दर

वडा नं.	लिंग	निरक्षर	साक्षर	जम्मा	साक्षर प्रतिशत
	पुरूष	४५८	२३४४	२८०२	८३.६५
	महिला	१००७	२१३९	३१४६	६७.९९
१	जम्मा	१४६५	४४८३	५९४८	७५.३७
	पुरूष	५५०	१६८५	२२३५	७५.३९
	महिला	१११९	१५९६	२७१५	५८.७८
२	जम्मा	१६६९	३२८१	४९५०	६६.२८
	पुरूष	४२२	२०७४	२४९६	८३.०९
	महिला	९९२	१९९१	२९८३	६६.७४
३	जम्मा	१४१४	४०६५	५४७९	७४.१९
	पुरूष	५१८	१८१७	२३३५	७७.८२
	महिला	१११८	१६३२	२७५०	५९.३५
४	जम्मा	१६३६	३४४९	५०८५	६७.८३
	पुरूष	१८०	२०८२	२२६२	९२.०४
	महिला	५९७	२०५२	२६४९	७७.४६
५	जम्मा	७७७	४१३४	४९११	८४.१८
६	पुरूष	७००	२२५९	२९५९	७६.३४

	महिला	१४६५	१९२२	३३८७	५६.७५
	जम्मा	२१६५	४१८१	६३४६	६५.८८
७	पुरूष	६१९	२३६५	२९८४	७९.२६
	महिला	१४३१	२१२५	३५५६	५९.७६
	जम्मा	२०५०	४४९०	६५४०	६८.६५
८	पुरूष	४७८	११५५	१६३३	७०.७३
	महिला	९२४	१०५३	१९७७	५३.२६
	जम्मा	१४०२	२२०८	३६१०	६१.१६
९	पुरूष	७१२	१५७४	२२८६	६८.८५
	महिला	१२८७	१३३१	२६१८	५०.८४
	जम्मा	१९९९	२९०५	४९०४	५९.२४

श्रोतः जनगणना प्रतिवदेन, २०६८ ।

माथिको तालिकामा दिइएअनुसार रामधुनी नगरपालिकाका विभिन्न ९ वटा वडामध्ये सवैभन्दा धेरै साक्षरता प्रतिशत रहेको वडा नं. ५ हो भने सवैभन्दा कम साक्षरता दर भएको वडा नं. ९ हो । यसमा साक्षरता दर ५९.२४ प्रतिशत रहेको छ । यस वडामा पुरूष साक्षरता ६८.८५ प्रतिशत र महिला साक्षरता ५०.८४ प्रतिशत छ ।

३.१.९ उत्तीर्ण गरेको तह

साक्षरताको विश्लेषण गर्दा कसले कति कक्षा उतिर्ण गरेको छ भन्ने सूचनाहरूको पनि विश्लेषण गर्न आवश्यक हुने गर्दछ । सुनसरीको रामधुनी नगरपालिकामा रहेका साक्षर मानिसहरूमा पनि विभिन्न तहको शिक्षा लिएको देखिन्छ । यस नगरपालिकाका साक्षर ३२४७८ जनाले विभिन्न तहको शिक्षा लिएको देखिन्छ । यस नगरपालिकाका मानिसहरूको शैक्षिक स्तरलाई तलको तालिकामा देखाइएको छ ।

तालिका नं. २५

लिङ्ग अनुसार ६ वर्ष वा सो भन्दा माथिको जनसंख्याले उत्तिर्ण गरेको शिक्षा तह

सि.नं.	उत्तिर्ण गरेको शिक्षा	लिङ्ग		जम्मा
		पुरूष	महिला	
१	नर्सरी	५५२	४६१	१०१३
२	कक्षा १	८९९	८३७	१७३६
३	कक्षा २	८५४	७९१	१६४५
४	कक्षा ३	९३३	९२३	१८५६
५	कक्षा ४	१०६६	९७०	२०३६
६	कक्षा ५	१६३७	१४५७	३०९४
७	कक्षा ६	९६७	८९१	१८५८
८	कक्षा ७	११०४	१०५१	२१५५
९	कक्षा ८	१३७०	१२३५	२६०५
१०	कक्षा ९	१०८३	१०३८	२१२१
११	कक्षा १०	१४५३	१३८९	२८४२

सि.नं.	उत्तिर्ण गरेको शिक्षा	लिङ्ग		जम्मा
		पुरूष	महिला	
१२	एस. एल. सी.	२३२०	२२०५	४५२५
१३	प्रविणता प्रमाणपत्र	८८६	६९५	१५८१
१४	स्नातक तह	४२७	१६४	५९१
१५	स्नातकोत्तर तह वा माथी	९२	२४	११६
१६	अनौपचारिक शिक्षा	१२४६	१२०१	२४४७
१७	उल्लेख नभएको	१४६	१११	२५७
	जम्मा	१७०३५	१५४४३	३२४७८

श्रोतः जनगणना प्रतिवदेन, २०६८ ।

माथिको तालिकामा देखाइए अनुसार यस नगरपालिकामा विभिन्न तहको शिक्षा लिने मानिसहरू छन् । तिनीहरूमा सवैभन्दा ज्यादा संख्या एस.एल.सी. पास गर्नेहरूको छ । यसबाट उच्च शिक्षामा अध्ययन गर्नेहरूको संख्यासमेत बढ्दो अवस्थामा रहेको मान्यता राख्न सकिन्छ । यस नगरपालिकामा ११६ जना मानिसहरूले स्नातकोत्तर तह वा सोभन्दा माथिसम्मको अध्ययन गरेको देखिन्छ । यता स्नातक तहसम्मको शिक्षा लिनेको संख्या भने ५९१ जना रहेको छ । समग्रमा प्रायः सबै तहको शिक्षा उतिर्ण गर्नेहरूमा महिला भन्दा पुरूषहरूकै संख्या बढी रहेको देखिन्छ ।

सुनसरीको रामधुनी नगरपालिकाका साक्षर मानिसहरूले विभिन्न तहको शिक्षा लिएका छन् भने त्यस्तो शिक्षा विभिन्न विषयमा लिएको देखिन्छ । यस नगरपालिकाको मानिसहरूले अध्ययन गरेको विषयलाई तलको तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. २६

अध्ययन गरेको विषय

सि.नं.	उत्तिर्ण गरेको संकाय	लिङ्ग		जम्मा
		पुरूष	महिला	
१	मानविकी	३५७	१८६	५४३
२	व्यवस्थापन तथा प्रशासन	३९३	१६५	५५८
३	शिक्षा	२२२	३१५	५३७
४	विज्ञान	९०	२०	११०
५	स्वास्थ्य	१४	१८	३२
६	इन्जिनियरिंग	२३	३	२६
७	कानुन	३२	४	३६
८	सामाजिक शास्त्र	६५	३१	९६
९	तथ्यांक तथा गणित	९	४	१३
१०	अन्य विषय	१९	१	२०
जम्मा		१२२४	७४७	१९७१

श्रोतः जनगणना प्रतिवदेन, २०६८ ।

माथिको तालिकामा दिइएअनुसार सुनसरीको रामधुनी नगरपालिकामा साक्षर मानिसहरूले विभिन्न तहको शिक्षा लिएको देखिन्छ भने तिनीहरूले अध्ययन गरेको संकाय तथा विभाग पनि अलगअलग छन् । यसमा सवैभन्दा ज्यादाले व्यवस्थापन तथा प्रशासन विषय अध्ययन गरेको देखिन्छ ।

यो विषय अध्ययन गर्ने मानिसहरूको संख्या यस नगरपालिकामा ५५८ जना छ । यता मानविकी विषय अध्ययन गर्ने ५४३ छन् भने शिक्षाशास्त्र अध्ययन गर्ने ५३७ जना देखिन्छन् । सबैभन्दा कम भने तथ्यांक तथा गणित १३ जनाले अध्ययन गरेको देखिन्छ ।

३.१.१० असक्तता

असक्ततालाई विकासको लागि बाधक तत्व मानिन्छ । तर अशक्तहरूको सुरक्षा गर्नु राज्यको दायित्व पनि हुने गर्दछ । तसर्थ नेपाल सरकारले अशक्तहरूका लागि सामाजिक सुरक्षा भत्ताको व्यवस्था पनि गरेको छ । सुनसरीको रामधुनी नगरपालिकामा शारीरिक तथा मानसिक रूपमा अशक्त मानिसहरूको संख्या ६५८ जना रहेको छ, जुन संख्या कुल जनसंख्याको तुलनामा खासै ठूलो संख्या भने चाहि होइन । जुनसुकै परिवार वा समाजमा यस्तो जनसंख्या जति बढी हुन्छ त्यति नै पारिवारिक तथा आर्थिक व्ययभार बढेर जान्छ । तर यिनीहरू भित्र लुकेर रहेको प्रतिभा, क्षमता र शीपको अभिबृद्धि गर्न सकेमा घरपरिवार र समाजकै लागि उदाहरणीय बन्न सक्छन् । यस नगरपालिकाको अशक्ततासम्बन्धी विवरण तलको तालिकामा दिएको छ ।

तालिका नं. २७

नगरपालिका भित्रको शारिरिक तथा मानसिक असक्तताको विवरण

सि.नं.	शारिरिक तथा मानसिक अवस्था	पुरूष	महिला	जम्मा
१	शरिरिक	१३७	१०८	२४५
२	दृष्टि सम्वन्धी	४३	४७	९०
३	स्वर बोलाई सम्बन्धी	४४	४०	८४
४	सुनाई तथा दृष्टि सम्वन्धी	७	४	११
५	बोलाई सम्वन्धी	४७	६२	१०९
६	मानसिक	२६	२२	४८
७	अन्य	४६	२५	७१
जम्मा		३५०	३०८	६५८

श्रोतः जनगणना प्रतिवेदन, २०६८ ।

माथिको तालिकामा यस नगरपालिकाका अशक्त मानिसहरूको विवरण देखाइएको छ, जसमा जम्मा ६५८ जना मानिसहरू विभिन्न प्रकारले अशक्त अवस्थामा रहेका देखिन्छन् । यस नगरपालिकाका अशक्ततामा पनि शारीरिक, मानशिक, दृष्टिसम्बन्धी, श्रवणसम्बन्धी र अन्य प्रकारका अशक्तता पर्दछन् । विशेष गरी यस गाविसमा शारीरिक अशक्तताको संख्या अन्य प्रकारका अशक्तताका तुलनामा ज्यादा रहेको देखिन्छ । यस नगरपालिकाको अशक्ततासम्बन्धी विवरण तलको लेखाचित्रमा पनि दिइएको छ ।

रेखाचित्र नं. ५
अशक्ततासम्बन्धी विवरण

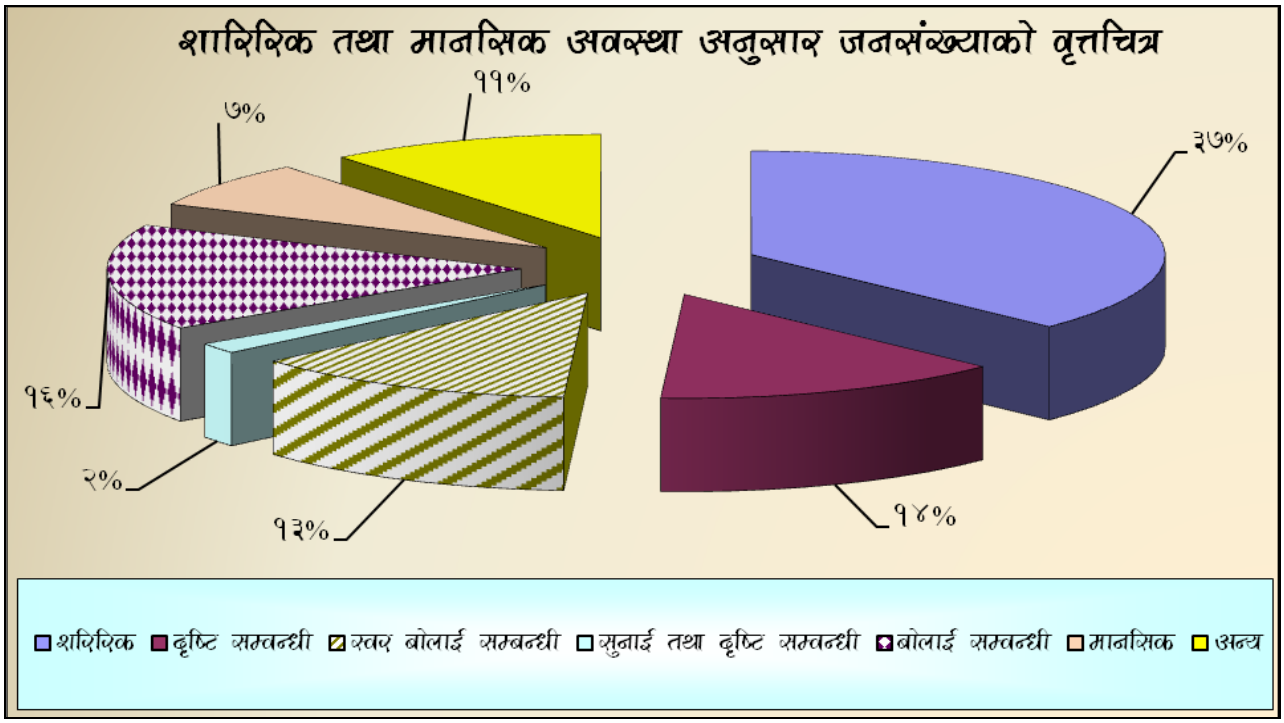

माथिको लेखाचित्रमा देखाइएअनुसार यस नगरपालिकामा शारीरिक अशक्त भएका ३७ प्रतिशत, स्वर र बोलीसम्बन्धी १३ प्रतिशत तथा दृष्टिसम्बन्धी १४ प्रतिशत अशक्त रहेका छन् । यिनीहरूमा केहीले अशक्तताको परिचयपत्र लिएको देखिन्छ भने अन्य केहीले चाहिं परिचयपत्र लिएका छैनन् ।

३.१.११ वैबाहिक विवरण

जनसंख्याको अवयवमा वैवाहिक स्थितिले महत्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गर्ने गर्दछ । यसमा विशेषगरी बाल विवाहलाई निरूत्साहित गर्न आवश्यक हुने गर्दछ । बाल बिवाहलाई कानुनत अपराध मानिए पनि समाजमा प्रचलित कुप्रथा र अपचलनका कारण कतिपय समुदायमा लुकीछिपी बाल विवाह गर्ने चलन रहेको हुन्छ । बाल विवाहका कारण विशेषगरी महिलाहरूमा स्वास्थ्य र सामाजिक स्थितिमा नकारात्मक अशर पर्ने गर्दछ । तसर्थ बाल विवाहलाई सभ्य समाजमा निरूत्साहित गर्ने गरिन्छ । सुनसरीको रामधुनी नगरपालिकाको विवाहको अवस्थालाई तलको तालिकामा दिइएको छ ।

तालिका नं. २८

औषत विवाह हुँदाको उमेर

सि. नं.	लिङ्ग	विवाह हुदाँको औषत उमेर
१	पुरूष	२१.२८
२	महिला	१७.८२

श्रोतः जनगणना प्रतिवेदन, २०६८ ।

माथिको तालिकामा दिइएअनुसार यस नगरपालिकामा विवाह हुँदाको उमेर पुरूषको केही ज्यादा र महिलाको भने कम रहेको देखिन्छ । यस नगरपालिकामा पुरूषको २१.२८ वर्षमा र महिलाको भने १७.८२ वर्षको उमेरमा विवाह हुने गरेको पाइन्छ । यो विवाह हुने औषत उमेरमात्र हो । तसर्थ यस नगरपालिका भित्र केही मात्रामा बालविवाहको पनि चलन रहेको पाइएको छ ।

सुनसरीको रामधुनी नगरपालिकामा विवाहका विविध स्वरूपहरू पाइएका छन् । यसमा एक विवाह भएका, बहुविवाह भएका, विवाह नभएका तथा विवाह विच्छेद भएकासम्म पर्दछन् । यस नगरपालिकाको विवाहको अवस्थालाई तलको तालिकामा दिइएको छ ।

तालिका नं. २९

विवाहको अवस्था

सि.नं.	वैवाहिक अवस्था	लिङ्ग		जम्मा
		पुरूष	महिला	
१	अविवाहित	७८०५	७४४०	१५२४५
२	विवाहित	१०५५७	१४७६१	२५३१८
३	वहुविवाह	५०४	६४	५६८
४	पुनविवाह	२९९	१७४	४७३
५	विधुर विधुवा	२६१	८२५	१०८६
६	सम्वन्ध विच्छेद	१३	२६	३९
७	छुट्टाछुट्टै वसेको	१७	५१	६८
	जम्मा	१९४५६	२३३४१	४२७९७

श्रोतः जनगणना प्रतिवेदन, २०६८ ।

माथिको तालिकामा दिइए अनुसार सुनसरीको रामधुनी नगरपालिकामा अविवाहिताको संख्या १५२४५ जना र विवाहिताको संख्या २५३१८ जना छ । यहाँ बहुविवाह हुनेको संख्या भने ५६८ जना देखिन्छ । यसैगरी पुनविवाह गर्ने ४७३ जना र विधुर तथा विधुवाको संख्या १०८६ जना रहेको छ । सम्बन्ध विच्छेद गर्ने ३९ जना र छुट्टाछुट्टै बसेका मानिसहरूको संख्या ६८ जना छ ।

खण्ड दुई
३.२ घरायसी तथा पारिवारिक विवरण

३.२.१ घरको स्वामित्व र किसिम

घरायसी विवरण घरपरिवारसँग सम्बन्धित हुने गर्दछ । सुविधासम्पन्न घरमा बस्ने मानिस स्वाथ्यका दृष्टिकोणबाट केही स्वस्थ्य हुने गर्दछ । अव्यवस्थित घरमा बस्नाले अनेक प्रकारका रोगव्याधिको सामना गर्नुपर्दछ । जस्तो घरमा पशुहरू बाँध्ने र शौचालय निर्माण गर्ने ठाउँ निश्चित भएमा यसले पारिवारिक स्वास्थ्यमा सकारात्मक प्रभाव पार्दछ । सुनसरी जिल्लाको रामधुनी नगरपालिकामा मानिसहरूका घरहरू विभिन्न प्रकारका स्वामित्व भएका छन् । यहाँका कतिपय घरहरू आफ्ना नीजि छन् भने अन्य कतिपय भाडाका घर पनि छन् । यस नगरपालिकामा अन्य प्रकारका घरहरू पनि रहेकाले तिनीहरू जम्मा तीन प्रकारका स्वामित्वमा रहेका देखिन्छन् । यस नगरपालिकामा सवैभन्दा ज्यादा घर आफ्नै स्वामित्वका छन् । यस नगरपालिकामा नीजि स्वामित्वमा रहेका घरहरूको संख्या १०८५५ छ । यता भाडाका र अन्य प्रकारको स्वामित्वका घरहरूको संख्या भने कमिक रूपमा ४९९ र २०२ वटा छन् । यसलाई तलको तालिकामा पनि दिइएको छ ।

तालिका नं. ३०

वडा अनुसार घर परिवारले प्रयोग गरेको घरको स्वामित्व

वडा नं.	घरको स्वामित्व				जम्मा
	आफ्नै	भाडामा	संस्थागत	अन्य	
१	१२२१	१६६	३	७	१३९७
२	११३५	८	१७	८	११६८
३	१२७१	५७	२	२	१३३२
४	११९१	१३	०	३	१२०७
५	१०३०	२०३	९	१	१२४३
६	१४६७	२८	३	१५	१५१३
७	१५२७	१४	१	३७	१५७९
८	८७५	८	०	७	८९०
९	११३८	२	०	२२	११६२
जम्मा	१०८५५	४९९	३५	१०२	११४९१

श्रोतः जनगणना प्रतिवेदन, २०६८ ।

माथिको तालिकामा देखाइएअनुसार यस नगरपालिकाका घरहरू निजी, भाडाका, संस्थागत र अन्य गरी जम्मा चार प्रकारका छन् । यिनमा निजी घर परिवारको संख्या सवैभन्दा धेरै १०८५५ वटा छन् भने सवैभन्दा कम घर संस्थागत ३५ वटा छन् । यता अन्य प्रकारका घरको संख्या भने १०२ वटा छ । यस नगरपालिकामा भाडाका घरको संख्या ४९९ छ ।

तालिका नं. ३१

वडा अनुसार घर परिवारले प्रयोग गरेको घरको जगको प्रकार

वडा नं.	घरको जगको किसिम					जम्मा
	माटो तथा ढुंगा इटा	सिमेन्ट र ढुंगा इटा	सिमेन्ट पिलर	काठको खम्बा	अन्य	
१	३	३४५	३८६	५६८	९५	१३९७
२	१३	१३६	९१	७४५	१८३	११६८
३	१३	४८९	१९६	४९८	१३६	१३३२
४	२७	१११	८७	९०२	८०	१२०७
५	१०५	७३९	१४५	२१४	४०	१२४३

६	७	६६	१४२	११९२	१०६	१५१३
७	८	७२	४४	१३९५	६०	१५७९
८	२	२५	१३७	६४२	८४	८९०
९	६७	६५	७६	७५४	२००	११६२
जम्मा	२४५	२०४८	१३०४	६९१०	९८४	११४९१

श्रोतः जनगणना प्रतिवेदन, २०६८ ।

माथिको तालिकामा देखाइएअनुसार यस नगरपालिकाका घरका जग विविध प्रकारले बनेका छन् । यिनमा सवैभन्दा धेरै काठको खम्बा भएका घर छन्, जसको संख्या ६९१० वटा छन् । यसैगरी सिमेन्टको पिलर भएका घरको संख्या १३०४ छ । यहाँका २४५ वटा घरका जग भने ढुंगा, इँटा र माटोले बनेका छन् ।

रामधुनी नगरपालिकाका घरहरूको पर्खालको किसिमलाई पनि वर्गिकरण गरिएको छ । यहाँ सवैभन्दा ज्यादा घरहरू बाँसको टाटीले बारिएका छन् । यस नगरपालिकामा यस्ता घरहरूको संख्या ७८३३ वटा छ । यता काठको घेराबेरा भएका घरको संख्या भने ७०३ वटा रहेको छ । सिमेन्ट, ढुंगा र इँटाको पर्खाल भएका घरको संख्याचाहिं यस नगरपालिकामा २६११ वटा रहेको देखिन्छ । यसलाई तलको तालिकामा पनि देखाइएको छ ।

तालिका नं. ३२
वडा अनुसार घरको वाहिरी गारोको प्रकार

वडा नं.	घरको बाहिरी गाह्रोको किसिम					जम्मा
	माटो र ढुंगा इटा	सिमेन्ट र ढुंगा इटा	काठ	बास	अन्य	
१	४	६२१	५	७५६	११	१३९७
२	११	१५१	१	९९४	११	११६८
३	८	४८२	१८	८१८	६	१३३२
४	५	१२७	२०	१०४०	१५	१२०७
५	८४	८४४	३४	२६९	१२	१२४३
६	२६	१२९	८५	१२५१	२२	१५१३
७	२	१००	५२९	९३३	१५	१५७९
८	३३	५१	८	७९३	५	८९०
९	५५	१०६	३	९७९	१९	११६२
जम्मा	२२८	२६११	७०३	७८३३	११६	११४९१

श्रोतः जनगणना प्रतिवेदन, २०६८ ।

माथिको तालिकामा देखाइएअनुसार यस नगरपालिकाका घरका पर्खाल या गारो विविध प्रकारले बनेका छन् । यिनमा सवैभन्दा धेरै बाँसको टाटीबाट घेराबेरा बनेका घरहरू १२५१ वटा वडा नं. ६ मा छन् । यसैगरी बाँसको घेरा भएका सवैभन्दा कम घरहरूको संख्या भने वडा नं. ५ मा २६९ वटा घरहरू छन् । बाँस सस्तो र सर्वशुलभ वस्तु भएको हुनाले मानिसहरूले यसलाई घेराबारा गर्ने काममा ज्यादा मात्रामा प्रयोग गर्ने गरेका हुन् । माटो, इँटा र ढुंगाको पर्खाल भएका सवभन्दा थोरै घर वडा नं. ७ मा २ वटा छन् । अन्य प्रकारका वस्तुले घेराबेरा गरिएका घरको संख्या भने ११६ छ ।

३.२.२ घरको छाना

घरको छानाले घरको तथा त्यहाँ बस्ने परिवारको अवस्था दर्साउने गर्दछ । सम्पन्न मानिसहरूले घरको छानो पनि स्थायी प्रकृतिको लगाउने गर्दछन् भने आर्थिक रूपमा कम्जोर परिवारका मानिसहरूले सस्तो या फुसको छाना लगाउनु पर्ने बाध्यता रहन्छ । यसरी घरको छानोले अन्य विषयवस्तुका साथमा मानिसको आर्थिक अवस्थालाई पनि झल्काउने गर्दछ । यहाँ सुनसरीको रामधुनी नगरपालिकाका घरको छानाको प्रकार पनि विश्लेषण गरिएको छ । यस नगरपालिकाको घरको छानाको प्रकारलाई तलको तालिकामा पनि देखाइएको छ ।

तालिका नं. ३३
वडा अनुसार घर परिवारले प्रयोग गरेको घरको छानाको प्रकार

वडा नं.	घरको छानाको किसिम				जम्मा
	पराल खर	जस्ता	ढलान	अन्य	
१	६८	८८५	४१२	३२	१३९७
२	१४७	९५४	६१	६	११६८
३	१३०	९३०	२५७	१५	१३३२
४	३९८	७४५	४५	१९	१२०७
५	१८	६१०	५९६	१९	१२४३
६	३५३	१०९१	४१	२८	१५१३
७	३३१	११६३	४२	४३	१५७९
८	२५०	६२३	४	१३	८९०
९	३६०	७५६	२५	२१	११६२
जम्मा	२०५५	७७५७	१४८३	१९६	११४९१

श्रोतः जनगणना प्रतिवेदन, २०६८ ।

माथिको तालिकामा देखाइएअनुसार यस नगरपालिकाका घरको छानो विविध प्रकारले बनेका छन् । यिनमा सवैभन्दा धेरै जस्तापाताबाट छानो बनेका घरहरू ७७५७ वटा छन् । जस्ता पाताका छाना भएका सवैभन्दा धेरै घर वडा नं. ७ मा ११६३ वटा छन् । यसैगरी जस्ता पाताको छाना भएका सवैभन्दा कम भने वडा नं. ५ मा ६१० वटा घरहरू छन् । पराल र खरको छाना भएका सवभन्दा थोरै घर वडा नं. ५ मा १८ वटा तथा सवैभन्दा धेरै भने वडा नं. ४ मा ३९८ वटा घरहरू छन् । यस नगरपालिकामा छत ढलान भएका घरको संख्या भने १४८३ वटा छ । यता अन्य प्रकारका छाना भएका घरको संख्या १९६ वटा छ । सिमेन्ट र गिट्टीले छत ढलान गरिएका घरहरू सवैभन्दा धेरै वडा नं. ५ मा जम्मा ५९६ वटा छन् । यस्तै पक्की छत भएका सवैभन्दा कम घर भने वडा नं. ८ मा ४ वटामात्र छन् ।

३.२.३ खानेपानी

स्वच्छ खोनपानी खान पाउनु पर्ने कुरा सबै नागरिकको नैसर्गिक अधिकार हो । तर नेपालको सवै भागमा यस्तो खानेपानीको व्यवस्था हुन सकेको छैन । नेपाल तराईको अधिकांश भागमा भने ट्युवेलको पानी प्रयोगमा ल्याईएको पाइन्छ । ट्यूवेलको पानी स्वास्थ्यकर भए नभएको कुरा परीक्षण गरेरमात्र पत्ता लगाउन सकिन्छ । तर सवै ठाउँका ट्यूबेलको पानी परीक्षण गरिएको पाइँदैन । अन्य विकल्प नभएसम्म मानिसहरूले यस्तो पानी खान बाध्य हुने गर्दछन् । सुनसरीको रामधुनी नगरपालिकामा हालसम्म पनि १०८२३ घर परिवारले ट्यूवेलको पानी प्रयोग गर्ने गरेका छन् । यस नगरपालिकाका १७२ घरपरिवारले भने अन्य स्रोतको पानी खानेपानीका रूपमा प्रयोग गर्ने गरेका छन् । यसलाई तलको तालिकामा पनि प्रस्तुत गरिएको छ ।

तालिका नं. ३४
वडा अनुसार खाने पानीको श्रोत अनुसार घर परिवारको वर्गिकरण

वडा नं.	पिउने पानीको स्रोत				जम्मा
	धारा	टुवेल कल	इनार कुवा	अन्य	
१	२२	१३५६	५	१४	१३९७
२	३	११५७	६	२	११६८
३	१९	१३०३	८	२	१३३२
४	९	११५८	५	३५	१२०७
५	४६	११८६	४	७	१२४३
६	७	१४८१	१६	९	१५१३
७	२५०	११६५	७४	९०	१५७९
८	१६	८६७	२	५	८९०
९	२	११५०	२	८	११६२
जम्मा	३७४	१०८२३	१२२	१७२	११४९१

श्रोतः जनगणना प्रतिवेदन, २०६८ ।

माथिको तालिकामा देखाइए अनुसार यस नगरपालिकाका अधिकांश घरपरिवार खानेपानीको लागि ट्यूवेलमा नै निर्भर रहेका छन् । ट्यूवेलको पानी स्वास्थ्यको दृष्टिकोणले खानयोग्य छ वा छैन भन्ने कुरा अध्ययनको विषय हुन सक्छ । तापनि यसमा आश्रित कुल घरपरिवार अति धेरै या १०८२३ परिवार रहेको छ । यता १२२ घरपरिवार भने हालसम्म पनि इनार र कुवाका साथमा अन्य स्रोतको पानी खाने गर्दछन् । स्वास्थ्यको हिसाबले इनार वा कुवाको भन्दा ट्यूवेलको पानी राम्रो मानिन्छ । यस तथ्यांकले के पुष्टि गर्दछ भने सामान्य ट्यूवेलको पानीसम्म खान नपाउने घरपरिवार पनि यस नगरपालिकाभित्र रहेकाले स्वच्छ खानेपानीको व्यवस्था हुन आवश्यक देखिन्छ ।

३.२.४ इन्धनको स्रोत

इन्धनमा खाना पकाउने दाउरा, ग्याँस, गोबरग्याँस र मट्टितेलदेखि गाडी चलाउने तेलसम्म पनि पर्दछन् । रामधुनी नगरपालिकाका मानिसहरूले बाल्ने बत्तिका साथमा खाना पकाउने इन्धनका रूपमा पनि विभिन्न प्रकारका श्रोतहरूको प्रयोग गर्ने गरेका छन् । विशेषगरी बाल्ने बत्तिका रूपमा भने यहाँका मानिसहरूले बिजुली, मट्टीतेल, सोलर र अन्य इन्धनको स्रोतलाई प्रयोगमा ल्याउने गरेको पाइन्छ ।

रामधुनी नगरपालिकाका मानिसहरूले विभिन्न प्रकारका इन्धनका स्रोतलाई खाना पकाउने काममा प्रयोग गर्ने गरेको पाइन्छ । यहाँका खाना पकाउन प्रयोग हुने इन्धनहरूमा मुख्य रूपमा दाउरा, ग्याँस, मट्टितेल, गुइँठा र गोबरग्याँस पर्दछन् । अहिले पनि यहाँका ७३५४ घरपरिवारले खाना पकाउनको लागि दाउरालाई नै प्रयोगमा ल्याएको पाइन्छ । यस नगरपालिकामा केही सामुदायिक वनहरू छन् । यसैगरी खेतवारीमा दाउराका श्रोतका रूपमा विरूवाहरू लगाएर तथा दाउरा खरिद गरेर पनि केही मानिसले खाना पकाउने इन्धनका रूपमा दाउरानै प्रयोग गर्ने गर्दछन् । यससम्बन्धी थप विवरण तलको तालिकामा दिइएको छ ।

तालिका नं. ३५
वडा अनुसार खाना पकाउने मुख्य इन्धनको श्रोत

वडा नं.	खाना पकाउने इन्धनको मुख्य श्रोत						जम्मा
	दाउरा	मट्टीतेल	ग्यास	गोबरग्यास	गुइँठा	अन्य	
१	६४१	८	४५८	३८	२३७	१५	१३९७
२	५३०	५	४२	४५	५२५	२१	११६८

३	७२९	३	३०२	१०३	१८६	९	१३३२
४	९१३	३	७२	१३३	७८	८	१२०७
५	४७९	९	६६२	५८	२७	८	१२४३
६	१०८५	१६	९४	६४	२४७	७	१५१३
७	१४५३	५	५२	३९	२१	९	१५७९
८	७९५	६	१०	३७	३७	५	८९०
९	७२९	१०	३१	६६	२६५	६१	११६२
जम्मा	७३५४	६५	१७२३	५८३	१६२३	१४३	११४९१

श्रोतः जनगणना प्रतिवेदन, २०६८ ।

माथिको तालिकामा देखाइए अनुसार यस नगरपालिकाका जम्मा ११४९१ घरपरिवारमध्ये ७३५४ घरपरिवारले दाउरामा नै खाना पकाउने गरेको देखिन्छ । खाना तयारीको लागि इन्धनको परम्परागत स्रोत गुईंठाको उपयोग गर्ने घरपरिवार संख्या अझ पनि निकै ठूलो छ । यस नगरपालिकामा गुईंठालाई खाना पकाउने काममा प्रयोग गर्ने घरपरिवार संख्या १६२३ रहेको छ । यसैगरी एलपी ग्यास प्रयोग गर्ने घरपरिवार १७२३ वटा र गोबरग्यास प्रयोग गर्ने घरपरिवार ५८३ वटामात्र छन् । यस नगरपालिकामा अहिले पनि दाउरा र गुइँठा बनाएर खाना बनाउने इन्धनका रूपमा प्रयोग गर्ने घरपरिवार संख्या सवैभन्दा धेरै छ ।

तालिका नं. ३६

वडा अनुसार तथा वत्ती बाल्ने इन्धनको श्रोत

वडा नं.	बत्ति श्रोत			अन्य	जम्मा
	बिजुली	मट्टीतेल	सोलर		
१	१२५४	११७	११	१५	१३९७
२	९७३	१८६	५	४	११६८
३	१२०२	१२४	३	३	१३३२
४	१०२७	१५८	९	१३	१२०७
५	११९४	४०	०	९	१२४३
६	११९९	२९६	७	११	१५१३
७	१३०६	२६४	०	९	१५७९
८	५९५	२७९	१०	६	८९०
९	७९७	३५४	४	७	११६२
जम्मा	९५४७	१८१८	४९	७७	११४९१

श्रोतः जनगणना प्रतिवेदन, २०६८ ।

माथिको तालिकामा देखाइए अनुसार यस नगरपालिकाका अधिकांश घरपरिवारले बिजुलीलाई बत्तिको मुख्य स्रोत बनाएका छन् । यहाँका ११४९१ घरपरिवार मध्येका ९५४७ घरपरिवारले विजुलीलाई बत्तिको स्रोतका रूपमा लिएको देखिन्छ । यसैगरी १८१८ परिवारले मट्टीतेल र ४९ परिवारले भने सोलरलाई बिजुली या बत्तीको मुख्य स्रोतका रूपमा प्रयोग गरेको पाइएको छ । यता ७७ परिवारले चाहिं अन्य स्रोतलाई नै बत्तिका रूपमा प्रयोग गरेको पाइन्छ । यस नगरपालिकामा बिजुलीबत्तीको प्रयोग गर्ने घरपरिवार संख्या दिनानुदिन बढ्दै गएको छ । यसले गर्दा मट्टीतेल र अन्य प्रकारका बत्तीको प्रयोग घट्तो अवस्थामा रहेको छ ।

३.२.५ शौचालयको व्यवस्था

शौचालयको व्यवस्थापनले जनश्वास्थ्यमा प्रत्यक्ष रूपमा प्रभाव पार्ने गर्दछ । दिसाबाट मानिसहरूमा हैजा लगायतका रोगहरू फैलने गर्दछन् भने यसको उचित व्यवस्थापन नगरिएको खण्डमा जल, वायु र जमिन प्रदुषण हुने गर्दछ । तसर्थ शौचालयको व्यवस्थालाई पनि नगरपालिकाहरूले महत्वपूर्ण सूचनाका रूपमा लिने गरेका छन् । सुनसरीको रामधुनी नगरपालिकाका केही वडाहरू हालसम्ममा खुला दिसामुक्त घोषणा गरिएका छन् भने अन्य कतिपय वडामा भने चर्पी निर्माण कार्य हुँदैछ । वि.सं. २०६८ सालको जनगणना अनुसारको यस नगरपालिकाको शौचालयको अवस्थालाई तलको तालिकामा पनि देखाइएको छ ।

तालिका नं. ३७
वडा अनुसार तथा चर्पीको प्रकार अनुसार घर परिवारको वर्गिकरण

वडा नं.	शौचालयको सुविधा			जम्मा
	विकसित चर्पी	साधारण चर्पी	शौचालय नभएको	
१	७६९	५५०	७८	१३९७
२	४५०	६२८	९०	११६८
३	७१६	५४८	६८	१३३२
४	३९०	७६३	५४	१२०७
५	८४९	३८४	१०	१२४३
६	३६५	११११	३७	१५१३
७	३६३	११५४	६२	१५७९
८	२०७	५७३	११०	८९०
९	१३६	८३७	१८९	११६२
जम्मा	४२४५	६५४८	६९८	११४९१

रामधुनी नगरपालिका ।

माथिको तालिकामा देखाइए अनुसार सुनसरीको रामधुनी नगरपालिकाका ४२४५ घर परिवारमा विकसित चर्पी बनेका देखिन्छन् । यता साधारण प्रकारका चर्पीहरू भने २०१८ वटा घरमा बनेका देखिन्छन् । यस नगरपालिकाका ५२२८ घरमा भने चर्पी नभएको देखिन्छ । तर जनगणना भएपछि पनि विभिन्न वडाहरूमा थुप्रैको संख्यामा चर्पीहरू पनि बनेका हुनाले यस तथ्यांकमा केही परिवर्तन आएको छ । साथै चर्पी नभएका घरहरू सवै वडामा देखाइए पनि हाल आएर केही वडाका सवै घरमा चर्पी बनेका छन् । हाल आएर शौचालय निर्माण गर्ने कार्यलाई तिब्र गति दिइएको छ । यसै क्रममा केही वडाहरू भने खुला दिसामुक्त क्षेत्र पनि घोषणा भएका छन् ।

३.२.६ महिलाका नाममा घर

महिला अधिकारको सवालमा महिलाको सम्पत्तिले पनि ठूलो योगदान दिने गर्दछ । महिलाको नाममा घरजमिन भएमा परिवारमा तिनको हैसियत मज्बूत भएको मानिन्छ भने तिनका नाममा घरजग्गा र सम्पत्ति नभएमा यसले महिला अधिकारलाई पनि कुण्ठित पार्न सक्तछ । आफ्नो अधिकारमा घर र जमिन भएमा महिलाहरूले आफूलाई आवश्यकता पर्दा त्यस्तो सम्पत्ति बेचबिखन गरी काम चलाउन सक्तछन् भने आफ्नो नाममा सम्पत्ति नभएमा तिनीहरूलाई यस्तो अधिकार रहँदैन । तसर्थ महिलाको अधिकारका क्षेत्रमा तिनका नाममा रहेको सम्पत्तिको निकै ठूलो भूमिका हुने गर्दछ ।

सुनसरीको रामधुनी नगरपालिकाका केही परिवारमा महिलाका नाममा पनि घरजग्गा राखिएको देखिन्छ । यस नगरपालिकाका २३५३ परिवारले महिलाका नाममा घरजग्गा राखेका छन् भने ४३५८ परिवारले भने महिलाका नाममा जग्गामात्र राखेका छन् । आफ्नो नाममा घर र जग्गा भएका

महिलाहरू महिला हिंसाका सिकार कम मात्र हुने गरेका छन् । तर आर्थिक अधिकार नभएका महिलामाथि हिंसा पनि ज्यादा हुने गरेको पाइन्छ । यस नगरपालिकाको महिलाका नामको घरजग्गा भएनभएको विवरण तलको तालिकामा पनि दिइएको छ ।

तालिका नं. ३८
वडा अनुसार महिलाका नाममा घर भएका परिवार संख्या

वडा नं.	घर जग्गा	जग्गा	जग्गा नभएको	उल्लेख नभएको	जम्मा
१	३८०	५७९	८१५	३	१३९७
२	१६८	४३२	७३०	६	११६८
३	३१०	५५२	७७९	१	१३३२
४	१९८	४४५	७४२	२०	१२०७
५	४१६	६३५	६०४	४	१२४३
६	१९१	४६३	१०४९	१	१५१३
७	२९३	५४१	१०२७	११	१५७९
८	२२१	३२९	५५७	४	८९०
९	१७६	३८२	७७०	१०	११६२
जम्मा	२३५३	४३५८	७०७३	६०	११४९१

श्रोतः जनगणना प्रतिवेदन, २०६८ ।

माथिको तालिकामा देखाइए अनुसार यस नगरपालिकाका महिलाको नाममा घरजग्गा राख्ने सवैभन्दा धेरै परिवार वडा नं. १ मा ३८० परिवार रहेको छ । यसैगरी यस्तो सवैभन्दा कम परिवार संख्या भने वडा नं. ९ मा १७६ वटा छन् । यता महिलाका नाममा घरजग्गा नराख्ने धेरै वडा नं. ६ मा १०४९ परिवार छन् ।

३.२.७ साधन र सुविधाको प्रयोग

आधुनिक युगमा यातायात र संचारको द्रुत गतिमा विकास भएर गएको छ । तसर्थ मानिसहरूले दिनहुँजसो नयाँनयाँ प्रकारका साधनको प्रयोग गर्ने गरेका छन् । मानिसहरूले ज्यादा उपयोग गर्ने साधन र सुविधामा संचार, यातायात र मनोरन्जनका साधन प्रमुख छन् । सुनसरीको रामधुनी नगरपालिकाको साधन र सुविधाको प्रयोगको अवस्थालाई तलको तालिकामा देखाइएको छ ।

तालिका नं. ३९
वडा अनुसार घरपरिवारमा विभिन्न सुविधा भएका परिवारको प्रतिशत

सि.नं.	सुविधाको साधान	भएको घरपरिवार संख्या	नभएको घरपरिवार संख्या	जम्मा
१	रेडिया	४६५६	६८३५	११४९१
२	टेलिभिजन	८१७३	३३१८	११४९१
३	केवल टि.भि.	१०२८	१०४६३	११४९१
४	कम्प्यूटर	४०९	७७६६	८१७५
५	इन्टरनेट	७७	११४१४	११४९१
६	टेलिफोन	४१६	११०७५	११४९१
७	मोबाइल	८७२६	२७६५	११४९१
८	मोटर	१७३	११३१८	११४९१
९	मोटरसाइकल	१२५९	१०२३२	११४९१
१०	साइकल	१०२१५	१२७६	११४९१
११	फ्रिज	६६१	१०८३०	११४९१

श्रोतः जनगणना प्रतिवेदन, २०६८ ।

माथिको तालिकामा देखाइए अनुसार सुनसरीको रामधुनी नगरपालिकाका विभिन्न घरपरिवार मध्ये सवैभन्दा ज्यादा परिवारमा भएको साधन साईकल हो । यस नगरपालिकाका जम्मा १०२१५ घरपरिवारमा साइकल रहेको छ । यता मोबायल फोन भने ८७२६ परिवारमा रहेको देखिन्छ । हाल आएर मोवायल फोनको प्रयोग दिनानुदिन बढ्दै गएले यस्तो फोन प्रयोग कर्ताको संख्या एक्कासी बढेर गएको छ । प्राय मोबायल फोन नहुने घरपरिवारको संख्या अति न्यून छ । एकै परिवारका पनि थुप्रै सदस्यहरूका हातमा मोबायल फोनहरू रहेका छन् । यता फ्रिज, मोटर, कम्प्यूटर र इन्टरनेट चलाउने घरपरिवारको संख्या पनि दिनानुदिन बढ्दै गएको छ ।

खण्ड तीन

३.३ विविध विवरणहरू

सुनसरीको रामधुनी नगरपालिका जिल्लाको मध्य भागमा अवस्थित छ । पूर्वपश्चिम राजमार्ग बीचै भागबाट गएको यो नगरपालिकाका उत्तरतिर धरान उपमहानगरपालिका र पूर्वतिर इटहरी उपमहानगरपालिका तथा पश्चिममा बराहनगरपालिका तथा दक्षिणमा भने इनरूवा नगरपालिकाहरू पर्दछन् । रामधुनी नगरपालिकामा ९ वटा वडाहरू छन्, जुन रामधुनी भाषी नगरपालिकामा बक्लौरी गाविस पूरै र डुम्राहाका पाँचवटा वडाहरू थप गरी निर्माण गरिएको हो । यसको सवै भूभाग तराईमा पर्दछ । उर्बर माटो र भूमिगत पानीको स्रोत रहेको यस नगरपालिकाको पश्चिमी भागबाट सुनसरी खोला बगेको छ । यसको नाम यस नगरपालिकाभित्र पर्ने धार्मिक स्थल रामधुनीको नामका आधारमा राखिएको हो । यस नगरपालिकाका विविध विवरणहरू तलका तालिकाहरूमा दिइएका छन् ।

३.३.१ अपांगता परिचयपत्र लिएका बालबालिकाको विवरण

सुनसरीको रामधुनी नगरपालिकामा विभिन्न प्रकारका अशक्त व्यक्तिहरू रहेका छन् । तिनीहरूको अशक्तताको अवस्था पनि विविध प्रकारको रहेको पाइन्छ । यस नगरपालिकाको अशक्तताको विवरण तलको तालिकामा दिइएको छ ।

तालिका नं. ४०
अशक्तताको विवरण

क्र.स.	विवरण	संख्या		
		बालिका	बालक	जम्मा
१	पूर्ण अशक्त अपांगता (रातो रंगको)	२७	५०	७७
२	अति अशक्त अपांगता परिचयपत्र (निलो रंगको)	४९	६७	११६
३	मध्यम अशक्त अपांगता पहेंलो रंगको)	०	०	०
४	सामान्य अशक्त अपांगता सेतो रंगको)	०	०	०
जम्मा		७६	११७	१९३

श्रोतः जिल्ला समन्वय समिति, सुनसरी ।

यस नगरपालिकामा मध्यम र सामान्य प्रकारका अपांगहरू पनि छन् । तर तिनीहरूको भने लेखाजोखा गरिएको छैन । यहाँ पूर्ण अशक्त तथा अतिअशक्तको मात्र लेखाजोखा गरिएको छ र तिनीहरूलाई रातो र निलो रंगको कार्ड पनि वितरण गरिएको छ । यस नगरपालिकामा अशक्त बालिका जम्मा ७६ जना र बालक भने ११७ जना गरी जम्मा १९३ जना छन् । यसमा दुवै वर्गका अशक्त पर्दछन् ।

३.३.२ खाद्यान्न आत्मनिर्भरताको अवस्था

यस नगरपालिकाका मानिसहरूको मुख्य पेशा कृषिनै हो । तसर्थ कृषिको विकासका लागि नेपाल सरकारका तर्फबाट पनि निकै ठूलो प्रयास भएको छ । यता हाम्रो कृषि प्रणालि भने अहिलेसम्म पनि व्यवसायिक बन्न सकेको छैन । हामीले जीविका खेतीलाई नै अहिले पनि अंगिकार गरेका छौं । तसर्थ सालभर कृषि कार्य गरेर पनि खान नपुग्ने कृषकको संख्या निकै धेरै छ । यस नगरपालिकाको खाद्यान्न आत्मनिर्भरतालाई तलको तालिकामा पनि दिइएको छ ।

तालिका नं. ४१
खाद्यान्न आत्मनिर्भरताको अवस्था

क्रस	आद्यान्न उपलब्धताका आधारमा परिवार संख्या	प्रतिशत	कैफियत
१	३ महिनाभन्दा कम खान पुग्ने परिवार	३०	
२	४ देखि ६ महिना खानपुग्ने परिवार	२८	
३	७ देखि ९ महिना खानपुग्ने परिवार	२२	
४	१० देखि १२ महिना खानपुग्ने परिवार	१३	
५	आफ्नो उत्पादनबाट खान पुगेर बेचविखन गर्ने परिवार	७	

श्रोतः नगरपालिका कार्यालय, रामधुनी ।

माथिको तालिकामा दिइए अनुसार यस नगरपालिकाका ३० प्रतिशत मानिसहरूलाई आफ्नो कमाईले ३ महिनासम्ममात्र खान पुग्दछ । यसैगरी ४ देखि ६ महिना खान पुग्ने २८ प्रतिशत छन् भने आफ्नो उत्पादनबाट खान पुगेर बँच्ने या बेचबिखन पनि गर्ने मानिसहरू भने ७ परिवारमात्र रहेका देखिन्छन् ।

३.३.३ परिवारको स्वामित्वमा रहेको जग्गा जमिनसम्बन्धी विवरण

नेपाल कृषिप्रधान देश हो । देशका अधिकांश मानिसहरू कृषि पेशामा नै निर्भर छन् । तर आजसम्म पनि कृषक परिवारका नाममा सिमितमात्र जमिन रहेको देखिन्छ । सुनसरीको रामधुनी नगरपालिकामा पनि कृषकको संख्या अति धेरै छ । तर तिनीहरूका स्वामित्वमा जमिन भने निकै कम रहेको देखिन्छ । यसरी कृषक भएर पनि यहाँका धेरै मानिसलाई आफ्नो उत्पादनले सालभर खान नपुग्ने अवस्था छ । वास्तवमा आफ्नो स्वामित्वमा यथेस्ट जमिन नरहेको तथा भाडामा जमिन लिएर खेतिपाति गर्ने पद्धतिको विकास नभएको हुनाले यस्तो परिस्थितिको सिर्जना भएको हो । कृषकलाई खेतिपातिका लागि जमिनको आवश्यकता पर्दछ । यस नगरपालिकाको कृषकको व्यक्तिगत स्वामित्वमा जमिन रहेनरहेको विवरण तलको तालिकामा दिइएको छ ।

तालिका नं. ४२
जमिनमा परिवारको स्वामित्व

सि.नं.	स्वामित्व		जम्मा घरधुरी	प्रतिशत
	पहाड (रोपनी)	तराई(कठ्ठा)		
१	२ रोपनी भन्दा कम	५कठ्ठा भन्दा कम	११४९	१० प्रतिशत
२	२ देखि ५ रोपनी सम्म	६ देखि १० कठ्ठा सम्म	२२९९	२० प्रतिशत
३	६ देखि १० रोपनी सम्म	११ देखि २० कठ्ठा सम्म	११४९	१० प्रतिशत
४	११ देखि २० रोपनी सम्म	२१ देखि ३० कठ्ठा सम्म	२२९९	२० प्रतिशत
५	२० रोपनी भन्दा माथि	३१ कठ्ठा भन्दा माथि	११४९	१० प्रतिशत

६	जग्गा नै नभएको	जग्गा नै नभएको	३४४६	३० प्रतिशत
७	थाहा नभएको	थाहा नभएको		
जम्मा			११४९१	१००

श्रोतः नगरपालिका कार्यालय रामधुनी ।

माथिको तालिकामा दिइए अनुसार यस नगरपालिकाका आफ्नो स्वामित्वमा ५ कठ्ठाभन्दा कम जमिन हुने घरपरिवार संख्या ११४९ छ । यो संख्या कुल घरपरिवार संख्याको १० प्रतिशत हुन आउँछ । यसैगरी जमिननै नभएका ३० प्रतिशत या ३४४६ परिवार छन् भने ३१ कठ्ठा भन्दा धेरै जमिन हुने भने १० प्रतिशत या ११४९ परिवार छन् ।

३.३.४ आर्थिक वर्ष २०७२।०७३ को पञ्जिकरणको विवरण

पञ्जिकरणको विवरणले नगरपालिकाहरूको विविध प्रकारको वस्तुस्थिति प्रकाशमा ल्याउने गर्दछ । विशेषगरी विभिन्न प्रकारका घटनाहरूलाई पन्जिकरणमा दर्ता गर्ने गरिन्छ । यसले गर्दा आवश्यकता पर्दा घटनाहरूको विवरण सहज रूपमा प्राप्त गर्न सकिन्छ । यस नगरपालिकाको पन्जिकरणको विवरणलाई तलको तालिकामा दिइएको छ ।

तालिका नं. ४३

पञ्जिकरणको विवरण

क्र.सं.	विवरण	२०७२/७३ को जनसंख्या	जम्मा दर्ता संख्या	महिला	पुरूष
१.	जन्म दर्ता		२१२०	१०००	११२०
१.१	५ वर्ष सम्मका		१५००	७४०	७६०
१.२	५ वर्षदेखि १८ वर्ष सम्मका बालबालिका		४९०	२००	२९०
१.३	१८ वर्ष माथिका मानिस		१३०	६०	७०
२	मृत्यु दर्ता		२४५	७३	१७२
३	सम्बन्ध बिच्छेद		१५		
४	बसाईसराई		१२३५		
५	बिबाह दर्ता		१३८३		
५.१	१८ वर्ष भन्दा कम उमेर				
५.२	१८ वर्ष भन्दा माथि				
जम्मा			४९९८	१०७३	१२९२

श्रोतः नगरपालिका कार्यालय, रामधुनी ।

यस नगरपालिकामा आर्थिक वर्ष २०७२।७३ को पन्जिकरणमा विभिन्न प्रकारका दर्ता भएका देखिन्छन् । यिनमा सबैभन्दा ज्यादा जन्म दर्ता भएका छन् भने त्यसपछि विवाह दर्ता र बसाईंसराई भएका छन् । यहाँ जन्मदर्ता बालबालिकालाई विद्यालय पठाउन तथा पछि ठूलो भएपछि नागरिकताको प्रमाणपत्र लिनका लागि पनि आवश्यकता पर्दछ । यसैगरी पैतृक सम्पत्ति नामसारीका लागि मृत्यू दर्ता गर्ने चलन पाइन्छ भने विविध प्रयोजनले बसाईंसराई र विवाह दर्ता गर्ने चलन छ । यस नगरपालिकाको बसाईं सराईमा भने बाहिर जाने र आउने दुवै प्रकारका पर्दछन् ।

३.३.५ आर्थिक वर्ष २०७२।७३ को नागरिकता तथा अन्य सिफारिस

नगरपालिकाहरूमा दर्तामात्र नभएर सिफारिस लिने कार्य पनि गरिन्छ । आफूलाई आवश्यकता पर्ने अनेक प्रकारका सिफारिसहरू नगरपालिकाबाट लिन सकिन्छ । यस नगरपालिकाको आर्थिक वर्ष २०७२।७३ को नागरिकता तथा अन्य प्रकारको सिफारिसको विवरण तलको तालिकामा दिइएको छ ।

तालिका नं. ४४

नागरिकता र अन्य प्रकारको सिफारिस

कस	विवरण	सिफारिस संख्या
१	नागरिकता सिफारिस	१५५५
२	नाता प्रमाणित	१४२
३	अन्य सिफारिस	६१५९
४	नक्सा पास	२६९

श्रोतः नगरपालिका कार्यालय ।

नागरिकताको प्रमाणपत्र लिनका लागि नगरपालिका तथा गाउँविकास समितिहरूको सिफारिस लिन आवश्यक हुने गर्दछ । हालसालै मात्र नगरपालिका तथा गाउँपालिका गठन भएको हुँदा यसमा गाभिएका यस अघिका गाविस र नगरपालिकाहरूले गरेका सिफारिसलाई यस नगरपालिकाको सिफारिस मानिएको छ । यस नगरपालिकामा आर्थिक वर्ष २०७२।७३ मा नागरिकता सिफारिस १५५५ जनाको र नाता प्रमाणित १४२ जनाको भएको छ । यहाँ अन्य प्रकारको सिफारिस भने सबैभन्दा ज्यादा ६१५९ वटा भएको देखिन्छ ।

३.३.६ सामाजिक सुरक्षा भत्ता पाउने विवरण

नेपाल सरकारले नागरिकहरूको हित, सुरक्षा र रक्षाका लागि अनेक प्रकारका अशक्त भएका व्यक्तिलाई भत्ताको व्यवस्था गरेको छ । यसैगरी जेष्ठ नागरिकको सम्मानमा पनि यस्तो भक्ताको व्यवस्था भएको पाइन्छ । यता एकल महिला र विधवाहरूलाई पनि सुरक्षाका लागि भत्ताको व्यवस्था गरिएको देखिन्छ । सुनसरीको यस नगरपालिकाको सामाजिक सुरक्षा भत्ताको विवरण तलको तालिकामा दिइएको छ ।

तालिका नं. ४५

सामाजिक सुरक्षा भत्ता

जेष्ठ नागरिक			दलित जेष्ठ नागरिक			एकल महिला	पूर्ण अपांग			आंशिक अपांग			कूल
म	पु	ज	म	पु	ज	ज	म	पु	ज	म	पु	ज	
७८५	७८७	१५७२	१७९	१८१	३६०	११२९	२७	५०	७७	४९	६७	११६	३२५४

श्रोतः जिल्ला समन्वय समिति, सुनसरी ।

माथिको तालिकामा देखाइए अनुसार यस नगरपालिकाका ३२५४ जना मानिसहरूले विभिन्न प्रकारका भत्ता लिने गरेका छन् । यसमा सबैभन्दा ज्यादा सामाजिक सुरक्षा भत्ता लिने मानिसहरू भने जेष्ठ नागरिक छन् । यस नगरपालिकामा जम्मा १५७२ जना जेष्ठ नागरिकले यस्तो भत्ता लिने गरेको देखिन्छ । यसैगरी सबैभन्दा कम भने पूर्ण अपांग भत्ता लिनेको संख्या छ, जसको संख्या ७७ जनामात्र रहेको पाइएको छ । यस नगरपालिकामा डुम्राहा गाविसका ५ वटा वडामात्र समावेश गरिएका भए

पनि यसमा डुम्राहाका सामाजिक सुरक्षा भत्ता लिने सवैको नाम समावेश भएको छ । आगामी श्रावण महिना देखिमात्र रामधुनी नगरपालिकाको हालको पुनरव्यवस्था अनुसारको सामाजिक सुरक्षा भत्ता लिने मानिसहरूको यथार्थ विवरण आउने गर्दछ । यता एकल महिलाको विवरणमा पनि ६० वर्षभन्दा माथिका एकल महिलाको मात्र विवरण दिइएको छ ।

३.३.७ शैक्षिक संस्था विवरण

विद्यालय तथा महाविद्यालयहरू शिक्षाका केन्द्र हुन् । नेपालको सन्दर्भमा सरकारी, सार्वजनिक र नीजि गरी तीन प्रकारका शैक्षिक संस्थाहरू रहेका छन् । देशका विभिन्न भागमा यस्ता शैक्षिक संस्थाहरू खुलेका छन् । सुनसरीको रामधुनी नगरपालिकामा पनि सरकारी या सामुदायिक र नीजि विद्यालयहरू रहेका छन् । तिनीहरूको विवरण तलको तालिकामा दिइएको छ ।

तालिका नं. ४६

शैक्षिक संस्थाहरू

विवरण	सरकारी	सामुदायिक	नीजि विद्यालय	कूल
प्रावि		१२	४	१६
निमावि		३	४	७
मावि		१०	१६	२६
क्याम्पस		१	०	१
वेद विद्याश्रम		०	०	०
मदरसा		२	०	२
अन्य		२८	२४	५२

श्रोतः जिल्ला शिक्षा कार्यालय, सुनसरी ।

यस नगरपालिकामा पाँचवटा उच्चमाध्यमिक विद्यालय छन् । यहाँ उमाविस सहितका मावि जम्मा २६ वटा छन् । यता निमाविको संख्या ७ वटा छ । यसैगरी नीजि र सामुदायिक दुवै प्रकारका प्राविको संख्या भने १६ वटा रहेको छ । यहाँका माध्यमिक विद्यालयहरूमा मा कक्षा १२ सम्म पठनपाठन गर्ने परिपाटिको विकास भएको छ । यस नगरपालिकामा २ वटा मदरसा पनि छन् । यहाँका उमावि तथा कलेजहरूको नाम तल दिइएको छ ।

क्रस	कलेज या उमाविको नाम	ठेगाना	कार्यक्रम	विद्यार्थी संख्या
१	आदर्श उमावि	बक्लौरी	शिक्षा, मानविकी र व्यवस्थापन	१२६
२	भाषि उमावि	झुम्का	शिक्षा र मानविकी	१३९
३	रामधुनी उमावि	सिंगीया	शिक्षा र मानविकी	१६७
४	जनता उमावि	सिंगीया	शिक्षा, मानविकी र व्यवस्थापन	८६
५	चन्द्रकमल उमावि	डुम्राहा	शिक्षा	६७

श्रोतः जिल्ला शिक्षा कार्यालय, सुनसरी ।

३.३.८ विद्यालयमा अध्ययन गरिरहेका छात्रछात्राको विवरण, २०७३

सुनसरीको रामधुनी नगरपालिकामा विभिन्न २८ वटा सरकारी विद्यालयहरू छन् । यस नगरपालिकामा दर्ता भएका नीजि विद्यालयहरू पनि २४ वटा रहेका देखिन्छन् । यहाँ हालसम्म २ वटा

मदरसा देखिएका छन् । दर्ता नगरी चलाइएका मदरसाको संख्या यसभन्दा केही ज्यादा रहेको छ । यी विद्यालयका विभिन्न कक्षामा अध्ययन गर्ने छात्रा र छात्राको विवरण तलको तालिकामा देखाइएको छ ।

तालिका नं. ४७

विभिन्न कक्षामा अध्ययनरत छात्राछात्रहरूको विवरण

कक्षा	सरकारी विद्यालय			नीजि विद्यालय			जम्मा
	छात्र	छात्रा	जम्मा	छात्र	छात्रा	जम्मा	
१	५५५	६१४	११६९				११६९
२	५५९	५८९	११४८				११४८
३	४९४	५९९	१०९३				१०९३
४	५४७	५६३	१११०				१११०
५	५४६	६०३	११४९				११४९
६	५२३	५५३	१०७६				१०७६
७	५१६	४९३	१००९				१००९
८	५३०	५४३	१०७३				१०७३
९	५६१	५६८	११२९				११२९
१०	५२१	४७८	९९९				९९९
११	२१३	१२६	३३९				३३९
१२	१४१	१०५	२४६				२४६

श्रोतः जिल्ला शिक्षा कार्यालय, सुनसरी ।

माथिको तालिकामा देखाइएअनुसार यस नगरपालिकाका विभिन्न विद्यालयहरूमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूमा प्राय बालक र बालिकाहरूको संख्या अलगअलग प्रकारको रहेको पाइन्छ । तर पनि यिनीहरूको संख्यामा ठूलो अन्तर भने रहेको छैन । यहाँ नीजि विद्यालयहरूमा पनि विद्यार्थी संख्या समान रूपमा रहेको छ । यहाँका सार्वजनिक, नीजि र मदरसा गरी सवै प्रकारका विद्यार्थीको तथ्यांक एकै स्थानमा एकीकरण गरिएको देखिन्छ ।

३.३.९ बालविकास केन्द्रहरू

सुनसरीको रामधुनीमा विभिन्न ३२ वटा बालविकास केन्द्रहरू छन् । तिनमा बालबालिकाको संख्या अलगअलग रहेको देखिन्छ । यस नगरपालिकाको बालविकास केन्द्रको बालबालिका संख्या तलको तालिकामा दिइएको छ ।

तालिका नं. ४८

बालविकास केन्द्रहरुको विवरण

वडा नं.	बाल विकास केन्द्रको जम्मा संख्या	भर्ना भएका बालबालिका संख्या		जम्मा
		बलक	बालिका	
	३२	२३७	२२६	४६३
जम्मा	३२	२३७	२२६	४६३

श्रोतः नगरपालिका कार्यालय ।

३.३.१० बालसन्जाल

सुनसरीको रामधुनी नगरपालिकामा बालसन्जालको संख्या दुईवटा छ । यहाँ बालसन्जाल अघि नगरपालिका र गाविस स्तरीय थिए । तर हाल रामधुनी भासी नगरपालिकामा बक्लौरी र डुम्राहालाई मिलाएर नयाँ नगरपालिका बनाइएको हुनाले बाल सन्जाल एउटै बनाउन आवश्यक छ । तर पनि हालसम्म त्यस्तो कार्य नभएको हुँदा बालसन्जाल तीनवटा छन् । तिनीहरूमा रहेको बालबालिकाको संख्या निम्नानुसारका छ ।

तालिका नं. ४९

बालसन्जालको विवरण

क्रस	बाल सञ्जालको विवरण	सदस्य संख्या					जम्मा
		बालक	बालिका	दलित	जनजाति	अन्य	
१	नगरपालिका स्तरीय बाल सन्जाल ३	६६	६८	१५	४९	७०	१३४
जम्मा		६६	६८	१५	४९	७०	१३४

श्रोतः नगरपालिका कार्यालय ।

३.३.११ विद्यालयमा शौचालयको विवरण

माध्यमिक तहसम्म सवैलाई सर्वशुलभ ढंगमा शिक्षा दिनु सरकारको दायित्व हो । तसर्थ नेपालका विभिन्न गाउँघरमा पनि विभिन्न प्रकारका विद्यालयहरू स्थापना भएका छन् । विद्यालयहरूमा पनि समुचित मात्रामा कक्षाकोठा, शिक्षक र शौचालयको व्यवस्था हुन आवश्यक हुने गर्दछ । सुनसरीको रामधुनी नगरपालिकामा रहेका विद्यालयहरूको शौचालयको विवरण तलको तालिकामा दिइएको छ ।

तालिका नं. ५०

विद्यालयमा शौचालयको व्यवस्थ

जम्मा विद्यालय संख्या	शौचालयको किसिम संख्या					
	सामान्य, सवैले प्रयोग गर्ने	शिक्षक शिक्षिका	छात्राछात्रका लागि भिन्दै	अपाङ्गका लागि	शौचालय नभएको	जम्मा
५२	४३	१२	४९	१		१०५

श्रोतः जिल्ला शिक्षा कार्यालय, सुनसरी ।

माथिको तालिकामा देखाईअनुसार रामधुनी नगरपालिकामा रहेका विद्यालयहरूमा अनेक प्रकारका शौचालयहरू रहेका छन् । तिनमा कतिपय शिक्षकका लागि छन् भने अन्य बालबालिका या विद्यार्थीका लागि रहेका छन् । यस नगरपालिकाका विभिन्न विद्यालयहरूमा जम्मा १०५ वटा शौचालय रहेका देखिन्छन् । यसमा अपांगका लागि पनि एउटा माविमा अलग्गै शौचालय बनेको देखिन्छ । यी शौचालय नीजि विद्यालयका समेत हुन् ।

३.३.१२ तहगत शिक्षक विवरण

सुनसरीको रामधुनी नगरपालिकामा प्रावि, निमावि र मावि तहका शिक्षकहरूले विद्यालयहरूमा पठनपाठन गराई रहेका छन् । विद्यार्थीको अनुपातमा शिक्षकहरू भएको अवस्थामा भने स्तरिय शिक्षा प्रदान गर्न सकिन्छ । तसर्थ विद्यालयहरूमा विद्यार्थीको अनुपातमा शिक्षकहरू रहन आवश्यक हुने गर्दछ । यस नगरपालिकामा नीजि विद्यालयको संख्या २४ वटा छ, जसमा भएका शिक्षकशिक्षिकाहरूको

गणना गरिएको छैन । तिनीहरूमा स्थायित्व नहरने र नीजि विद्यालयमा काम गर्ने र छाड्ने क्रम निरन्तर रूपमा चल्ने हुँदा यसलाई गणना गर्न कठिन भएको हो । यस नगरपालिका विभिन्न विद्यालयहरूमा अध्यापन गराउने विभिन्न तहका शिक्षक शिक्षिकाहरूको विवरण तलको तालिकामा दिइएको छ ।

तालिका नं. ५१

शिक्षकहरूको विवरण

	स्वीकृत दरवन्दी कार्यरत							निजी श्रोत		राहत दरवन्दी			PCF मा		तालिम प्राप्त शिक्षक संख्या	कुल जम्मा
				स्थायी		अस्थायी										
तह	म.	पु.	जम्मा	म.	पु.	म.	पु.	म.	पु.	म.	पु	ज	म	पु.		
प्रावि	३६	५७	९३	२७	४५	९	१२	३	७	२	९	११	०	१	७८	११५
निमावि	११	१८	२७	७	९	४	९	३	२	५	३	८	१	२	२४	४२
मा.वि	८	१७	२५	६	१०	२	७	१	१	१	२	३	१	१	१९	३२
जम्मा	५५	९२	१४७	४०	६४	१५	२८	६	७	८	१२	२१	२	४	१२१	१८९

श्रोतः जिल्ला शिक्षा कार्यालय, सुनसरी ।

शिक्षा कार्यालयले दिएको सूचनाअनुसार सुनसरीको रामधुनी नगरपालिकाका विभिन्न विद्यालयमा प्रावि तहमा जम्मा ९३ जनाको शिक्षक दरवन्दी रहेको छ । यसैगरी निमाविमा २७ र माविमा २५ जना शिक्षकशिक्षिकाको दरवन्दी रहेको देखिन्छ । यहाँको माविको शिक्षक दरबन्दीमा उमाविसमेतको समावेश छ । यसरी यस नगरपालिकामा कूल १४७ जना शिक्षक शिक्षिकाको दरवन्दी कायम रहेको पाइएको छ । शिक्षा कार्यालयको रेकर्ड अनुसार यस नगरपालिकामा राहत दरबन्दी भने जम्मा २१ जनाको रेहेको छ ।

३.३.१३ विद्यमान स्वास्थ्य सेवाहरू

यस नगरपालिकामा अघि सिंगिया र भाषि गाविसलाई मिलाएर रामधुनी भाषी नगरपालिका बनाइएकोमा हाल पुन यसमा बक्लौरीका सवै वडा र डुम्राहाका ५ वटा वडाहरू पनि समावेश गरिएका छन् । तसर्थ हाल यहाँ विभिन्न तीनवटा गाविसलाई गाभिएको हुँदा यी तीनवटा गाविसमा पर्ने स्वास्थ्य संस्था यस नगरपालिका भित्र परेका छन् । नगरपालिकाले सन्चालमा ल्याएको स्वास्थ्य संस्था पनि नगरपालिका भित्र सन्चालनमा छ । तिनीहरू सवैले स्वास्थ्य सेवा सन्चालन गरेका छन् भने केही नीजि क्लिनीकहरूले पनि स्वास्थ्य सेवा दिइरहेका छन् । यस नगरपालिका भित्रको स्वास्थ्य सेवाको विवरण तलको तालिकामा दिइएको छ ।

तालिका नं. ५२

विविध स्वास्थ्य विवरण

क्र.सं.	स्वास्थ्य सेवा	संख्या	बेड संख्या
१	जिल्ला जनस्वास्थ्य कार्यालय	०	
२	सरकारी अस्पताल	०	
३	प्रसुती गृह	१	
४	वाल अस्पताल	०	

५	आयुर्बेद अस्पताल	०	
६	प्राकृतिक चिकित्सा	०	
७	स्वास्थ्य चौकी	३	
८	उप-स्वास्थ्य चौकी (नगरपालिकाले सन्चालन गरेको)	१	
९	प्राथमिक स्वास्थ्य स्याहार केन्द्र	०	
१०	निजि अस्पताल	०	
११	फार्मेसी	१२	
१२	चिकित्सक संख्या	०	
१३	चिकित्सक अनुपात	०	
१४	क्लिनिक	३	
१५	बर्थिङ सेन्टर:	०	
१६	पोलि क्लिनिक	०	
१७	स्वास्थ्य संस्थामा सुत्केरी गराउने प्रतिशत	६०%	
१८	दक्ष स्वास्थ्यकर्मी बाट सूत्केरी गराउने प्रतिशत	६०%	
१९	सुडेनीवाट सुत्केरी गराउने प्रतिशत:	५ %	
२०	भिसीटी केन्द्र संख्या:	०	
२१	महिला स्वयम सेविका संख्या:	३२	
२२	टि.बी. उपचार केन्द्र:	०	
२३	परिवार नियोजन का ५ बिधी र ३ बिधीको सेवा उपलब्ध स्वास्थ्य संस्था संख्या:	२	
२४	बि.ओ.सी.(आधारभुत):	०	
२५	सि.ई.ओ.सी.(अपरेसन सेवा) उपलब्ध स्वास्थ्य संस्था	०	
२६	गर्भवती जाँच पहिलो पटकको प्रतिशत:	७५%	
२७	गर्भवती जाँच चौथो पटक सम्मको प्रतिशत:	५२%	
२८	सुत्केरी पश्चात जाच गराउन आउने प्रतिशत:	०	
२९	औसत आयु: .... वर्ष	०	
	महिला:.... वर्ष	०	
	पुरूष:.... वर्ष	०	

श्रोत: स्थानीय स्वास्थ्य चौकी र नगरपालिकाका कर्मचारी तथा स्थानीय मानिसहरूसँगको छलफलका आधारमा प्राप्त विवरण ।

३.३.१४ खोपसेवाको विवरण

खोप सेवाले जनताको स्वास्थ्यमा प्रत्यक्ष रूपमा प्रभाव पार्ने गर्दछ । उचित समयमा खोप पाएका बालबालिकाहरूमा रोगसँग लड्ने क्षमतामा अभिबृद्धि हुने गर्दछ । तसर्थ खोपका कारण बालस्वास्थ्यमा सुधार आउने गर्दछ । खोप नदिएका बालबालिका अनेक प्रकारका प्रकोपको शिकार हुने भएकाले नेपाल सरकारले खोपसेवालाई निकै ठूलो महत्व दिने गरेको छ । यस नगरपालिकाको खोपको विवरण तलको तालिकामा दिइएको छ ।

तालिका नं. ५३

खोप सेवाको विवरण

क्र. सं.	विवरण	आ.व २०७०।७१	आ.व २०७१।७२	आ.व २०७२।७३
१	वि. सि. जि.	९०%	९०%	९०%
२	डि. पि. टि.	९०%	९०%	९०%
३	हेपाटाइटिस वि	९०%	९०%	९०%
४	दादुरा	९०%	९०%	९०%
५	पोलियो ३	९०%	९०%	९०%
६	टि. टि.	९०%	९०%	

श्रोतः स्थानीय स्वास्थ्य चौकीहरूको प्रतिवेदन अनुसार ।

३.३.१५ खोप सेवा छाड्ने बालबालिकाको अवस्था

विभिन्न प्रकारका खोपले बालबालिकाको रोगहरूका विरूद्धमा लड्ने क्षमतामा अभिबृद्धि गर्ने गर्दछ । तसर्थ तिनहरूलाई नियमित रूपमा खोप दिने गरिन्छ । नेपाल सरकारले विभिन्न गाउँहरूमा नियमित रूपमा बालबालिकाका लागि खोपसेवा चलाएको छ । प्रत्येक वडामा रहेका महिला स्वास्थ्य स्वयम्सेविकाले पनि खोपसेवा दिनका लागि गाउँटोलमा पुगेर सल्लाह र सुझाव दिने गर्दछन् । तर पनि कतिपय मानिसहरूले आफ्ना बालबालिकालाई पूर्ण रूपमा खोपसेवा नदिने गर्दछन् । यस नगरपालिकाको खोपसेवा छाड्ने बालबालिकाको विवरण तलको तालिकामा दिइएको छ ।

तालिका नं. ५४

खोपसेवा छाड्ने बालबालिकाको विवरण

क्र. सं.	विवरण	आ.व २०७०।७१	आ.व २०७१।७२	आ.व २०७२।७३
१	वि.सि.जि र दादुरा	१० प्रतिशत	१० प्रतिशत	१० प्रतिशत
२	डि. पि. टि. , हेपाटाइटिस वि, एच. आइ. भि.१ र ३	१० प्रतिशत	१० प्रतिशत	१० प्रतिशत
३	खोप नलगाएका बालबालिका	१० प्रतिशत	१० प्रतिशत	१० प्रतिशत

श्रोतः स्थानीय स्वास्थ्य संस्थाहरूको विवरण ।

तालिका नं. ५५

विगत ३ वर्षको पोषणको अवस्था

क्र. सं.	विवरण	आ.व २०७०।७१	आ.व २०७१।७२	आ.व २०७२।७३
१	५ वर्ष भन्दा मुनिका बृद्धि अनुगमन पटक	६०%		
२	गर्भवती महिलाहरूका लागि आइरन चक्की वितरण	९०%	९०%	९०%
३	गर्भवती महिलाहरूले प्राप्त गरेका जुकाको औषधी (जना)	७५%	९०%	९०%
४	सुत्केरी भएका महिलाका लागि भिटामिन ए वितरण	१००%	१००%	१००%

५	६ महिना देखि ५वर्ष सम्मका वच्चाहरूलाई खुवाएको भिटामिन ए	९०%	९०%	९०%
६	१ देखि ५ वर्ष सम्मका वच्चाहरूलाई खुवाएको जुकाको औषधी जना	१००%	१००%	१००%

श्रोत: स्थानीय स्वास्थ्य संस्थाका कर्मचारीहरूसँग गरिएको छलफलबाट प्राप्त विवरण ।

३.३.१६ बाल अधिकार

बालबालिकाको अधिकारलाई छोटकरीमा बालअधिकार भनिन्छ । बाल अधिकार प्रदान गर्ने र गराउने मुख्य दायित्व राज्यको हो । राज्यका प्रतिनिधिले नै अन्तराष्ट्रिय मञ्चमा उभिएर बालबालिकाका अधिकार दिने प्रतिबद्धता गरेको हुन्छ । त्यसैले राज्य आफैंले वा उसको पहलमा सरकारी वा गैरसरकारी वा सामाजिक संघसंस्था र परिवारले समेत बालअधिकार बहालीका लागि जिम्मेवार भई काम गर्नुपर्दछ । नगरे उनीहरूलाई जिम्मेवार बनाउने काम पनि राज्य वा सरकारको नै हो ।

स्थानीय तह नेपाल सरकारका तर्फबाट सेवा र सुविधाहरू प्रदान गर्ने सवैभन्दा तलको निकायय हो । गाउँपालिका तथा नगरपालिकाले आफनो क्षेत्रभित्रका बालकालिकाका लागि गर्नुपर्ने सबै कामको जिम्मेवारी लिनुपर्दछ । उसले गर्नुपर्ने काम र कार्यविधि नेपाल सरकारबाट जारी बालमैत्री स्थानीय शासन कार्यविधि २०६८ मा उल्लेख छ । त्यस कार्यविधिले सरकारले बालबालिकाका लागि अनुकूल हुने संसार बनाउनका लागि आफनो तहमा काम गर्नुपर्दछ भन्ने कुरा उल्लेख छ । तल्लो तहको सरकारका रूपमा गाउँपालिकाले पनि आफ्नो तहमा बालबालिकाको हित अनुकूल संरचना बनाउने, नीति बनाई लागू गर्ने र त्यस्ता कार्यको अनुगमन गर्ने हैसियत राख्दछ । त्यसै कारण विगत देखिनै तात्कालिक गाउँ विकास समिति र नगरपालिकाहरूले बालमैत्री स्थानीय सरकारको अवधारणा लिएर काम गरिहेका छन् ।

बालबालिका भनेका जन्मेदेखि १८ वर्ष नपुगेका मानवहरू हुन् । सुरक्षित रूपमा जन्मिन पाउनु, आवश्यक खोप तथा औषधी उपचार पाउनु, हेरचाह तथा स्याहार पाउनु र उनीहरूको अधिकार हो । त्यस्तै खान, बस्न, लाउन पाउनु, उमेर र अवस्थाका आधारमा उपयुक्त शिक्षा पाउनु, खेल तथा मनोरञ्जन पाउनु, उपयुक्त पारिवारिक तथा सामाजिक वातावरण पाउनु पनि बालअधिकार नै हो । साथै, कुटपिट, हेला, हिंसा, दुर्व्यवहार र शोषणबाट संरक्षण पाउनु, मनमा लागेको कुरा भन्न पाउनु, स्याबासी र हौसला पाउनु आदिजस्ता कुराहरू पनि बालबालिकाका लागि आवश्यक मानिन्छन् ।

बालबालिकालाई अति आवश्यक पर्ने अधिकारहरूलाई नै बालअधिकार भनिन्छ । बालअधिकारका सम्बन्धमा अन्तर्राष्ट्रिय दस्तावेज बालअधिकार सम्बन्धी महासन्धि १९८९ हो । यस महासन्धिलाई संयुक्त राष्ट्र संघले मान्यता दिएको छ । यस महसन्धिले १८ बर्षमुनिका सबै मानवलाई बालबालिका मानेको छ । उनीहरूले पाउनुपर्ने अधिकारलाई बालअधिकार भनेको छ । यस महासन्धिका ५४ वटा धारा छन् । यी धाराहरूमा जति पनि अधिकारहरू व्यवस्था गरिएका छन् तिनिहरूलाई मुख्य गरी चार भागमा बाँढेर अध्ययन गरेको पाइन्छ । एकअर्काको पूरकका रूपमा रहेका यी चारवटै भागहरूलाई चार बाकस वा चार स्तम्भ पनि भन्ने गरिन्छ ।

३.३.१६.१.बाँच्न पाउने अधिकार

बाँच्न पाउनु बालबालिकाको जन्मसिद्ध अधिकार हो । गर्भमा रहेदेखि नै सुरक्षित हुनु र सुरक्षित जन्मिनु उसको अधिकार हो । जन्मिएपछि आवश्यक स्वस्थकर खाना, उचित स्याहार, बास, स्वास्थ्य उपचार र न्यानो कपडा लगायतका एउटा बालक बाँच्नका लागि नभई नहुने अधिकारहरू नै यससँग सम्बन्धित अधिकारहरू हुन् ।

३.३.१६.२. विकासको अवसर पाउने अधिकार

बालबालिकाहरू बाँचेर मात्र पुग्दैन । उनीहरूको चौतर्फी विकास हुनुपर्दछ । बालबालिकाको शारीरिक, मानसिक, बौद्धिक तथा संवेगात्मक विकासको लागि चाहिने सम्पूर्ण आवश्यकताहरूलाई नै बालविकासको अधिकार भनिन्छ । जस्तै : शिक्षा, खेलकुद, मनोरञ्जन, स्याहार सम्भार, पौष्टिक आहार, पर्याप्त भोजन, पर्याप्त स्वास्थ्य सेवा आदि ।

३.३.१६.३. संरक्षण पाउने अधिकार

हरेक किसिमको भेदभाव, शोषण, दुर्व्यवहार, यातना, कुटपिट, अपहरण, हिंसा र अवहेलनाबाट बालबालिकाको संरक्षण हुनुपर्दछ । प्रत्येक बालबालिकाले नाम पाउनुपर्छ र जन्मदर्ताको अधिकार पाउनुपर्छ । बेचबिखनबाट संरक्षण, अपहरणबाट संरक्षण, सशस्त्र द्वन्द्वबाट संरक्षण, जोखिमपूर्ण श्रम, श्रमशोषणबाट संरक्षण पाउनुका साथै अपाङ्गता भएका, अनाथ बालबालिकाको विशेष संरक्षण, यौनशोषणबाट संरक्षण, लागू पदार्थ दुर्व्यसन तथा ओसार पसारमा प्रयोग हुनबाट संरक्षण पाउने जस्ता महत्वपूर्ण अधिकारहरू यस अन्तर्गत पर्दछन् ।

३.३.१६.४. सहभागी हुन पाउने अधिकार

बालबालिकाको सर्वोत्तम हितका विषयहरूमा बालबालिकाले आफ्नो धारणा राख्न पाउनु, आफूसँग सरोकार राख्ने विषयमा निर्णय गर्ने अवसर पाउनु, भेला हुन पाउनु, एकजुट हुन पाउनु, उपस्थित हुन पाउनु, बालक्लबहरू खोल्न पाउनु तथा बलाक्लबका गतिविधिहरूमा भाग लिन पाउनु, आफ्नो कुरा स्वतन्त्रतापूर्वक राख्न पाउनु, समूहमा छलफल गर्न, संलग्नता देखाउन र प्रतिभा प्रस्तुत गर्न पाउनु नै बालबालिकाको सहभागी हुन पाउने अधिकार हो । त्यस्तै अरूले आयोजना गरेको बाल कार्यक्रमहरूमा सहभागी हुन पाउनु, बाल हकहितका नीति निर्णयमा सहभागी हुन पाउनु, प्रशंसा, स्याबासी र हौसला पाउनु साथै विचार र भावनाको कदर हुने वातावरण पाउनु जस्ता आधारभूत अधिकारहरू यस अन्तरगत पर्दछन् । बालअधिकारका यी चारैवटा भागहरू एक अर्काका पूरक मानिन्छन् ।

३.३.१७ बालअधिकारका सिद्धान्तहरू

बालबालिकासँग र उनीहरूका निम्ति गरिने प्रत्येक कार्यहरू बालबालिकाको हितमा छन् भनी मापन गर्न बालअधिकार महासन्धिले चारओटा सिद्धान्तहरूलाई अँगालेको छ । यी सिद्धान्तहरूले परिवार, समाज र राज्यबाट भए गरेका कार्यहरू बालअधिकारका पक्षमा छन् वा छैनन् भनी जाँच्नका लागि आधारभूत मापदण्डको काम गर्दछन् । बालबालिकासँग र उनीहरूका निम्ति गरिने प्रत्येक कामहरू बालअधिकारको यी चार सिद्धान्त विपरीत हुनु हुँदैन भनेर यसले मार्गदर्शन पनि गर्दछ ।

बालअधिकारका चार सिद्धान्तहरू यसप्रकार छन् :

क. विभेद रहित

ख. बालबालिकाको सर्वोत्तम हित

ग. दीर्घजीवन र विकास

घ. बालबालिकाको विचार तथा भावनाको कदर

३.३.१८ कामदारका रूपमा बाहिर गएका बालबालिकाको विवरण

बाल अधिकारको सवाललाई सरकारले विशेष चासोका साथमा हेर्ने गरेको छ । तसर्थ बालबालिकाकालाई श्रमिकका रूपमा काममा लगाउन नपाउने नियम छ । तर आजसम्म पनि बालबालिकालाई श्रमिकका रूपमा काममा लगाउने तथा श्रमशोषण गर्ने कार्य निरन्तर रूपमा चलेको देखिन्छ । यस नगरपालिकाको बालश्रमको अवस्थालाई तलको तालिकामा दिइएको छ ।

तालिका नं. ५६

कामदारका रूपमा रहेका बालबालिकाको विवरण

लिंग	संख्या
वलिका	३९
वलक	६९
जम्मा	१०८

श्रोतः नगरपालिका कार्यालय, रामधुनी र स्थानीय मानिसहरूसँग गरिएको छलफलका आधारमा ।

माथिको तालिकामा दिइएअनुसार यस नगरपालिकाका करव १०८ जना बालबालिका अहिले पनि विभिन्न स्थानमा बालश्रमिकका रूपमा काम गरिरहेका छन् । बालकलाई श्रम लगाउनु अपराध मानिन्छ । तसर्थ यस्ता बालबालिकालाई उद्दार गरी बाल अधिकारको रक्षा गर्नु हामी सवैको कर्तव्य भएको छ ।

३.३.१९ नगर बालसन्जाल

सुनसरीको रामधुनी नगरपालिकामा नगर बालसन्जाल रहेको छ । यस सन्जालमा विभिन्न वर्गका बालबालिकाले प्रतिनिधित्व गरेका छन् । यस बालसन्जालको अवस्था तलको तालिकामा दिइएको छ ।

तालिका नं. ५७

बालसन्जालको अवस्था

वडा नं.	बाल सञ्जालको विवरण	सदस्य संख्या					जम्मा
		बालक	बालिका	दलित	जनजाति	अन्य	
१	नगर बालसन्जाल	१३	६	२	४	१३	१९
जम्मा		१३	६	२	४	१३	१९

श्रोतः नगरपालिका कार्यालय, रामधुनी ।

३.३.२० श्रमिक बालबालिकाको प्रकार

बालबालिकालाई श्रममा लगाउनु बाल अधिकारको हनन गर्नु मानिन्छ । तर आजसम्म पनि यदाकदा लुकिछिपि बालबालिकालाई काममा लगाउने गरिएको पाइन्छ । सुनसरीको रामधुनी नगरपालिकाको बाल श्रमिकको विवरण तलको तालिकामा दिइएको छ ।

तालिका नं. ५८

श्रमिक बालबालिकाको प्रकार

सि.नं.	कामदारको विवरण	संख्या	कैफियत
१	घरेलु कामदार	३८	
२	होटल तथा रेष्टुरेण्ट	३६	
३	उद्योग तथा व्यवसाय	३४	
४	अन्य	०	
जम्मा		१०८	

श्रोतः नगरपालिकाका कार्यालय, रामधुनी ।

माथिको तालिकामा दिइएअनुसार यस नगरपालिकाका १०८ जना बालबालिका विभिन्न प्रकारका श्रम गर्न बाध्य छन् । तिनीहरू घरेलु कामदारका साथमा होटल तथा रेष्टुरेन्ट, उद्योगधन्धा र अन्य प्रकारका श्रम गर्न बाध्य छन् । तिनीहरूलाई यसबाट छुट्कारा दिलाएर उचित शिक्षादिक्षा दिन आवश्यक देखिन्छ ।

३.३.२१ बालक्लवहरूको विवरण

रामधुनी नगरपालिकामा विभिन्न ९ वटा बालक्लवहरू छन् । यता बक्लौरी र डुम्राहामा पनि वडागत बालक्लवहरू रहेका छन् । यिनीहरू हालसम्म एकतृत भई नसकेका भए पनि तिनलाई एकतृत गर्ने कार्य भई रहेको छ । यसरी यस रामधुनी नगरपालिकामा विभिन्न वडामा अलगअलग बालक्लबहरूको अस्तित्व रहेको देखिन्छ, जसलाई तलको तालिकामा दिइएको छ ।

तालिका नं ५९

बालक्लवहरुको विवरण

समुदायमा आधारित बालक्लवहरूर				विद्यालयमा आधारित बालक्लवहरू			
क्लव संख्या	बालिका सदस्य	बालक सदस्य	जम्मा	क्लव संख्या	बालिका सदस्य	बालक सदस्य	जम्मा
९	४९	४४	९३	९	४३	४९	९२

श्रोतः नगरपालिका कार्यालय, रामधुनी ।

यस नगरपालिकाका वडागत बालक्लवको पनि अस्तित्व रहेको पाइन्छ । यथार्थमा अघि यहाँ भाषी, सिंगिया र बक्लौरीका वडागत बालक्लव जम्मा २७ वटा तथा डुम्राहाका डुम्राहाका ५ वटा गरी ३२ वटा थिए । पछि भादगाउँसिनवारी र सिंगियालाई रामधुनी भाषी नगरपालिका बनाएपछि १८ वटा बालक्लवलाई १० वटा वडामा १० को संख्यामा झारियो भने अहिले यसमा बक्लौरीका ९ वटा र डुम्राहाका ५ वटा वडा पनि समावेश गरी रामधुनी नगरपालिकाका ९ वटा वडाहरू कायम गरिएको हुनाले यहाँ ९ वटा वडागत बालक्लवहरू रहेका छन् ।

तालिका नं. ६०

बालक्लवहरु

वडा नं.	विद्यालयमा आधारित बालक्लवहरू				समुदायमा आधारित बालक्लवहरू			
	दलित	जनजाती	अन्य	जम्मा	दलित	जनजाती	अन्य	जम्मा
१	३	४	६	१३	०	३	२	५
२	१	५	४	१०	२	६	३	११
३	२	५	५	१०	३	९	०	१२
४	१	४	३	८	१	३	२	६
५	१	३	२	६	०	०	९	९
६	२	६	५	१३	४	६	६	१६
७	३	५	७	१५	२	३	२	७
८	२	२	३	७	४	३	३	१०
९	३	३	४	१०	२	२	३	७
जम्मा	१७	३७	३९	९२	१८	३५	३०	९३

श्रोतः नगरपालिका कार्यालय, रामधुनी ।

सुनसरीको रामधुनी नगरपालिकामा विभिन्न संघसंस्थामा पनि बालक्लव तथा क्लवमा आबद्ध बालबालिकाले प्रतिनिधित्व गरेको पाइएको छ । तिनीहरूको संघसंस्थामा आबद्धताको अवस्थालाई तलको तालिकामा दिइएको छ ।

तालिका नं. ६१

विभिन्न संघसंस्थामा आबद्ध बालबालिकाहरु

सि.नं.	समितिको नाम	लिङ्ग		जम्मा
		बालक संख्या	बालिका संख्या	
१	वडा नागरिक मन्च	२४	२४	४८
२	टोल विकास स्तर	१२१	९६	२१७
३	स्काई युवा क्लव	६७	४५	११२
४	योजना तर्जुमा समिति	२	३	५

श्रोतः नगरपालिका कार्यालय, रामधुनी ।

तालिका नं. ६१

स्वास्थ्यसम्बन्धी सूचकांक

सूचक	राष्ट्रियस्तरमा	गा.पा. स्तरमा	फरक
शिशु मृत्युदर	२.७	०.७	
कुपोषणको अवस्था	०.३	०	
चर्पीमा पहुंच भएको जनसंख्या	८०	२०	
औषत स्वास्थ्य क्षमता सुचकांक		२०	

जिल्ला जनस्वास्थ्य कार्यालय, सुनसरी ।

३.३.२१ जन्मदर्ता भएका बालबालिकाको संख्या

तालिका नं. ६२

जन्मदर्ता विवरण

आ.व.	कुल जन्मदर्ता संख्या			कैफियत
	बालिका	बालक	जम्मा	
अघिल्लो आ.व.	७२४	६९१	१४१५	
चालु आ.व. (२०७३ वैशाखदेखि चैत्रसम्म)	१०००	११२०	२१२०	

श्रोतः नगरपालिकाका कार्यालय, रामधुनी ।

३.३.२३ महिला हिंसासम्बन्धी विवरण

महिलालाई समाज विकासको एउटा महत्वपूर्ण पाटो मानिन्छ । महिला र पुरूषबाट घर चलेसरहनै समाज सन्चालन पनि यी दुवैको संयुक्त प्रयासबाट चल्दछ र दुवैको संयुक्त प्रयासबाट नै

समाजको विकास हुने गर्दछ । हुन त नेपाली समाज पुरूषप्रधान छ र यहाँका महिलाहरू धेरै लामो समयसम्म विभेदपूर्ण जीवन जिउन बाध्य भए । यसैको फलस्वरूप यहाँ बेलाबेलामा महिला हिंसा पनि हुने गरेका छन् । यस नगरपालिकाको महिला हिंसाको विवरण तलको तालिकामा दिइएको छ ।

तालिका नं. ६३

महिला हिंसासम्बन्धी विवरण

सि.नं	विवरण	संख्या	कैफियत
१	घरेलु हिंसावाट पिडित	२९	
२	सौता रहेको	१५४	
३	वेचविखनमा परेको	०	
४	श्रीमान्वाट पिडित/ पिटिएका	२७	
५	द्वन्दवाट पिडित	०	
६	सामाजिक कुरिती लगाईएका	४२	
जम्मा		२५२	

श्रोतः नगरपालिका कार्यालय, रामधुनी ।

माथिको तालिकामा देखाइए अनुसार यस नगरपालिकामा महिलाहरू विभिन्न प्रकारका हिंसाबाट पिडित भएका छन् । यस्तो महिला हिंसामा पिडितको संख्या कूल २५२ जना रहेको छ । यस्ता कतिपय हिंसाहरू प्रकासमा आउने गरेका पाइँदैनन् । तसर्थ समाजमा शूक्ष्म रूपमा खोजी गरिएको खण्डमा यस नगरपालिकामा पनि महिला हिंसाका घटना यसभन्दा निकै धेरै रहेका हुन सक्तछन् भन्ने अनुमान छ ।

३.३.१५ बातावतरण तथा सरसफाई

यस नगरपालिकामा सार्वजनिक सौचालय जम्मा तिन वटा मात्र रहेकोछ । यता बायोग्यास प्लान्ट पनि करिव १५० वटा जति छन् । तर यी मानिसहरूले घरमा राखेका नीजि प्लान्टहरू हुन्, जुन व्यक्तिगत घरहरूमा जोडेर सुविधा लिंदै गरिएको छ । यता फोहरपानी प्रसोधनशाला छैन । यता ल्यान्डफिल्ड साइट हाल प्रोसेसिङ्गमा छ । यहाँ फोहरमैला उत्पादनको लेखाजोखा विगतमा (रामधुनी भासि) हुदाँ भएको थियो । सोहि अनुसार व्यवस्थापनको प्रयासमा लागेको देखिन्छ । हाल पुर्ण सरसफाई वातावरणमैत्री रणनीतिक योजना निर्माण गरि पुर्ण सरसफाई यूक्त टोल घोषण हुने कार्य भई रहेको छ जस अन्तरगत ४० वटा टोविसहरु घोषण भएको छ । यसको व्यवस्थापनका लागि सरसफाई व्यवस्थापन सवारी साधन भने दुईवटा व्यवस्था गरिएको छ ।

तालिका नं. ६४

फोहरमैला व्यवस्थापन

पारिवारिक विवरण	नदि वा खोलामा	सडकमा	फोहोर थुपार्ने ठाँउ	घरमा लिन आउछ	अफ्नै कम्पाउण्डमा	कम्पोष्ट मल	थाहा छैन
परिवार संख्या	११४९१	१३२९	११४९	६५७२	१२४१	११९५	५
प्रतिशत	०	११.५७	१०	५७.१९	१०.८०	१०.४०	०.४०

श्रोतः नगरपालिका कार्यालय, रामधुनी ।

३.३.२५ विविध

रामधुनी नगरपालिकाको सेवा प्रबाहको सबालमा भने यहाँ नगरपालिकाले दुईवटा भ्यानको सहयोगले फोहर व्यवस्थापन गर्न लागेको छ । यता ल्यान्डफिल्ड साईटको व्यवस्थापनको प्रयास भई रहेको छ भने यस नगरपालिकाका विभिन्न संघसंस्थाले ५ वटा एम्बूलेन्सको सहयोगबाट विरामीहरूलाई सेवा दिइरहेका छन् । यस नगरपालिकामा जम्मा ४ वटा हुलाक कार्यालयहरू पनि छन् । तिनीहरूको विवरण तलको तालिकामा दिइएको छ ।

तालिका नं ६५

हुलाकसेवा केन्द्र

क्र.स.	गापा । नपाको नाम	भवनको प्रकृती वटा			वडा नं.	कैफियत
		गोटा	कच्ची	पक्की		
१	इलाका हुलाक, झुम्का				१	
२	अतिरिक्त हुलाक, सिंगिया					
३	इलाका हुलाक, बक्लौरी					
	अतिरिक्त हुलाक, डुम्राहा					

श्रोतः नगरपालिका कार्यालय, रामधुनी ।

तालिका नं ६६

नगरपालिकाका हालका भवनहरू

क्र.स.	गापा । नपाको नाम	भवनको प्रकृती वटा			वडा नं.	कैफियत
		गोटा	कच्ची	पक्की		
१	नपा, झुम्का			१	१	
२	वडा कार्यालय, सिंगिया			१	३	
३	वडा कार्यालय, बक्लौरी			१	६	
४	वडा कार्यालय, डुम्राहा			१	८	
	जम्मा			४		

रामधुनी नगरपालिकामा यी चारवटा भवनहरूमात्र नगरपालिकाका स्वामित्वमा छन् ।

तालिका नं. ६७

बस पार्क र बस स्टेन्ड

क्र.स.	गापा । नपाको नाम	स्थान वडा नं.	क्षेत्रफल (वर्ग किमि)	कैफियत
१	झुम्का पश्चिम बस स्टेन्ड	१	राजमार्गमा	
२	झुम्का पूर्व बस स्टेन्ड	५	राजमार्गमा	
३	चतरा बसपार्क	५	१० कठ्ठामा	

श्रोतः नगरपालिका कार्यालय ।

रामधुनीको झुम्काबाट पूर्वपश्चिम राजमार्ग गएको छ । तसर्थ यहाँबाट बस तथा यातायातका साधन छुट्ने भन्दा पनि देशका विभिन्न भागबाट आएका यस्ता साधन यहाँ रोकिने तथा यहाँका बासिन्दालाई सेवा दिने गर्दछन् । यहाँको एउटामात्र बसपार्क झुम्का बसपार्क हो, जुन हाल ग्राभेल गरिएको छ । यहाँबाट चतरा, चकरघट्टी र महेन्द्रनगरतिर जाने बसहरू चल्ने गरेका छन् । तर यस बसपार्कबाट नै लामो दुरीका बसहरू भने छुट्ने गरेका पाइँदैनन् । विशेषगरी विराटनगरबाट चतरा, कालाबन्जार तथा चकरघट्टीतिर जाने बसहरू भने यस बसपार्कमा पुगेर छुट्ने गर्दछन् ।

तालिका नं. ६८

सिंचाईको श्रोत

क्र.स.	सिचाई स्रोतको नाम	नपा	वडा न..	नपाको वडा नं.
१	चतरा नहर र यसका शाखाहरू	रामधुनी	विभिन्न वडाहरू	
२	सरदु र अन्य खोलाका कुलाहरू	रामधुनी	विभिन्न वडाहरू	

श्रोतः नगरपालिका कार्यालय, रामधुनी ।

तालिका नं. ६९

तालतलैया र प्राकृतिक पोखरीको नाम

क्र.स.	नाम	नपा	वडा न..	गापा नपाको वडा नं.
१	डंग्राही पोखरी	रामधुनी	५	
२	कमन्डलु कुण्ड	रामधुनी	४	
३	रा.स. ताल	रामधुनी	७	
४	संकरवेली सिमसार	रामधुनी	६	
५	भन्सैया पोखरी	रामधुनी	७	
६	जमुवा पोखरी	रामधुनी	६	
७	बरका पोखरी	रामधुनी	२	
८	डुम्राहा पोखरी	रामधुनी	८	
९	छप्की पोखरी	रामधुनी	९	
१०	सितपुर पोखरी	रामधुनी	९	
११	भादगाउँ पोखरी	रामधुनी	१	
१२	कमिया पोखरी	रामधुनी	२	
१३	सिता पोखरी	रामधुनी	४	रामधुनी मन्दिर परिसर
१४	अन्य साना पोखरीहरु	रामधुनी	विभिन्न वाडाहरुमा	सार्वजनिक तथा निजि गरेर १०० को हाराहारीमा

श्रोतः रामधुनी नगरपालिका कार्यालय ।

तालिका नं. ७०

टाढाको वस्तिबाट नगरपालिकामा पुगिने अनुमानित समय

वडा नं.	रोडवाट गापा को केन्द्र पुग्नलाग्ने समय	सेवा प्राप्त गरी घर फर्किन लाग्ने समय
१	केन्द्र ०	केन्द्र ०
२	केन्द्र ० मिनट	केन्द्र ० मिनट
३	सिंगिया ३० मिनट	सिंगिया ३० मिनट
४	सिंगिया ३० मिनट	सिंगिया ३० मिनट
५	केन्द्र ०	केन्द्र ०
६	बक्लौरी १ घन्टा	बक्लौरी १ घन्टा
७	बक्लौरी १ घन्टा	बक्लौरी १ घन्टा
८	डुम्राहा १ घन्टा	डुम्राहा १ घन्टा
९	डुम्राहा १ घन्टा	डुम्राहा १ घन्टा

स्थानीय मानिसहरूसँग गरिएको छलफलका आधारमा ।

यस नगरपालिकाका विभिन्न वडामा ग्राभेल र कच्ची सडकहरू बनेको हुनाले करिव १ घन्टाभित्र सवैतिरबाट कुनै सवारी साधन प्रयोग गरी नगरपालिकासम्म पुग्न सकिन्छ । यसैगरी सेवा प्राप्त गरेर फिर्न पनि त्यत्तिनै समय लाग्ने गर्दछ । तर नगरपालिकाका सवै भागमा सार्वजनिक यातायातका साधन नपुग्ने हुँदा तथा नीजि साधन नहुने मानिसले सार्वजनिक यातायातका साधन चल्ने स्थान या राजमार्गसम्म पुग्न झन्डै १ घन्टा पनि पैदलै हिंड्नु पर्ने अवस्था देखिन्छ ।

३.३.२६ बैंक तथा वित्तिय संस्था

सुनसरीको रामधुनी नगरपालिकामा बैंकका केही शाखाहरू छन् । यहाँ सहकारी संस्थाहरू पनि प्रशस्तै खुलेका छन् । यहाँका बैंक तथा सहकारी संस्थाहरूको विवरण तलको तालिकामा दिइएको छ ।

तालिका नं. ७१

बैंक तथा वित्तिय संस्था

क्र.स.	गापा नपाको नाम	सहकारी संस्था	फाइनान्स	विकास बैंक	बैंक	कैफियत
१	रामधुनी	अकहा तरकारी तथा फलफूल उत्पादक सहकारी संस्था		मितेरी बि.बैं.	ने.बै.लि.	
२		आकर्षक दुग्ध उत्पादक संस्था लि		निर्धन उत्थान बैंक	सनराईज बैंक	
३		केशरी कृषि सहकारी संस्था लि		ज्योती बिकास बैक	एन्आईसी एशिया बैंक	
४		गहिरो लघुउद्यम सहकारी संस्था लि				
५		डुम्राहा कृषि सहकारी संस्था लि				
६		तिनकुने महिला बचत तथा ऋण				

		सहकारी संस्था लि				
७		नवजागरण महिला कृषि सहकारी संस्था लि				
८		प्रभावकारी कृषि सहकारी संस्था लि				
९		वसाहा महिला बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.				
१०		भृकुटी बहिला बचत तथा ऋण सहकारी संस्था				
११		मनमोहक साना किसान महिला कृषि सहकारी संस्था				
१२		मनकामना बचत तथा ऋण सहकारी सं.लि.				
१३		सप्तरंगी कृषि सहकारी सं. लि.				
१४		सर्वोदय कृषि सहकारी सं. लि.				
१५		अन्नपूर्ण महिला बहुउद्देश्यिय बचत तथा ऋण सहकारी सं. लि				
१६		आँगन महिला बचत तथा ऋण सहकारी सं. लि.				
१७		चौसठ्ठी बिगाहा कृषि सहकारी सं. लि.				
१८		पन्चायन बचत तथा ऋण सहकारी सं. लि.				
१९		परिक्रमा कृषि सहकारी सं. लि.				
२०		बक्लौरी महिला बचत तथा ऋण सहकारी सं.लि.				
२१		साना किसान कृषि सहकारी सं. लि.				
२२		अन्जुली महिला बचत तथा ऋण स.सं. लि.				
२३		अन्जुली महिला बचत तथा ऋण स.सं. लि.				
२४		अमृत दुग्ध उत्पादक स.सं. लि.				
२५		आसुतोष महिला कृषि स.सं. लि.				
२६		उज्जल उपभोक्ता स.सं. लि.				
२७		कंकालीमाई कृषि स.सं. लि.				
२८		क्षितिज बचत तथा ऋण स.सं. लि.				
२९		गजराज बचत तथा ऋण स.सं. लि.				
३०		गौरिशंकर बचत तथा ऋण स.सं. लि.				

३१		जनभावना बचत तथा ऋण स.सं. लि.				
३२		जनहित बहुमुखी बचत तथा ऋण स.सं. लि.				
३३		जन्माष्टमी कृषि स.सं. लि.				
३४		निर्धन बचत तथा ऋण स.स.लि				
३५		श्र्वणिम बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.				
३७		सगुन कृषी सहकारी संस्था लि.				
३८		दाना बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.				
३९		भासि टोविस लघु उद्यम सहकारी संस्था लि.				

श्रोतः सुनसरी जिल्लाको सहकारी गतिविधि, २०७३ ।

यसरी रामधुनी नगरपालिकामा विभिन्न ३३ वटा सहकारीहरू कार्यरत छन् । यिनीहरूले गाउँमा ऋण र अन्य प्रकारका सेवा दिने तथा बचत संकलन गर्ने कार्य गर्दै आएका छन् । डुम्राहाका पाँचवटा मात्र वडाहरू रामधुनी नगरपालिकामा पर्ने हुँदा यहाँ डुम्राहाका अन्य वडाका केही सहकारीको नाम पनि समावेश भएको हुन सक्तछ । तिनीहरूको स्पष्ट ठेगाना नखुल्नाले यस्तो भएको हो ।

३.३.२७ खुलाक्षेत्र

यस नगरपालिका भित्रको मुख्य बजार या खुल्ला क्षेत्र झुम्का बजार हो । यस नगरपालिकाको केन्द्र पनि झुम्कामा नै रहेको छ । यता बक्लौरी पनि यस नगरपालिकाको एउटा सानो बजार हो । यस बाहेक यस नगरपालिकामा अन्य ससाना केन्द्रहरू पनि छन् । ती भेगमा साप्ताहिक बजार पनि लाग्ने गर्दछन् ।

तालिका नं ७२

खुल्ला क्षेत्र

क्र.स.	गापा नपाको नाम	मुख्य वजार	केन्द्रवाट दुरी	कैफियत
१	रामधुनी १ र ५	झुम्का बजार	० किमी	
२	रामधुनी ४	लालपुर बजार	५ किमी	
३	रामधुनी ३	हाटखोला चोक सिंगिया	५ किमी	
४	रामधुनी ७	बक्लौरी	७ किमी	
५	रामधुनी २	तिर्त्रीवन	५ किमी	

श्रोतः नगरपालिका कार्यालय, रामधुनी ।

३.३.२८ चलअचल सम्पत्ति

रामधुनी नगरपालिकाका अचल सम्पत्तिमा जमिन र गाडीहरू पर्दछन् । यस नगरपालिकाका ६ वटा भवन, पाँच विगाहा भन्दा केही ज्यादा जमिन र केही मोटरसाईकल रहेका छन् । यस नगरपालिकाको अचल सम्पत्तिको विवरण तलको तालिकामा दिइएको छ ।

तालिका नं. ७४

चलअचल सम्पत्ति (गापा, कृषिपशु, स्वास्थ्य, हुलाक, रेन्जपोष्ट आदि कार्यालयहरू)

क्र.स.	अचल सम्पति	इकाइ (वटा, विगाहा, रोपनी, कठ्ठा आदी)	स्वामित्वमा रहेको गा.पा/ नपा	कैफियत
१	भवन	४ वटा		
२	ज्मनि	१८ कठ्ठा		
३	गाडी	३		
४	मोटर साइकल	७		
५	अन्य मेशिन	प्रिन्टर र कम्प्यूटर ५		
६	अन्य	एम्बूलेन्स		

श्रोतः नगरपालिका कार्यालय, रामधुनी ।

३.३.२९ मठमन्दिरहरू

रामधुनी नगरपालिकामा थुप्रै मन्दिर, मस्जिद, गुम्बा र चर्चहरू छन् । यिनीहरू विभिन्न धर्मसँग सम्बन्धित रहेका छन् । हाल आएर धार्मिक स्थलहरू निर्माण गर्ने कम पनि निरन्तर रूपमा चलेको छ । यिनीहरूमा मुख्य मठमन्दिरहरू निम्नानुसारका छन् ।

तालिका नं. ७४

धार्मिक स्थलको नाम

क्र.स.	मन्दिर	मस्जीद	गुम्बा	चर्च	अन्य
१	धुनी मन्दिर	टावरटोल मस्जिद			
२	रामजानकी मन्दिर	जितीवनटोल मस्जिद			
३	सिंहेश्वर शिवमन्दिर	मुश्लिमटोल मस्जिद			
४	राधाकृष्ण मन्दिर				
५	झुम्केश्वर शिवमन्दिर				
६	डाकिननाथ शिवमन्दिर				
७	शिवमन्दिर, परियारपुर				
८	दुर्गा मन्दिर, सिनुवारी				
९	हनुमान मन्दिर				
१०	शिवचौक शिवमन्दिर				
११	राधाकृष्ण मन्दिर				
१२	चन्देश्वर शिवमन्दिर				
१३	शिद्धेश्वर शिव मन्दिर				
१४	महादेव मन्दिर				
१५	राधाकृष्ण मन्दिर, शिबनगर				
१६	सिताराम मन्दिर, इकाही				
१७	भैरवेश्वर शिवमन्दिर, शिवचौक				
१८	दरबार मन्दिर, रामधुनी				
१९	चन्द्रमन्दिर, रामधुनी				
२०	डाकिन थान मन्दिर				
२१	दुर्गा मन्दिर झुम्का बजार				
२२	शिब मन्दिर शिबनगर				

श्रोतः नगरपालिका कार्यालय, रामधुनी ।

यसरी यस नगरपालिकामा थुप्रै मठमन्दिर र मस्जिदहरू छन् । यिनीहरू सबैको यहाँ लेखाजोखा गर्न असम्भव प्राय छ । यहाँ विभिन्न प्रकारका थानहरू पनि छन् । तिनीहरू प्राय आदिवासी भएको टोलैपिच्छे रहेका पाइन्छन् । घरघरमा बन्ने सानातिना मन्दिरहरूको लेखाजोखा यहाँ गरिएको छैन ।

तालिका नं. ७५

सडक सन्जालको वर्तमान अवस्था

क्र.स.	सडकको वर्गीकरण	लम्वाई कि.मि.	सडकको औसत चौडाइ मी	सडकले सेवा पुगेका वडा
१	..... राजमार्ग	१२	५०	
२	सहायक राजमार्ग	१४.८५	१५	
३	पक्की तथा कालोपत्रे	१४.८५	१५ मिटर	
४	ग्राभेल सडक	२१९.६०	७ मिटर	
५	कच्ची सडक/मौसमी सडक	५५.२०	५	
६	मुल वाटो (Trail)	०		
७	इँटा विच्छाइएको वाटो	०		
८	ढुंगा छापेको वाटो	०		
९	सिढी तथा सुडकिला	०		

श्रोतः नगरपालिका, रामधुनी ।

तालिका नं. ७६

निर्माणाधीन गाउँस्तरीय सडकहरू

सडकको किसिम	लम्वाई कि.मि.	सडकको चौडाइ मी.	सडक पुगेको वडा	लाभान्वित जनसंख्या
कालो पत्रे	३	७		७०००
ग्राभेल	१२	७		९०००
कच्ची तथा धुले	२	५		५०००
जम्मा	१७			२१०००

स्थानीय वासिन्दासँग गरिएको छलफल तथा रामधुनी नगरपालिकाको तथ्यांकअनुसार ।

रामधुनी नगरपालिकाबाट देशका विभिन्न भागमा यातायातका साधनहरू चल्ने गरेका छन् । यस नगरपालिकाबाट विभिन्न स्थानमा चल्ने यातायातका साधनको विवरण तलको तालिकामा दिइएको छ ।

तालिका नं. ७७

रामधुनीबाट चल्ले यातायातका साधन

बस चल्ने शुरू स्थान	बस पुग्ने अन्तिम स्थान	दैनिक सञ्चालन हुने सवारी साधन संख्या	वस स्टप संख्या (यात्रु चढाउने ओराल्ने स्थान)	कैफियत
झुम्का	चतरा	४	पिडारी	

झुम्का	चकरघट्टी	४	पिडारी, रामधुनी	
झुम्का	प्रकाशपुर	२	रामधुनी	
झुम्का	विराटनगर	५	कान्छीचौक	
झुम्का	इटहरी	२०	कान्छीचौक	
झुम्का	ईनरुवा	२	शिवनगर, डुम्रहा	
जम्मा		३७		

श्रोतः रामधुनी नगरपालिका कार्यालय ।

तालिका नं. ७८

गाउँ क्षेत्रमा चल्ने सवारी साधन

क.स.	सवारी साधनको प्रकार अवस्था	संख्या	अवस्था		अवस्था
			१० वर्ष सम्म पुरानो	१० वर्ष भन्दा बढि पुरानो	
१	नीजि	७५०	४५०	३००	
२	सरकारी स्वामित्वका	१०	८	३	
३	सार्वजनिक (भाडाका)	५०	२०	३०	
४	कुटनैतिक	०			
५	अन्तराष्ट्रिय गै.स.स	०			

श्रोतः स्थानीय मानिसहरूसँग भएको छलफल ।

यो नगरपालिका क्षेत्र भएर पूर्वपश्चिम राजमार्ग गएको हुनाले यहाँ थुप्रै सवारीका साधन कुद्ने गरेका छन् । तर यहींबाट छुटेर अन्यत्र जाने सवारीका साधन भने निकै कम छन् । यहाँबाट छुटेर छेउछाउका गाउँहरूमा बस सेवा चल्ने भए पनि यहाँबाट टाढाका लागि भने बस छुटेर जाने गरेका छैनन् ।

तालिका नं ७९

विद्यमान सतह ढलको अवस्था

सतह ढलको प्रकार	कि.मि.
ह्युम पाइप	८०० मी
पक्की स्ल्याब ढाकिएको	१५ कि.मी.
पक्की स्ल्याब नढाकिएको	१० कि.मी.
जम्मा	२५.८

श्रोतः नगरपालिका रामधुनी ।

तालिका नं. ८०

प्रकोपबाट भएको क्षतिसम्बन्धी विवरण

प्रकोपको किसिम	क्षतिको विवरण	भएको अनुमानित क्षती रू.	मानवीय क्षति
बाढि	अन्नबाली नोक्सान गरेको	१० लाख	
पहिरो			
आगजनी	११ घर	१५ लाख	
महामारी			
हावाहुरी	वालिनाली विनास	१२ लाख	
चट्यांग			
नदि कटान	२ बिगाहा	७ लाख	
खडेरी			
शित लहर	तरकारी खेति	९ लाख	
भुकम्प			
अन्य..			

नगरपालिकाभित्र विपद व्यवस्थापन पूर्व तयारी सम्बन्धी विवरण

गाउँ समितिः छ

सुरक्षित स्थान तोकेकोः छ ।

विपद व्यवस्थापन पूर्व तयारी योजना बनेकोः छ ।

विपद व्यवस्थापन कोष बनेको छ ।

तालिका नं. ८१

ग्रामिण विद्युतिकरण

क्र.सं.	विवरण	परिमाण (संख्या)
१	ग्राहस्थ लाईन संख्या	१०९१६
२	औद्योगिक लाइन संख्या	२५ वटा
३	व्यापारिक लाईन संख्या	१५५
४	मन्दिरमा वितरीत संख्या	१५
५	खानेपानी	१
६	सडक वत्ति	१७८
७	अस्थायी वत्ति	०
८	सिंचाई	२३१
जम्मा ग्राहक संख्या		११५२१
	स्विचिङ्ग स्टेशन	
९	ट्रान्सफर्मर संख्या	४९

स्थानीय मानिसहरूसँगको छलफलबाट प्राप्त जानकारी ।

तालिका नं. ८२

दुर सन्चारसम्बन्धी विवरण

क्र.स.	संचार सेवाको किसिम	परिमाण	कैफियत
१	PSTN टेलिफोन लाईन	२३०	
२	ए.डी.एस.एल. सेवा	५०	
३	इन्टरनेट तथा जी.पी.आर.एस. सेवा	९५०	Wireless सेवाको Data एकिन गर्न नसकिने भएकाले
४	मोबाइल टावर जी.एस.एम.	१	
५	मोबाइल टावर स्काई	०	
६	जी.एस.एम. पोस्टपेड मोबाइल	११७५	
७	जी.एस.एम. प्रिपेड मोबाइल	११७७५	
८	स्काई पोस्टपेड मोबाइल	११२	
९	स्काई प्रिपेड मोबाइल	१४	

स्थानीय मानिसहरूसँगको छलफलका आधारमा ।

३.३.३० व्यापारिक केन्द्रहरु

सुनसरीको रामधुनी नगरपालिकाका विभिन्न स्थानमा व्यापारिक केन्द्रहरु छन् । यिनमा प्रमुख व्यापारिक केन्द्र झुम्का बजार हो । यस नगरपालिकाको केन्द्र पनि यही हो । पहिले यो स्थान भादगाउँ सिनवारीका नामले जानिन्थ्यो । पछि यसलाई झुम्का भन्न लागिएको हो । पूर्वपश्चिम राजमार्गमा पर्ने झुम्का बजारबाट चतरा र वराहक्षेत्र लगायतका स्थानतिरसमेत जान सकिने हुनाले यो स्थानमा बजारीकरण भएको हो । यस नगरपालिकाका विभिन्न व्यापारिक केन्द्रहरुको विवरण तलको तालिकामा दिइएको छ ।

तालिका नं. ८३

व्यापारिक केन्द्रको विवरण

क्र.स.	व्यापारिक केन्द्रहरूका नाम	व्यापारिक वस्तु	कैफियत
१	झुम्का बजार	तरकारी तथा सागसब्जी, लुगाफाटा	
२	बक्लौरी बजार	तरकारी, कृषिजन्य वस्तुहरू	
३	लालपुर बजार	तरकारी	
४	हाटखोला	तरकारी र अन्य वस्तुहरू	
५	डुम्राहा	तरकारी र कृषि उपज	

श्रोतः नगरपालिका कार्यालय, रामधुनी ।

सामुदायिक भवनहरु

मानिसहरुले विभिन्न प्रकारका कार्यहरु गर्नका लागि सामुदायिक भवनहरुको आवश्यकता पर्दछ । तालिम, भेला, सभा र समारोहका साथमा उत्सव र संस्कारगत कार्यहरु पनि सामुदायिक भवनमा गर्ने परिपाटी बसेको छ । सामुदायिक भवनमा गरिने मुख्य संस्कारादि कार्य भने विवाह, व्रतवन्ध, जन्मोत्सव र अन्य उत्सवगत संस्कार पर्दछन् । सुनसरीको रामधुनी नगरपालिकामा पनि यस्तो

सुविधाका लागि अनेक प्रकारका सामुदायिक भवनहरु बनेका देखिन्छन् । यस नगरपालिका भित्रका सामुदायिक भवनहरुको विवरण तलको तालिकामा दिइएको छ ।

तालिका नं. ८४

सामुदायिक भवनहरूको विवरण

क्र.स.	सामुदायिक भवनका नाम	वडा नं.	हालको उपयोग
१	आदर्श सामुदायिक भवन	५	निर्माणधिन
२	रेडक्रस सामुदायिक भवन	५	तालिम र भेला तथा मिटिंग
३	महिला स्वावलम्बन सामुदायिक भवन	५	चालु हुने तयारीमा
४	कमिया पोखरी सामुदायिक भवन	२	तालिम र भेला
५	पूर्वोत्तर सामुदायिक भवन	४	तालिम र भेला
६	सिक्दार माझी सामुदायिक भवन	४	तालिम र भेला
७	जेष्ठ नागरिक मिलनकेन्द्र	१	तालिम भेला
८	सांस्कृतीक सामुदायिक भवन	२	तालिम भेला

श्रोतः रामधुनी नगरपालिका कार्यालय ।

यस नगरपालिकाका विभिन्न स्थानमा सामुदायिक भवनहरू छन् भने केही निर्माणाधीन पनि छन् । यहाँ सामान्य तथा साना सामुदायिक भवनको लेखाजोखा गरिएको छैन ।

तालिका नं. ८५

सार्वजनिक पाटी, पौवा र चौतारासम्बन्धी विवरण

क्र.स.	सार्वजनिक वस्तु	स्थान	हालको उपयोग
१	शिवचोक चौतारा	१	सितल ताप्ने र आराम गर्ने कार्यमा प्रयोगमा रहेको
२	रामजानकी चौतारा	४	सितल ताप्ने र आराम गर्ने कार्यमा प्रयोगमा रहेको
३	झुम्केश्वर	५	सितल ताप्ने र आराम गर्ने कार्यमा प्रयोगमा रहेको
४	हाटखोला सिंगिया	३	सितल ताप्ने र आराम गर्ने कार्यमा प्रयोगमा रहेको
५	शिवनगर चौतारा, ५ वटा	२	सितल ताप्ने र आराम गर्ने कार्यमा प्रयोगमा रहेको
६	शिब मन्दिर चौतारा	१	

श्रोतः नगरपालिका कार्यालय र स्थानीय जनतासँगको छलफलका आधारमा ।

तालिका नं. ८६

खेल मैदानसम्बन्धी विवरण

क्र.स.	खेल मैदान किसिम र क्षेत्रफल	वडा नं.	उपयोग अवस्था
१	पिप्रहा खेलमैदान	३	स्थानीय युवाहरूले प्रयोग गर्ने गरेको
२	पूर्वोत्तर खेलमैदान	४	स्थानीय युवाहरूले प्रयोग गर्ने गरेको
३	धुराहा फिल्ड	९	स्थानीय युवाहरूले प्रयोग गर्ने गरेको
४	बक्लौरी फिल्ड	६	स्थानीय युवाहरूले प्रयोग गर्ने गरेको
५	कुम्याहि खेलमैदान	२	स्थानीय युवाहरूले प्रयोग गर्ने गरेको
६	कालीझोडा खेल मैदान	२	स्थानीय युवाहरूले प्रयोग गर्ने गरेको
७	सिक्दार माझी खेल मैदान	४	स्थानीय युवाहरूले प्रयोग गर्ने गरेको
८	रामधुनी खेल मैदान	४	स्थानीय युवाहरूले प्रयोग गर्ने गरेको

श्रोतः नगरपालिका कार्यालय, रामधुनी ।

तालिका नं ८७

नगरपालिका कार्यालयदेखि वडा केन्द्रसम्मको दुरी

वडा नं.	ग्रामिण केन्द्र रहेको स्थान	केन्द्र सम्मको दुरी
१	भुम्का नपा कार्यालय	० किमी
२	शिबनगर	२ किमी
३	सिंगिया	५ किमी
४	लालपुर	७ किमी
५	भुम्का नपा	० किमी
६	बक्लौरी	७ किमी
७	पंचायन	११ किमी
८	डुम्राहा	१० किमी
९	डुम्राहा	८ किमी

श्रोतः नगरपालिका कार्यालय ।

३.३.३० नागरिक सचेतना केन्द्र

सुनसरीको रामधुनी नगरपालिकामा वडागत नागरिक सचेतना केन्द्र गठन गरिएका छन् । तिनीहरु वडागत रुपमा सन्चालित छन् । यहाँका वडागत नागरिक सचेतना केन्द्रको विवरण तलको तालिकामा दिइएको छ ।

तालिका नं. ८८

वडागत नागरिक सचेतना मन्च

वडा नं.	जम्मा सदस्य	लैंगिक आधार		सामाजिक आधार			जम्मा
		महिला	पुरुष	द्यलित	जनजाती	अन्य	
१	५५	५५	०	४९	६	०	५५
२	५५	५४	१	४८	६	१	५५
३	८०	७९	१	६६	१३	०	८०
४	५८	५८	०	४५	१३	०	५८
५	३०	३०	०	१९	७	४	३०
६	३०	२७	३	१६	७	४	३०
७	३०	३०	०	०	०	०	३०
८	३०	२९	१	१	२८	१	३०
९	३०	२७	३	२४	३	०	३०

तालिका नं. ८९

जनचेतनामूलक तालिम प्राप्त गरेको जनसंख्या

क्र. स.	तालिम विवरण	लिंग		जम्मा	कैफियत
		महिला	पुरूष		
१	वचत तथा ऋण	१६०	२०९	३६९	
२	संस्थागत नेतृत्व	२६	३८	६४	
३	लैंगिक समविकास	७७	८४	१६१	
४	स्वास्थ्य	१२७	२४३	३७०	
५	परिवार नियोजन	३२५	१७८	५०३	
६	खानेपानी सरसफाइ	८८	१२३	२११	
७	वन व्यवस्थापन	१४	४१	५५	
८	फोहोरमैला व्यवस्थापन	६९	१३४	२०३	
९	सिप विकास	२४५	१५७	४०२	
१०	अन्य	०	०	०	
जम्मा		११३१	१२०७	२३३८	

श्रोतः नगरपालिका कार्यालय, रामधुनी ।

३.३.३१ मुख्य पेशा तथा व्यवसाय

मानिसहरूले विभिन्न प्रकारका पेशा तथा व्यवसाय गर्ने गर्दछन् । विशेषगरी कृषि, पशुपालन, उद्योगधन्धा, व्यापारव्यवसाय, नोकरी र ज्यालादारी मुख्य पेशा तथा व्यवसाय हुन् । यिनीहरूमध्ये नेपालीहरूको सवैभन्दा धेरैले अँगालेको व्यवसाय कृषि हो । यस बाहेक कृषिका साथमा पशुपालन पनि गर्ने गरिन्छ । यसैगरी उद्योगधन्धा तथा व्यपार व्यवसाय पनि मानिसहरूको महत्वपूर्ण पेशा मानिन्छ । यता रोजगारी र ज्यादामज्दुरीलाई पनि मानिसहरूको महत्वपूर्ण पेशा मान्ने गरिन्छ । यस नगरपालिकाको मुख्य पेशा तथा व्यवसायलाई तलको तालिकामा पनि दिइएको छ ।

तालिका नं. ९०

मुख्य पेशा व्यवसाय सम्बन्धी

क्र. स.	विवरण	परिवार संख्या	प्रतिशत
१	कृषि	९१९३	**८०**
	खेतिपाती	८०४३	**७०**
	पशुपालन	५७५	**५**
	कुखुरा पालन	११५	**१**
	माछा पालन	११५	**१**
	अन्य	३४५	**३**
जम्मा		९१९३	**८०**
	गैर कृषि	२२९८	**२०**

	व्यापार	२३०	२
	उद्योग	२३०	२
	नोकरी	२३०	२
	दैनिक ज्यालादारी	११४८	१०
	वैदेशिक रोजगार	४६०	४
	अन्य	०	०
जम्मा		२२९८	२०
कुल जम्मा		११४९१	१००

श्रोतः स्थानीय मानिसहरूसँगको छलफलबाट प्राप्त सूचना, स्थानः नगरपालिका कार्यालय ।

तालिका नं. ९१

औसत माशिक पारिवारिक आम्दानी

क.स.	औसत मासिक पारिवारिक आम्दानी विवरण (रूपैयाँमा)	परिवार संख्या	प्रतिशत
१	१००० भन्दा कम	११४९	१०
२	१००० देखि २०००	२२९६	२०
३	२००१ देखि ३०००	३४४७	३०
४	३००१ देखि ५०००	११४९	१०
५	५००१ देखि १००००	११४९	१०
६	१०००० देखि १५०००	५७६	५
७	१५००० देखि २५०००	११४९	१०
८	२५००० भन्दा माथि	५७६	५
जम्मा		११४९१	१००

नगरपालिका कार्यालय, रामधुनी ।

तालिका नं. ९२

औषत मासिक पारिवारिक बचत

क.स.	औसत मासिक पारिवारिक वचत विवरण (रूपैंयामा)	परिवार सख्या	प्रतिशत
१	शून्य	८०४४	७०
२	५०० देखि १०००	६८९	६
३	१००१ देखि २०००	६८९	६
४	२००१ देखि ३०००	६८९	६
५	३००१ देखि ५०००	५७५	५
६	५००१ देखि १००००	५७५	५
७	१०००० भन्दा माथि	२३०	२
जम्मा		११४९१	१००

श्रोतः नगरपालिका कार्यालय, रामधुनी ।

तालिका नं. ९३

बार्षिक कृषि उत्पादन सम्बन्धी सूचना

वाली/उत्पादन	आर्थिक वर्ष (२०६९ र २०७०)	
	क्षेत्रफल (रोपनीमा)	उत्पादन (क्विन्टलमा)
अन्न वाली	७५ प्रतिशत	
धन	७० प्रतिशत	
मकै	५ प्रतिशत	
कोदो	०	
गहुँ	५ प्रतिशत	
दलहन वाली		
मास, बोडी, सिमी, मस्याङ, मुसुरो	५ प्रतिशत	
तेलहन वाली		
तोरी, सूर्यमुखी	१ प्रतिशत	
तरकारी वाली		
आलु, प्याज, काउली, भन्टा, बन्दा, गोलभेडा,	१० प्रतिशत	
राम तोरिया, साग.....	१	
अदुवा, बेसार, लसुन, खुसार्नी	१	
फलफूल खेती		
केरा, आँप, सुन्तला, नासपाती, भुईकटहर ...	३ प्रतिशत	

श्रोतः स्थानीयसँगको छलफलबाट प्राप्त जानकारी ।

तालिका नं. ९४

पशुधन तथा सोबाट हुने उत्पादनको अवस्थासम्बन्धी विवरण

क्र. सं.	**किसिम संख्या**	**संख्या**			**उत्पादन**		
१	**पशुधन**	**स्थानीय**	**उन्नत**	**जम्मा**	**दूध लि.**	**मासु केजी**	**उन केजी**
	गाई गोरू	७३७५	२७७७	१०१५२	२५०००		
	भैंसी राँगा	६५४०	३१३६	९६७६			
	बोका खसी वाखा	३६२०	१९३७	५५५७		२००००	
	भेडा च्यांग्रा	२५५	२०५	४६०			
	सुँगुर वंगुर	७९०	११६०	१९५०		६०००	
	अन्य.....						
२	**पंक्षी**	**स्थानीय**	**उन्नत**	**जम्मा**	**अण्डा संख्या**		**मासु केजी**
	कुखुरा	१११५०	७५५०	१८७००		२५०००	३००००
	हाँस	५२५०	३१७	५५६७		७०००	५९००

	अन्य						
३	माछा केजी			२५०००			
	क मौरी घार मह केजी						
४	अन्य						

श्रोतः पशु सेवा केन्द्र ।

३.३.३२ व्यपार व्यवसाय

सुनसरीको रामधुनी नगरपालिकामा केही मानिसहरू उद्योगधन्धा र केही व्यापार व्यवसायमा पनि लागेका छन् । तिनीहरूले विभिन्न प्रकारका पेशाव्यवसाय गर्ने गरेको पाइन्छ । यस नगरपालिकाको व्यापार व्यवसायको विवरण तलको तालिकामा दिइएको छ ।

तालिका नं. ९५

औद्योगिक तथा व्यपार व्यवसाय (निर्माण व्यवसायीसमेत विवरण)

सि. नं.	व्यपार,व्यवसाय विवरण जम्मा संख्या	जम्मा संख्या
१	दुग्घ व्यवसायी	१५
२	टेलर्स	२५
३	सुनचाँदी व्यवसायी	७०
४	भाडा व्यवसायी	३०
५	होटल व्यवसायी	५०
६	फेन्सी व्यवसायी	३०
७	क्लिनिक तथा औषधी व्यवसायी	२८
८	तरकारी तथा फलफूल व्यवसायी	१५०
९	इलेक्ट्रोनिक व्यवसायी	२०
१०	माछामासु पसल, व्यवसायी	३५
११	हेयर सैलुंग तथा सौन्दर्यकला व्यवसायी	३०
१२	उद्योग	४०
१३	आर्ट व्यवसायी	१२
१४	बेकरी तथा मिष्ठान्न व्यवसायी	१४
१५	वाल मनोरञ्जन	१
१६	बंगुर पालन	५
१७	कार्ड बोर्ड उत्पादन	१
१८	बोडिंग स्कुल संचालन	२५
१९	ठेक्कापट्टा	१८

२०	जुत्ता पसल	१४
२१	फोटो स्टुडियो	१४
२२	फर्निचर	१५
२३	किराना पसल तथा व्यवसायी	१६४
२४	सि.डि.पसल	१०
२५	पुल हाउस	४
२६	अटो वर्कसप	६
२७	कपास उद्योग	०
२८	राइस मिल	६२
२९	घडि रेडियो टि.भी मर्मत	२५
३०	पेट्रोल पम्प	२
३१	मसला उद्योग	३
३२	चस्मा पसल	७
३३	पस्मिना पसल	१२
३४	माटाका भाडा, मुकुण्डो तथा सेरामिक्स	७
३५	खोज अनुसन्धान सेन्टर	०
३६	खाजाघर तथा चिया पसल	१६४
३७	ढुवानी सेवा	१८
३८	पांगो माटो व्यवसाय	४
३९	टयुसन सेन्टर	५
४०	हाउजिंग	०
४१	कार्पेट पसल	१०
४२	सरसफाइ तथा फोहोर मैला संकलन	४
४३	नर्सरी फुल व्यवसायी	१
४४	कुरियर	६
४५	मदिरा व्यवसाय	९१
४६	ग्यास डिलर	१२
४७	नृत्य प्रशिक्षण तथा संगित प्रशिक्षण केन्द्र	०
४८	पाउ भण्डार	०
४९	क्याटरिंग	१२
५०	कानुन व्यवसायी र परामर्श सेवा	८
५१	जिमखाना	०
५२	निर्माण व्यवसायी तथा सप्लायर्स	५०
५३	कवाडी संकलन केन्द्र	४

५४	मल बिउ उत्पादन	१
५५	कम्प्युटर ट्रेनिंग सेन्टर साईवर व्यवसायी	१२
५६	फिल्म हल	२
५७	सिसा पसल	७
५८	पुस्तक व्यवसायी तथा फोटोकपी	२१
५९	मनी टान्सफर	९
६०	सहकारी	२४
६१	बैक	५
६२	बिज्ञापन मिडिया र केवल सेवा	४
६३	कागज उद्योग तथा छापाखाना	२
६४	पानी फिल्टर	०
६५	पार्टी प्यालेस	०
६६	भेटनरी	३

वडा कार्यालयमा स्थानीयहरूसँगको छलफलका आधारमा ।

माथिको तालिकामा दिइएअनुसार यस नगरपालिकाका मानिसहरू विभिन्न प्रकारका पेशा र व्यवसाय गर्दछन् । तिनीहरूका पेशा व्यवसायमा कृषि, पशुपालन, सागसब्जी खेति, व्यापार, उद्योग, जनमज्दुरी, नोकरी र अन्य पेशाहरू रहेका छन् । तर पनि यहाँको मुख्य पेशा कृषि हो भने कृषिमा पनि ज्यादा मात्रामा सागसब्जी, केरा खेति र अन्य प्रकारका खेतिपाति गर्ने गरेका छन् ।

तालिका नं. ९६

विगत ५ आर्थिक वर्षको आयव्यय विवरण

आर्थिक वर्ष	आय शीर्षक	रकम	व्यय शीर्षक	रकम
२०६८।६९		९५०००००		९५०००००
२०६९।७०		१८००००००		१८००००००
२०७०।७१		२६५०००००		२६५०००००
२०७१।७२		३१००००००		३१००००००
२०७२।७३		३६००००००		३६००००००
जम्मा		१२१००००००		१२१००००००

श्रोतः नगरपालिका कार्यालय ।

तालिका नं ९७

सरकारी कार्यालयहरू

सि. नं.	पद	कार्यालय	फोन नं. कार्यालय	फोन नं. निवास
१		नगरपालिका र वडा कार्यालय ९ वटा		
२		पशुसेवा केन्द्र २ वटा		
३		क्षेत्रिय कृषि तालिम केन्द्र		
४		क्षेत्रीय कारागार		

५		स्वास्थ्य चौकी ४ वटा		
६		हुलाक कार्यालय ४ वटा		
७		बक्लौरी अस्पताल		
८		प्रसुती केन्द्र, करूणा फउन्डेशन		
९		अस्थायी प्रहरी बिट, सिंगिया		
१०		सिंचाई कार्यालय		
११		क्षेत्रिय माटो परिक्षण केन्द्र		
१२		विउ विजन उत्पादन केन्द्र		
१३		विउ विजन प्रयोगशाला		

श्रोतः रामधुनी नगरपालिका ।

तालिका नं. ९८

नगरपालिकाको स्थापनादेखि हालसम्मका प्रमुखहरूको विवरण

सि.नं.	नाम	कार्य अवधि	निर्वाचित र मनोनित	कैफियत
१	भक्त बहादुर सुवेदी	२०७१ मंसिर १६ देखि २०७१ माघ मसान्त सम्म		
२	श्री प्रमोद कुमार चौधरी	२०७१ माघ देखि २०७३ ..सम्म	कार्यकारी अधिकृत	
३	श्री सूर्यप्रसाद गौतम	२०७३....देखि २०७४ असार मसान्त सम्म	कार्यकारी अधिकृत	
४	श्री जय प्रकाश चौधरी	२०७४ श्रावण देखि	निर्वाचित	नव निर्वाचित

तालिका नं ९९

विगत ३ वर्षको MCPM को स्तर

आ.व. २०६८/६९	आ.व. २०६९।०७०	आ.व. २०७०र०७१
पास	पास	पास

श्रोतः नगरपालिका कार्यालय ।

माथिको तालिकामा दिइए अनुसार यस नगरपालिकाको एम्सीपिएम्मा नपा पास हुने गरेको छ । यसका लागि न्यूनतम सर्तहरू पूरा गरेको हुनाले नगरपालिका यस्तो मूल्यांकनमा उत्तीर्ण हुने गरेको हो ।

तालिका नं. १००

बेरोजगार तथ्यांक

क्र.सं.	लिङ्ग	संख्या	कैफियत
१	पुरूष	३८०	
२	महिला	४७०	
३	अन्य		

श्रोतः नगरपालिका कार्यालय, रामधुनी ।

यस नगरपालिकाका केही मानिसहरू अहिले पनि बेरोजगार छन् । यहाँका पुरूषका तुलनामा महिला बेरोजगार ज्यादा छन् । यहाँ बेरोजगारको संख्या कम देखिनुको मतलव वैदेशिक रोजगारमा जानेको संख्या यसमा समावेश नभएर हो । तर यथार्थमा बेरोजगारका कारण मानिसहरू बैदेशिक रोजगारमा जाने गरेको हुनाले यो समस्य यस नगरपालिकामा निकै विकराल रूपमा रहको देखिन्छ ।

विशेष व्यवसायिक खेतिः तरकारी, मकै र फलफूल ।

पकेट खेतिः तरकारी

३.३.३३ सामुदायिक वनहरूः

यस नगरपालिकामा निम्नानुसारका सामुदायिक वनहरू छन् ।

१) कालिझोडा सामुदायिक वन, २३३.१ हे.

२) उत्तरपूर्व सामुदायिक वन, २९५.९ हे.

३) इकाही सामुदायिक वन, ६२.६६ हे

४) रामधुनी मन्दिर क्षेत्र, २१.२ हे

५) दुर्गापुरी सामुदायिक वन, ६.१ हे

६) डंग्राही पाखरी सामुदायिक वन २ हे.

७) सुनसरी सामुदायिक वन, बक्लौरी

८) रामधुनी शान्ति सामुदायिक वन, डुम्राहा

९) रामधुनी हरियाली सामुदायिक वन, डुम्राहा

१०) शंकरबेली सा

मुदायिक वन, बक्लौरी

११) कुमारखत सामुदायिक वन, बक्लौरी

१२) पान्चायन सामुदायिक वन, बक्लौरी ।

३.३.३४ नगरपालिकामा हाल कार्यरत कर्मचारीहरूको विवरण

रामधुनी नगरपालिकामा विभिन्न कर्मचारीहरू कार्यरत छन् । तिनीहरूको विवरण तलको तालिकामा दिइएको छ ।

तालिका नं. १०१

कर्मचारीको विवरण

क्र.सं.	नाम/थर	पद	श्रेणी	सेवाको प्रकार	सम्पर्क नं.
१	सुर्य प्रसाद गौतम	कार्याकारी अधिकृत	रा.प.द्वितिय(का.मु.)	कार्यालय प्रमुख	९८५२०७५१११
२	अशोक कुमार गिरी	लेखा अधिकृत	रा.प. तृतिय	लेखा शाखा	९८६०७०१२८३
३	मौसम आलम	इन्जिनियर	अधिकृत स्तर छैंठौं	प्राबिधिक	९८०२०१०५९२
४	जितेन्द्र प्रसाद साह	इन्जिनियर	अधिकृत स्तर छैंठौं	प्राबिधिक घर नक्सा फांट	९८४१३६०४९७

५	अमित चौधरी	ईन्जिनियर	अधिकृत स्तर छैंटौं	(प्राबिधिक) पुर्वाधार शाखा	९८४२३४०५९९
६	हर्ष लाल चौधरी	सव-इन्जिनियर	सहायक स्तर पाचौं	(प्राबिधिक) योजना शाखा	९८५२०४९६७७
७	मुना पोखरेल	नायब सुब्बा	सहायक स्तर पाचौं	प्रशासन शाखा	९८४२०८१०२२
८	पवन प्रसाद ठाकुर	सब इन्जिनियर	सहायक स्तर पाचौं	प्राबिधिक घर नक्सा फांट	९८१४३५५६८५
९	लिला राज अधिकारी	ना.सु.	रा.प. अनं. प्रथम	वडा सचिब	९८४२३९९३०९
१०	शंकर प्रसाद तिमल्सेना	नायब सुब्बा	सहायक स्तर पाचौं	वडा सचिब	९८५२०५२५६५
११	दिलिप कुमार चौधरी	खरिदार	सहायक स्तर चौथो	वडा सचिब	९८४२०५२०९८
१२	घनेन्द्र कोइराला	खरिदार	सहायक स्तर चौथो	वडा सचिब	९८४२०३६७३०
१३	इश्वरा घिमिरे	खरिदार	सहायक स्तर चौथो	राजश्व शाखा	९८६२०५४६६८
१४	मन्सा चौधरी	सह-लेखापाल	सहायक स्तर चौथो	लेखा शाखा	९८४२३४२६१३
१५	शान्तोना भट्टराई	कम्प्यूटर अपरेटर	सहायक स्तर चौथो	पंजिकरण, सामाजिक सुरक्षा	९८४२१८४८३३
१६	ललित कुमार चौधरी	स.ले.पा.	सहायक स्तर चौथ	वडा सचिब	९८४२३३०२९१
१७	शावित्रा पराजुली	खरिदार	सहायक स्तर चौथो	वडा सचिब	९८४२०८५४३२
१८	सितल कुमार चौधरी	खरिदार	सहायक स्तर चौथ	वडा सचिब	९८६२०५४९०५
१९	अमित चौधरी	कम्प्युटर अपरेटर	सहायक स्तर चौथो	सुचना शाखा	९८०४०१४९१५
२०	बिष्णु चौधरी	कम्प्युटर अपरेटर	सहायक स्तर चौथो	जिन्सि शाखा	९८११००३६१०
२१	विवेक दाहाल	अ. सव-इन्जिनियर	सहायक स्तर चौथो	प्राबिधिक(घर नक्सा शाखा)	९८४२३६९८१७
२२	कमल कुमारी चौधरी	स.का.	सहायक स्तर चौथो	वडा कार्यालय ३ प्रशासन शाखा	९८४२५८४५२६
२३	कमला अधिकारी	स.लेखापाल	सहायक स्तर चौथो	वडा कार्याल लेखा तथा प्रशासन शाखा	९८४२०४०१९९
२४	महेश धिताल	अ. सब इन्जिनियर	सहायक स्तर चौथो	प्राबिधिक(घर नक्सा शाखा)	९८०४३२७४२४
२५	चिरंजिवि गौतम	अमिन	सहायक स्तर चौथो	प्राबिधिक(घर नक्सा शाखा)	९८०४३३६४१९
२६	दिपा श्रेष्ठ	राजश्व सहजकर्ता	सहायक स्तर चौथो	राजश्व शाखा	९८०४३५५९८९
२७	जितेन्द्र प्रसाद चौधरी	ऋमिन		प्राबिधिक(घर नक्सा शाखा)	९८४२४९८९८९
२८	नन्द कुमार श्रेष्ठ	खरिदार	सहायक स्तर चौथो	वडा सचिब	९८५२०५९३०३
२९	गिता देबी बिष्ट	प्रशासन सहजकर्ता	सहायक चौथो	प्रशासन शाखा	९८६२१३०१९९
३०	प्रहेज कुमार चौधरी	ईलेक्ट्रोनिक्स	सहायक स्तर चौथो	योजना शाखा	९८०७०३२१२०
३१	दिपसीका सापकोटा	सहजकर्ता	सहायक चौथो	वडा कार्यालय प्रशासन शाखा	९८४२३६०९८२
३२	सुकुमचन्द चौधरी	मुखिया	सहायक स्तर तृतिय	वडा कार्यालय, प्रशासन शाखा	९८४२१२१७६६
३३	कमल लामीछाने	भारी सवारी चालक	श्रेणी बिहिन	प्रशासन	९८४२३७२४६५
३४	मदन कुमार लामा तामाङ्ग	हलुका सवारी चालक	श्रेणी बिहिन	प्रशासन	९८४३९७२४७
३५	बुधनारायण चौधरी	मुखिया	सहायक स्तर तृतिय	प्रशासन	९८०४३२९५२७

३६	सत्यनारायण चौधरी	कार्यालय सहयोगी	श्रेणी बिहिन	प्रशासन	९८०६४००७४५
३७	शकुन्तला नेपाल-गौतम	कार्यालय सहयोगी	श्रेणी बिहिन	प्रशासन	९८०६०७३९१८
३८	तिरा देवी कार्की	कार्यालय सहयोगी	श्रेणी बिहिन	प्रशासन	९८४२४१७१७३
३९	सत्य नारायण ठाकुर	का.स.	श्रेणी बिहिन	प्रशासन	९८४२१४७४१२
४०	सुलोचना चौधरी	का.स.	श्रेणी बिहिन	प्रशासन	
४१	अजौदी मरिक	का.स.	श्रेणी बिहिन	प्रशासन	९८४२१७९१३३
४२	टिरु चौधरी	कार्यालय सहयोगी	श्रेणी बिहिन	प्रशासन	९८४२३७२३३५

सरसफाई तथा टोल विकास संस्था संचालन समाजिक परिचालकहरुको बिबरण

क्र.सं.	नाम/थर	प्द	श्रेणी	ठेगाना	कैफियत
१.	श्री रबिन कुमार ठाकुर	संयोजक	सहायक स्तर	रामधुनी न.पा. १	
२.	श्री आशा कुमारी चौधरी	सरसफाई सहजकर्ता	सहायक स्तर	रामधुनी न.पा. १	
३.	श्री समिक्षा कोइराला	सरसफाई सहजकर्ता	सहायक स्तर	रामधुनी न.पा. १	
४.	श्री मन्जु श्रीमगर	सरसफाई सहजकर्ता	सहायक स्तर	रामधुनी न.पा. १	
५.	श्री कमला कोईराला काफ्ले	सरसफाई सहजकर्ता	सहायक स्तर	रामधुनी न.पा. ४	
६.	श्री उर्मिला पौडेल	सरसफाई सहजकर्ता	सहायक स्तर	रामधुनी न.पा. ४	

एल.जि.सि.डि.पी. सहजकर्ताहरुको बिवरण

क्र.सं.	नाम/थर	प्द	ठेगाना	सम्पर्क नं.	कैफियत
१.	श्री एलिना श्रेष्ठ	संयोजक	विराट नगर	९८४२०७२२७०	
२.	श्री रंजिता चौधरी	सामाजिक परिचालक	रामधुनी न.पा. १	९८४२२३७४५१	
३.	श्री कौशल्या दाहाल	सामाजिक परिचालक	रामधुनी न.पा. १	९८४२२३४७८६	
४.	जिवस चौधरी	सामाजिक परिचालक	रामधुनी न.पा. ६	९८०४३६३५८६	
५.	ममता परियार	सामाजिक परिचालक	ईनरुवा		

स्थानिय तह पुनर संरचना भए पश्चात जिल्ला समन्व समितिले कर्मचारी व्यवस्थापन गर्ने सन्दर्भमा खटाईएका विवरण देहाय अनुसार रहेको छ ।

सि. नं.	**नाम थर**	**पद**	**सेवा/समूह**	**स्थायी/अस्थायी/करार**	**कार्यालयको नाम**	**कैफियत**
१	श्री भुनन्दन साह	ज.स्वा.अ. सातौं	प्रशाससन	स्थायी	जिल्ला जनस्वास्थ्य कार्यालय	
२	श्री कल्पना कार्की	ना.सु. पाचौं	प्रशासन	स्थायी	जिल्ला समन्वय समितिको कार्यालय	
३	श्री भोजराज पोखरेल	सब ईर्निजिनियर (खा.पा.स.टे.)	प्राबिधिक	स्थायी	जिल्ला प्राबिधिक कार्यालय	
४	श्री दुर्गा प्रसाद पराजुली	ना.प.स्वा.प्रा.	प्राबिधिक	स्थायी	जिल्ला पशु सेवा कार्यालय	
५	श्री देब नारायण चौधरी	का.स.	प्रशासन	स्थायी	जिल्ला पशु सेवा कार्यालय	
६	श्री सबिता राई	ना.प्रा.स.	प्राबिधिक	करार	जिल्ला कृषि बिकास कार्यालय	
७	श्री शेष कुमारी	ना.प्रा.स.	प्राबिधिक	करार	जिल्ला कृषि बिकास	

	खड्का				कार्यालय	
८	श्री मोनाश्री आचार्य	स.म.बि.नि.	प्रशासन	स्थायी	महिला तथा बालबालिका कार्यालय	
९	श्री ललित बहादुर खत्री	का.स.	प्रशासन	स्थायी	जिल्ला पशु सेवा कार्यालय	
१०	श्री शिब राम के.सी.खत्रि	प.स्वा.प्रा.	प्राबिधिक	स्थायी	जिल्ला पशु सेवा कार्यालय	
११	श्री अबिनारायण भट्टराई	ना.सु.	प्रशासन	स्थायी	जिल्ला सहकारी कार्यालय	
१२	श्री बिनय कुमार परियार	अधिकृत	प्रशासन	अस्थायी	जिल्ला समन्वय समितिको कार्यालय	
१३	श्री दुर्गा दुलाल	अधिकृत	प्राबिधिक	स्थायी	जिल्ला कृषी बिकास कार्यालय	
१४	श्री महेन्द्र कुमार पैकार	अधिकृत	प्राबिधिक	अस्थायी	जिल्ला पशु कार्यालय	

श्रोतः नगरपालिका कार्यालय, रामधुनी ।

तालिका नं. १०२

निर्वाचित जनप्रतिनिधिहरू

क्र स	पदाधिकारीको नाम	निर्वाचित पद	मोवाईल नं	मोवाईल नं
१	जय प्रकास चौधरी	नगर प्रमुख	९८४९३७४७१९	९८५२०६२५००
२	सबिना चौधरी	नगर उपप्रमूख	९८४२१४७०४०	९८५२०६२६००
वडा नं	१			
१	महेश चौधरी	वडा अध्यक्ष	९८५२०५६५७५	९८०२७५६५७५
२	उमा थरुनी	महिला वडा सदस्य		
३	पार्वती सरदर	दलित महिला वडा सदस्य		
४	देबराज पोखरेल	वडा सदस्य		
५	हरिवंश साह	वडा सदस्य	९८४२५००१०५	
वडा नं	२			
१	राम नारायण चौधरी	वडा अध्यक्ष	९८४२२८२६७७	
२	राधा देवी बस्नेत	महिला वडा सदस्य	९८४२३१४८८९	
३	कमली कुमारी मोची	दलित महिला वडा सदस्य	९८०७३०६८९९	
४	अनन्तराम चौधरी	वडा सदस्य	९८४२०५८१०६	
५	सुरेश साह	वडा सदस्य		
वडा नं	३			
१	राजकुमार चौधरी	वडा अध्यक्ष	९८०७०३३०७२	

२	टिका लक्ष्मी श्रेष्ठ	महिला वडा सदस्य	९८४२२२७२५	
३	शोभा मुसहर	दलित महिला वडा सदस्य	९८१७३०८९६९	
४	नारायण श्रेष्ठ	वडा सदस्य	९८१०४६१७८२	
५	विन्देश कुमार चौधरी	वडा सदस्य	९८०७३३००९०९	
वडा नं	४			
१	मनेश चौधरी	वडा अध्यक्ष	९८५२०३६३४५	९८०४०८४२०२
२	तिलक दाहाल	महिला वडा सदस्य		
३	चन्द्र माया वि. क.	दलित महिला वडा सदस्य		
४	कमल कार्की	वडा सदस्य		९८१५३५०११८
५	देवी प्रसाद गेलाल	वडा सदस्य		
वडा नं	५			
१	डेगराज फुयाल	वडा अध्यक्ष		९८५२०५७९३३
२	साधना थरुनी	महिला वडा सदस्य		
३	मनो देवी सरदार	दलित महिला वडा सदस्य		
४	नन्द राज फुयाल	वडा सदस्य		
५	भारत राज नेपाल	वडा सदस्य		
वडा नं	६			
१	हेम नारायण राजधामी	वडा अध्यक्ष		९८५२०५७९३३
२	लक्ष्मी चौधरी	महिला वडा सदस्य		९८१७३८७४९१
३	लिलिया मुसहर	दलित महिला वडा सदस्य		९८१९०३५७०३
४	पन्नालाल चौधरी	वडा सदस्य		९८१३६८०९२६
५	हेम शंकर राई	वडा सदस्य		९८११०७०४१५
वडा नं	७			
१	केशव गौतम	वडा अध्यक्ष		९८५२०६०१०५
२	ललकी देवी चौधरी	महिला वडा सदस्य		९८१५३९५४२२
३	तेतरी देवी खत्वी	दलित महिला वडा सदस्य		९८०४००००९९
४	कासीलाल चौधरी	वडा सदस्य		९८०४०२८२७६
५	राजेश कुमार लिम्बू	वडा सदस्य		९८४२१२१८९७
वडा नं	८			

१	रुद्रबहादुर बस्नेत	वडा अध्यक्ष	९८१७३३१२५०	९८४२३०७५५०
२	दुर्गा भट्टराई	महिला वडा सदस्य		९८४२०७६५४३
३	चन्द्र माया विश्वकर्मा	दलित महिला वडा सदस्य		९८११०४३१२०
४	चन्द्रमान उराव	वडा सदस्य		९८१७३१२२८२
५	जगतलाल चौधरी	वडा सदस्य		९८०४३१८०५४
वडा नं	९			
१	घनश्याम चौधरी	वडा अध्यक्ष		९८५२०५७५७७
२	सोनिया थरुनी	महिला वडा सदस्य		९८११३५५९७९
३	रीता कुमारी शर्मा	दलित महिला वडा सदस्य		९८०४०९५८४३
४	योगेन्द्र बहादुर खड्का	वडा सदस्य		९८४२०४९४०८
५	पुष्पलाल चौधरी	वडा सदस्य		९८६२१४४१०७

श्रोतः नगरपालिका कार्यालय, रामधुनी ।

तालिका नं. १०३

पशुबधशाला

सि.नं.	विवरण	स्थान अवस्था	कैफियत
१	श्वदाह	रामधुनी ४,सुनसरी खोला	निर्माण गर्ने योजना
२	पशु वधशाला	रामधुनी १, झुम्का	हाल निर्माणको क्रममा

श्रोतः नगरपालिका कार्यालय ।

तालिका नं. १०४

सामुदायिक मेलमिलाप समिति

क्र.सं.	विवरण		कैफियत
१	सामुदायिक मेलमिलाप केन्द्र बक्लौरी	यसले कार्य गरिरहेको	
२	सामुदायिक मेलमिलाप केन्द्र डुम्राहा		
३	सामुदायिक मेलमिलाप केन्द्र भासि		

श्रोतः नगरपालिका कार्यालय ।

३.३.३५ सुकुम्बासीहरूको विवरण

यस नगरपालिकामा सुकुम्बासीको समस्या पनि जल्दोबल्दा प्रकारको छ । यहाँ थुप्रै मानिसहरू सुकुम्बासीका रूपमा ऐलानी जमिन या खोलाको किनारी भागमा बसेका छन् । नहरको किनारी भागमा बसेका सुकुम्बासी अन्यत्र ऐलानी जमिनमा सरेका छन् । तसर्थ तिनीहरूको व्यवस्थापन गर्न आवश्यक छ । यस नगरपालिकाको सुकुम्बासीको विवरण तलको तालिकामा दिइएको छ ।

तालिका नं. १०५

सुकुम्बासीको विवरण

क्र.सं.	लिङ्ग	संख्या	कैफियत
१	पुरूष	१४६५	
२	महिला	१६९६	
३	अन्य	३१६१	

श्रोतः नगरपालिका कार्यालय, रामधुनी ।

माथिको तालिकामा दिइए अनुसार अहिलेसम्म पनि यस नगरपालिकामा करिव ३१६१ जति सुकुम्बासीहरू रहेका छन् । तिनीहरूलाई उचित रूपमा व्यवस्थापन गर्न पनि त्यत्तिकै आवश्यक छ ।

तालिका नं. १०६

एफ्एम् रेडियो स्टेशनहरू

कस	स्टेशनको नाम	प्रकार	कैफियत
१	झुम्का एफ्एम्	एफ्एम्	
२	रामधुनी एफ्एम्	एफ्एम्	

श्रोतः नगरपालिका कार्यालय ।

३.३.३६ नगरपालिकाका अवशर, चुनौति र समस्याहरू

अवशरहरूः

सुनसरीको रामधुनी नगरपालिका तराईको समथर भूभागमा पर्दछ । यस नगरपालिकाका अवशरहरू प्रशस्तै छन् । तराईमा पर्नु तथा सिंचाईको सुविधा हुनु यसका मुख्य अवशरहरू हुन् । यस बाहेक यस नगरपालिकाका विभिन्न प्रकारका अवशरहरू निम्नानुसारका छन् ।

- यो नगरपालिका तराईको समथर भूभागमा पर्दछ । यहाँको माटो उर्बर छ र यहाँ कृषि उत्पादनको राम्रो सम्भावना छ । यहाँ अन्नबाली, सागसब्जी र फलफूल उत्पादनको सम्भावना प्रचुर छ । यसले स्थानीय मागलाई पूरा गर्नेमात्र नभएर यहाँ उत्पादित अन्नपात अन्य भेगतिर पनि निकासी गर्न सकिने सम्भावना छ । यस नगरपालिकाबाट पूर्वपश्चिम लोकमार्ग गएको छ । यसलाई यहाँको ठूलो अवशरका रूपमा लिन सकिन्छ । यातायातको सुविधाका कारणनै यहाँ उत्पादित वस्तुहरू नेपालका अन्य भागका साथमा भारततिर पनि पठाउन सकिने सम्भावना प्रचुर छ ।

- रामधुनी नगरपालिकामा सिंचाईको राम्रो व्यवस्था छ । यसको धेरैजसो भाग चतरा नहरबाट सिंचित छ । यस नगरपालिकाबाट बग्ने अनेक खोलाहरूले पनि यहाँको सिंचाईको विकासमा सहयोग पुऱ्याएका छन् । यस नगरपालिकाको पश्चिमतर्फबाट बग्ने सुनसर र यसको बीचबाट बग्ने सेउती तथा सेरा खोलाले यस नगरपालिकाको धेरै भूभागलाई सिंचित गर्न सक्ने सम्भावना छ । यसैगरी भूमिगत जललाई पनि सिंचाईका लागि सदुपयोग गर्न सकिन्छ । यसलाई यहाँको अवशर मान्नु पर्दछ ।

- यस नगरपालिकाको बीच भागबाट पूर्वपश्चिम राजमार्ग गएको छ । सडक मार्गको पहुँचका कारण यहाँबाट देशको जुनसुकै भागमा जान तथा यहाँ उत्पादित वस्तु देशका विभिन्न भागमा पठाउन

शरल हुने गर्दछ । यसका साथमा गाउँटोलसम्म ग्राभेल बाटाहरू पुगेका छन् । तिनीहरूका कारण रामधुनी नगरपालिका सुगम पनि छ । यो गाउँको विकासका लागि महत्वपूर्ण अवशर हो ।

- रामधुनी नगरपालिका भित्र थुप्रै विद्यालयहरू छन् । तसर्थ शिक्षाका क्षेत्रमा यस नगरपालिकाको अवशर निकै राम्रो छ । यता यहाँ खोलिएका बोर्डिंग स्कूलहरूले पनि यहाँको शिक्षाको विकासमा ठूलो सहयोग गरेका छन् । यस नगरपालिकाका मानिसहरूको साक्षरता दर निकै धेरै हुनुको मूल कारण पनि यही हो ।

- रामधुनी नगरपालिकामा केही पर्यटकीय सम्भावना बोकेका स्थानहरू पनि छन् । जस्तो यहाँ थुप्रै मठमन्दिर छन् । यिनमा सवैभन्दा प्रख्यात रामधुनी हो । यहाँ करिव १० वटा सामुदायिक वनहरू छन् । यिनीहरूलाई पार्कका रूपमा विकास गर्न सकिन्छ । यहाँ कृषि पर्यटनको सम्भावना पनि प्रचूर छ । यस नगरपालिका भित्र अन्य पर्यटकीय क्षेत्र पनि पहिचान हुँदै गएका छन् । यहाँ धार्मिक पर्यटनका साथमा कृषि पर्यटन, शैक्षिक पर्यटन र पर्यावरणीय पर्यटनको विकास गर्न सकिने सम्भावना प्रचुर छ । यस नगरपालिकाका स्थानीय आदिवासीका घरमा घरबास कार्यक्रम चलाउन सकिने सम्भावना छ । यता रामधुनी भेगका सामुदायिक वनलाई पार्क या सुन्दर बगैंचाका रूपमा विकास गर्न सकिन्छ । यहाँ जंगल सफारी लगायतको पर्यटनको विकास गर्न सकिने सम्भावना रहेको देखिन्छ ।

यहाँ चर्चा गरिएका सवै विषयवस्तु रामधुनी नगरपालिकाका अवशरहरू हुन् । यहाँ बसोबास गर्ने मानिसहरू मेहनती र विकासप्रेमि छन् । यसलाई पनि यहाँको अवशरका रूपमा लिन सकिन्छ । यता यो नगरपालिकाका नजिकमा केही गाउँ र नगरहरू पनि छन् । तसर्थ यहाँ उत्पादित कृषिजन्य र अन्य प्रकारका वस्तुहरू आसपासका धेरै जनसंख्या भएका बस्ति या नगरतिर पठाउन र आयआर्जन गर्न सकिने कुरा यहाँको महत्वपूर्ण अवशरका रूपमा रहेको छ ।

चुनौतिः

सुनसरीको रामधुनी नगरपालिकामा विकास निर्माणका लागि अवशरमात्र नभएर यसका लागि थुप्रै चुनौतिहरू पनि रहेका छन् । यहाँको विकास निर्माणको कार्य गर्दाका चुनौतिहरू निम्नानुसारका हुन सक्तछन् ।

- **अव्यवस्थित बसोबासः** यस नगरपालिकाका विभिन्न भागमा अव्यवस्थित बसोबास हुँदै गएको छ । बसोबासलाई व्यवस्थापन गर्नु यहाँको मुख्य चुनौतिका रूपमा रहेको छ । शहरीकरणका कारण पनि यस्तो चुनौति थपिने गरेको हो । यस नगरपालिकाका कतिपय खोला तथा नदीको डिलमा पनि मानिसहरूको बसोबास छ । तिनीहरूको बसोबासको व्यवस्थापन गर्ने कुरा निकै ठूलो चुनौतिका रूपमा रहेको देखिन्छ । यता यस नगरपालिकामा सुकुम्बसीको संख्या पनि निकै ठूलो छ । नहरको डीलमा बसेका मानिसहरूलाई त्यहाँबाट उठाए पछि विभिन्न भागको ऐलानी जमिनमा गएर बसेका छन् । तिनीहरूलाई बसोबासको व्यवस्था मिलाउने कार्य पनि निकै ठूलो चूनौती हो ।

- **श्रम पलायनः** यस नगरपालिकाको सवैभन्दा ठूलो चुनौति श्रमको पलायन हुनु हो । बेरोजगारीका कारण यस नगरपालिकाको युवा शक्ति ठूलो संख्यामा विदेशिएको छ । यसले नगरको विकास र निर्माणमा नकारात्मक प्रभाव पार्न लागेको पाइन्छ । आज आएर गाउँमा विकास निर्माणका काममा युवाशक्ति नपाइने अवस्था सृजना भएको छ । रोजगारीका लागि विदेसिएको युवाशक्तिलाई यहाँ स्थापित गर्नु या रोजगारी प्रदान गर्नु यहाँको सवैभन्दा ठूलो चुनौतिका रूपमा रहेको छ । यसैगरी खेतिपाति कार्यमा लागेका मानिसहरू विदेशिनाले यहाँ

खेति गर्ने मानिसहरूको संख्या घटेर गएको छ र कृषि उत्पादनमा कमी आउन लागेको छ । यसलाई व्यवस्थापन गर्ने कुरा पनि मुख्य चुनौतिका रूपमा रहेको देखिन्छ ।

- **भौतिक पूर्वाधारको कमीः** हालसालै थप दुईवटा गाविसलाई मिलाएर यो नगरपालिका पुनर्निर्माण गरिएको हुनाले यहाँ सबै ठाउँमा पूर्वाधार विकास हुन सकेको छैन । कतिप वडा तथा टोलमा बाटोघाटो र अन्य विषयवस्तुको निकै विकास भएको छ भने अन्य कतिपय स्थानमा भौतिक पूर्वाधारको विकास हुन सकेको छैन । यस्तो अवस्थामा समान रूपमा विकास निर्माणका कार्य गर्ने कुरा चुनौतिका रूपमा रहेको छ ।

- **उचित नीतिनियमको कमीः** गाउँपालिका र नगरपालिकाहरूका लागि आवश्यक सबै प्रकारका कानून तथा नियमावलीहरू बनिसकेका छैनन् । तसर्थ नियम कानूननै नबनी नगरपालिकाको विकास र सेवा प्रवाहको कार्य गर्नु चुनौतिका रूपमा रहेको छ । यसैगरी नगरपालिकाका विभिन्न पदाधिकारीका काम, कर्तव्य र अधिकार समेत कानूनबाट व्यवस्थित भई नसकेको हुँदा यसलाई ठूलो चुनौतिका रूपमा लिन सकिन्छ ।

- **बढ्दो जनआकांक्षाः** हाल आएर स्थानीय मानिसहरूको जनआकांक्षा अति धेरै बढेको छ भने श्रोत र साधनको भने निकै कमी छ । यस्तो अवस्थामा सिमित श्रोतलाई व्यवस्थापन गरी जनआकांक्षा पूरा गर्ने कुरा चुनौतिका रूपमा रहेको छ ।

- **श्रोत र साधनको पहिचान हुन नसक्नुः** नव पुनरव्यवस्थित भएका गाउँ र नगरपालिकाहरूमा अहिलेसम्म स्थानीय श्रोत र साधनलाई पहिचान गर्ने तथा तिनीहरूको विकास गर्ने कार्य हुन सकेको छैन । हाल नगरपालिकाहरूको योजनासम्म पनि बन्न नपाएको अवस्थामा श्रोत र साधनलाई पहिचान गरी तिनीहरूको विकासको योजना छोटो समयमा बनाउनु अहिलेको मुख्य चुनौति रहेको छ ।

- **जनचेतनाको कमीः** यस नगरपालिकाको एउटा चुनौति जनचेतनाको कमी हुनु पनि हो । यहाँ अहिले पनि थुप्रै मानिसहरू निराक्षर छन् । त्यस्तै धेरैमा शिक्षा, स्वास्थ्य र अन्य क्षेत्रमा चेतनाको कमी छ । यसले नगरपालिकाको विकास निर्माणको कार्यमा प्रत्यक्ष रूपमा प्रभाव पार्ने गर्दछ ।

- **गरिबीः** यस नगरपालिकाका धेरै मानिसहरू अहिलेसम्म पनि गरिवीको रेखामुनी रहेका छन् । तिनीहरूको आयआर्जनमा अभिबृद्धि गर्नु तथा गरिबी निवारण गर्नु नगरपालिकाको मुख्य चुनौति बनेको छ ।

- **बेरोजगारीः** यस नगरपालिकामा थुप्रै युवायुवती बेरोजगार छन् भने धेरैजना रोजगारीका लागि विदेशिएका छन् । तिनीहरूका परिवारले खेतिपाति गर्न छाडेका छन् । यहाँको श्रमशक्ति बाहिर जानाले यहाँका विकास निर्माणका कार्यमा नकारात्मक प्रभाव परेको छ । निर्माण कार्यका लागि काम गर्ने मानिसहरू बाहिरबाट ल्याउनुपर्ने बाध्यता पनि छ । अर्कातर्फ विदेश गएका व्यक्तिका परिवारका सदस्यहरूले कृषि कार्य गर्न छाडेका छन् । तसर्थ बेरोजगारीको समस्या समाधान गर्नु पनि यहाँको मुख्य चूनौतिका रूपमा रहेको छ ।

- **भूमिको व्यवस्थापन नहुनुः** यस नगरपालिकामा भूमिको समुचित ढंगले व्यवस्थापन हुन सकेको छैन । खेतिपाति गर्ने मानिससँग अति कम जमिन छ भने केही ज्यादा जमिन हुने मानिसले खेतिपाति गर्न छाडेका छन् । यता खेतिपाति छाडेर गाउँबाट शहरतिर सर्ने कम पनि निकै बढेर गएको छ । अझसम्म पनि जीविका खेति गर्ने चलन रहेको हुनाले यहाँको कृषिको समुचित विकास हुन नपाएको हो ।

यथार्थमा यस नगरपालिकामा केही सम्भावनाहरू रहेका भए पनि चुनौतिको भने निकै ठूलो फेहरिस्त छ । यस्ता चुनौतिहरूका बीचमा पनि केही सम्भावनाहरू रहेका हुँदा तिनीहरूको खोजी गरी यस भेगको विकास निर्माणका साथमा स्थानीय जनताका मनोकांक्षा पूरा गराउने कार्य गर्न आवश्यक छ ।

नगरपालिकाका विकासका सम्भावनाहरू (कृषि, जलविद्युत, पर्यटन आदि)

यस नगरपालिकाका विकासका सम्भावना प्रचुर छन् । यस नगरपालिकामा जमिन समतल तथा उर्वर छ, जसले गर्दा कृषि उत्पादनको सम्भावना व्यापक छ । नगरपालिकाको धेरैजसो जमिनमा सिंचाईको सुविधा छ । यसको विकासका सम्भावनालाई तल प्रस्तुत गरिएको छ ।

- **कृषि र पशुपालनः** रामधुनी नगरपालिकाको अत्यधिकजसो जमिन अति उर्बर छ । यसको धेरैजसो भागलाई चतरा नहरले सिंचित गरेको छ भने बाँकी भागमा पनि सुनसरी लगायतका खोला र भूमिगत पानीले सिंचाई गर्न सकिने धेरै सम्भावना छ । यसले गर्दा सिंचाई र कृषिको उन्नति गरी यस भेगको आर्थिक विकास गर्न सकिने सम्भावना प्रचूर रहेको छ ।

- **यातायातः** यस नगरपालिकाको बीच भागबाट पूर्वपश्चिम राजमार्ग गएको छ । गाउँका प्रत्येक टोल तथा वडाहरूमा पनि ग्राभेल सडक पुगेको हुनाले यस नगरपालिकामा यातायताको थप विकास गर्न सकिने सम्भावना प्रचुर छ । गाउँघरका थुप्रै ठाउँमा सडकका ट्र्याकहरू खोल्ने काम भएको छ । तिनीहरूलाई सुधार गरी ग्राभेल गर्न सकिने सम्भावना पनि त्यत्तिकै देखिन्छ ।

- **शिक्षाः** यस नगरपालिकाका मानिसहरूको साक्षरता दर केही कम भए पनि सामुदायिक र नीजी थुप्रै विद्यालयहरू छन् । यहाँका मानिसहरूको चेतनाको स्तर पनि बढेर गएको छ । तसर्थ यहाँ शिक्षाको विकास गर्न सकिने सम्भावना प्रचुर छ । यहाँबाट मानिसहरू देशका विभिन्न भागमा गएर समेत उच्च शिक्षा लिने गरेका छन् । यसले पनि यहाँको शिक्षाको विकासमा टेवा पुगेको देखिन्छ ।

- **पर्यटनः** यस नगरपालिका भित्रको मुख्य पर्यटकीय क्षेत्र रामधुनी हो । यो एउटा पुरानो धार्मिक स्थल पनि हो । रामधुनी धार्मिक रूपमा मात्र नभएर पर्यावरणिय दृष्टिले पनि महत्वपूर्ण छ । रामधुनीको करिव ३१०० बिगाहामा फैलिएको वन क्षेत्रलाई सुन्दर पार्कका रूपमा विकास गर्न सकिन्छ । त्यस्तै यहाँ भएका अन्य स्थानलाई पनि पार्क र पर्यटकीय क्षेत्रका रूपमा विकास गर्न सकिन्छ । यसको छेउबाट बग्ने सुनसरी खोलाको किनारमा बृक्षारोपण गर्ने र सुन्दर तथा हरियाली पार्क बनाउन सकिन्छ । यसैगरी यहाँका सामुदायिक वनलाई पनि पार्क बनाउन सकिन्छ । यहाँका सार्वजनिक पोखरीहरूको खोजी गरी तिनीहरूलाई पनि पर्यटन विकासका क्षेत्रमा विकास गर्न सकिने सम्भावना छ । यस नगरपालिकामा बसोबास गर्ने आदिवासी र अन्य जातजातिको घरमा घरवास कार्यक्रम चलाउने तथा सांस्कृतिक गतिविधि गरेर पनि पर्यटन विकास गर्न सकिन्छ ।

रामधुनी भेगमा कृषिको विकास गर्न सकिने सम्भावना पनि प्रचुर रूपमा रहेको देखिन्छ । यहाँको उर्बर जमिनमा सिंचाईको थप विस्तार गरेर कृषिको विकास गर्न सकिन्छ । सिंचाईको सुविधा नपुगेको ठाउँमा खोलाको पानी लैजान सकिन्छ । यता भूमिगत जलश्रोतलाई पनि सिंचाईका काममा प्रयोग गर्न सकिन्छ । यस नगरपालिकाका सामुदायिक वनलाई व्यवस्थित गरी सुन्दरतामा अभिबृद्धि गर्न सकिन्छ । यस भेगमा शिक्षाको विकास गर्न सकिने सम्भावना पनि त्यत्तिकै छ । तसर्थ यहाँको पर्यटन विकासको सम्भावना पनि रहेको स्पष्ट छ ।

३.३.३८ सन्दर्भसामग्री

जिल्ला पार्श्वचित्र -जिविस सुनसरी, वि.सं.२०७० ।

सुनसरी जिल्लाको सहकारी गतिविधि, २०७३, सहकारी प्रशिक्षण तथा डिभिजन कार्यालय ।

सुनसरी जिल्लाको स्थानीय तह पुनर्संरचना, २०७३, जिल्ला समन्वय समिति, सुनसरी ।

स्थानीय स्वायत्त शासन ऐन २०५५, कानुन किताव व्यवस्था समिति ।

स्थानीय स्वायत्त शासन नियमावली २०५६, कानुन किताव व्यवस्था समिति ।

राष्ट्रिय जनगणना प्रतिवेदन २०६८, केन्द्रिय तथ्यांक विभाग ।

वार्षिक प्रतिवदेन २०७३, जिल्ला शिक्षा कार्यालय, सुनसरी ।

बार्षिक प्रतिवेदन २०७३, जिल्ला स्वास्थ्य कार्यालय, सुनसरी ।

वार्षिक प्रतिवदेन २०७३, जिल्ला वन कार्यालय, सुनसरी ।

वार्षिक प्रतिवदेन २०७३, जिल्ला कृषि कार्यालय, सुनसरी ।

रामधुनी बाबा वनखण्डी तपस्थली २०७४, रामधुनी नगरपालिका ।

परिशिष्टहरू

परिशिष्ट १

चित्रसूची

रामधुनी मन्दिर रामधुनी १०, मन्दिर परिसर

दरबार मन्दिर, रामधुनी

भैरवेश्वर शिव मन्दिर रामधुनी १, शिवचौक

सिताराम मन्दिर रामधुनी १०, इक्राही

राधाकृष्ण मन्दिर , रामधुनी-८,कुम्याही